SV. ČECH

DRUHÝ KVĚT

663°
11 D 3409

SEBRANÉ SPISY

SVATOPLUKA ČECHA.

DÍL I.

DRUHÝ KVĚT.

V PRAZE.
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC.
1899.

DRUHÝ KVĚT.

ODLESKY PŘÍTOMNOSTI

A MINULOSTI.

Napsal

SVATOPLUK ČECH.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1899.

PG
5038
C45
1899
díl 1

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA.

1144344

I. ČTIC V PRAZE.

Druhý květ.

Odlesky přítomnosti a minulosti.

Rozličné okolnosti způsobily, že nemohu své Sebrané spisy uspořádati systematicky dle obsahu neb doby sepsání, nýbrž musím vřaditi do prvních dílů práce buď dosud v knize nevydané neb k opětnému vydání uvolněné. Z této zevnější příčiny hodí se mi pro první sešity nejlépe práce „DRUHÝ KVĚT“, kterou jsem začal psáti před šesti lety a jejíž pouze část byla uveřejněna ve „Květech“ r. 1893. Nyní podávám ji celou. Jsou to po většině osobní paměti z let jinošských, jen lehce obepjaté jakýmsi belletristickým rámcem.

S. Č.

1. První myšlénka o novém životě.

Tato myšlénka přepadla Svobodu právě na rozhraní starého a nového roku, což je dosti podivné, poněvadž Sylvestrovská půlnoc navzdor své významnosti nebývá dobou moudrých nápadů.

Hlava jeho nebyla také nijak naladěna k rozumným úvahám, když s ojíněným vlasem a vousem, ale s příjemným ohněm v žilách vstoupil do svého teplého pokoje, zavřel za sebou dvéře na klíč a rozškrtav několik sirek, po chvíli marného hledání svíčku na podlaze mezi rozházenými knihami objevil. Zapáliv ji, svlékal se mechanicky, duchem prodlévaje dosud v zakouřené a veselým hlukem naplněné místnosti, s hustou směsí většinou živě gestikulujících a smějících se lidí, s několika vysokými, úzkými zrcadly na stěnách, z nichž jedno, šikmo naproti, ukazovalo mu mladou ženskou tvář, trochu přitloustlou, ale hezkou, s velmi svěží pletí a s párem koketních, lehkým dechem smyslné unylosti zamžených očí, které chvílemi, při některém žertu v jejím okolí, až na jiskřivý proužek se schovávaly za třepetavé řasy, zatím co všecek zaokrouhlený obličej zářil rozmarným smíchem.

Tato tvář nejvíce utkvěla mu v mysli. Viděl ji dosud, v onom zrcadle, v němž ji mohl tam v hostinci pohodlně a bez přetržení pozorovati, ač dáma seděla

*

u stolu vzdálenějšího, polo zakryta skupinami jiných hostů. Časem setkávaly se v tom zrcadle i jejich oči, při čemž její vždy úsměvně se přimhouřily — snad bavila i ji tato němá, všem ostatním utajená beseda s neznámým člověkem, třeba že již vousy a vlasy jeho nápadně prokvétaly. Svobodu alespoň ta zrcadlová němohra rozhodně poutala, jak svou novostí v obyčejné každodenní nudě hostince, tak i příjemným dojmem té svěží, hezké, veselé tváře ženské.

Vidí ji dosud; kmitají se před ním i dvě malé náušnice jako neposedné jiskry a dvě kulovaté, pestrými skleněnými cetkami ověšené hlavice jehlic, trčících daleko jako nad hlavou žaponské krasavice z pletenců bujného kaštanového vlasu. Ví, že do zítřka ze všeho toho nezbude v paměti než matný, charý stín, ale teď oddává se cele prchavému kouzlu obrázku, jenž se ku podivu svůdně třpytí v jeho hlavě, rozohněné sklenicí punče, kterou před odchodem z hostince vypil na počest rozpustilého Sylvestra.

Svléknuv se ulehl a chtěl sfouknouti světlo; ale v tom zaujal ho zvuk starých stojacích hodin na skříni. Ač věděl, že budou odbíjeti dvanáctou, kterouž v hostinci po odchodu oné dámy nevyčkal, počítal přece zvonité údery.

Když po dvanácté ráně hodiny umlkly, vstoupila mu pojednou na mysl významnost toho okamžiku. Právě uplynul jeden rok a začíná nový. Je to arci pouze smyšlená, lidskou libovůlí stanovená přehrada v nekonečném proudu časovém, plynoucím nepřetržitě od věčnosti do věčnosti, ale vyzývá přece k mimořádným úvahám.

Tyk tak — tyk tak — tyk tak — míjí dále čas stejnoměrným, nezadržitelným krokem. Kolikrát vy-

konalo již ono staré kyvadlo svou kratičkou, jednotvárnou obchůzku s levé strany ku pravé a nazpět!

Svoboda zadíval se bezděky na hodiny. Čtyrhranná, dřevěná jejich schránka, černě natřená, ozdobena je v rozích a na hořejší hraně mosazným věncovím zastaralého vkusu a má nahoře baňatou vyvýšeninu, jejíž vrchol jest ozdoben mosaznou šiškou. Za sklem v předu viděti je kovový ciferník, v jehož půlměsícovém výřezu přebíhá sem tam okrouhlý přívěsek jinak ukrytého kyvadla. Je to výrobek z konce minulého století. Pocházejí z výbavy jeho nebožky matky a měřily čas již v domácnosti její babičky, ne-li prababičky. Kdyby měly duši a mluvu, co by mohly vypravovat!

Hlavou jeho mihlo se pásmo polojasných obrazů, v nichž fantasie zběžnými črtami nastínila postavy různého stáří a pohlaví, v rozmanitých krojích minulých časů: podivné účesy, fantastické pokrývky hlav, pestré obleky, tu široce napouchlé, tu těsně přiléhající, nejrozličnějšího střihu, uprostřed pokojů s nábytkem a nářadím, jehož skrovné zbytky již leda se válejí na starých půdách nebo v obchodech s takovým přežilým hamparátím vábí milovníky kuriosit.

Tyk tak, tyk tak, tyk tak!

Týž jednotvárný hlas jejich mísil se do veselých, smutných, rozčilených nebo lhostejných hovorů oněch lidí dávno zemřelých, měřil jim hodiny radostné nebo žalostné, mučivě zarýval se jim do mozku, když v těžkých starostech zmítali sebou beze spánku na loži, nebo zase družně, mile znával do tichých rodinných besed u praskavých kamen, kde šťastní manželé spokojeně k sobě se tulili uprostřed hrajících si, roztomilých dítek. Nejednou asi tlouklo o závod s tikotem toho kyvadla blažené srdce dívky, očekávající toužebně ho-

dinu milencova příchodu, nebo upíral se úzkostlivý čísi pohled na tu rafii, blížící se k hodině, jež přinésti měla osudné nějaké rozhodnutí. Minuly dávno všechny ty chvíle blaha i zármutku, rozkoše i starostí, lidé, kteří s tolika různými myšlénkami a city tomu tikotu naslouchali, proměnili se v prach a popel, ale staré hodiny dosud jako před mnohými lety opakují bez proměny své jednotvárné, pedantsky odměřené:

Tyk tak, tyk tak, tyk tak!

A jemu samému — Vzpomíná si, že jako malý hoch, když na večer v dětské postýlce zavíral oči, zatím co pokojem zněl pouze tichý zvuk drátů v rukou matčiných a šustot listů, které čtoucí otec obracel — vzpomíná si, že tehdáž snivě naslouchával tikání těchto hodin, jež v nastalém tichu samojediné zvučně se ozývalo světnicí, a že si představoval, jakoby to kyvadlo kolísalo se přímo nad jeho hlavou a jakoby strakatě oděný veselý mužík, obmykaje ručkami i nožkami konec kyvadla, s pitvornými posunky houpal se nad ním, v odměřeném tempu opisuje na pravo, na levo vzdušnou dráhu, až pak spustiv nožky a zachycen toliko ručkami, s nataženým tílkem lítal sem tam, jako hoši ve zvonici, když dávají se unášeti provazem rozhoupaného zvonu; konečně nebyl to již mužík, nýbrž sám usínající chlapec, který se houpal na kolísavém kyvadle, vysoko ve vzduchu, nad jasnými vodami, v nichž zrcadlily se ohromné, divné kalichy překrásně zbarvených květů, které rostou jen v krajinách dětského snu.

A po tolika letech jsou to tytéž hodiny, jejichž stejnoměrný zvuk v sestárlém muži nebudí již luznobarevné vidiny dětské, ale šedivé, popelcové myšlénky o pomíjejicnosti všeho vezdejšího...

Tyk tak, tyk tak, tyk tak!

Čtyřicet pět roků již minulo, co tikot starých hodin mísil se do prvního pláče nemluvněte, minulo jako sen, přelétlo jako blesk, a čas pádí bez zastávky dále. Než se naděju, bude konec... Pětačtyřicet roků... Je-li možná, že tento nastávající stařec prošedivělých vlasů a vybledlého, zprahlého ducha je totožný s oním bujarým mladíkem, který ještě nedávno — věru zdá se to skorem jako včera — v kypící svěžesti tělesných a duševních sil tkával do záludných mlh budoucnosti tisíce čaroskvoucích obrazů? Mladík ten, hledě na svraštělé líce a šedivé vlasy, usmíval se polo soucitně, polo zhrdavě a jako čirou nemožnost zaplašoval myšlénku, že by on sám někdy dospěl k těmto trudným koncům lidského života. A stalo se, ani se nenadál. Kdyby mu tak tehdáž nějaká věštecká ruka byla nakreslila nynější jeho podobu a pod ni napsala: Hle, takovým budeš za dvacet let! Zajisté byl by se smíchem smazal hloupou, nemožnou karikaturu...

Jeho nohy bezděky sešinuly se s postele a vklouzly do trepek. Oblekl župan a přecházel pokojem. Přepadl ho rej takových myšlének, jež hlavě nepřejí klidu na podušce. Poznal, že po dlouhé době nadešla mu opět chvíle, kdy člověk zastavuje se na své životní dráze, aby rozvážlivým okem pohleděl na zpět i ku předu, kdy bedlivě prohlíží své okolí, aby poznal, kde se octnul, a kdy vystupuje i ze sebe, aby obhlédl a prozkoumal svou vlastní osobu se všech stran zrakem chladného, nestranného soudce.

Pozoroval toho starého člověka, který se mu jevil pojednou zcela cizím, vyvolával z paměti pásmo jeho příběhů životních, přemítal o jeho vášních a bludech, porovnával jeho záměry s tím, co skutečně vykonáno, a teskně uvažoval, co jej asi očekává v budoucnosti...

Najednou se zastavil a naslouchal. Odkudsi, snad z vedlejšího pokoje či z nadstropí či z dolejšího patra nebo bůh ví odkud — nemohl nikdy přesně stanoviti směr toho zvuku — ozvalo se povědomé ťukání. Znal velmi dobře to klepání neznámé ruky. Ozvalo se mu poprvé v den, kdy drahá jeho matka loučila se s životem, a dlouho po její smrti slýchal je pravidelně den co den, obyčejně v určitou hodinu večerní, kdy ulehal na lože, v prvním čase silnější, zřetelnější, později slabší a slabší... Někdy a to zváště za dnů, kdy byl vyrušen z obvyklých kolejí některou významnější příhodou nebo kdy se zabral do vážnějších myšlének, ozvalo se opět silněji, časem téměř bouřlivě, jakoby důtklivě na sebe upozorňovalo. Zvykl záhadnému zvuku již tou měrou, že ulehaje na lože napínal již po něm sluch, jako očekáváme zaklepání přítele, který nám na určitou hodinu slíbil svou návštěvu.

Z počátku odbyl tu věc pomyšlením, že asi v dolejším poschodí někdo zaťukal na dvéře. Když se však pravidelně opakovala, musel pomýšleti na jiné vysvětlení a hádal, že snad je to klepání nějakého nástroje nebo náčiní, jímž někdo v hořejším nebo v dolejším poschodí vždy z večera vykonává nějakou krátkou práci, nebo snad stejnoměrný klapot kolébky, v níž tam uspávají děcko. Ovšem spojoval s těmi a podobnými výklady i lehký stín čehosi tajemného, nadpřirozeného — ale nikoli z pověrčivosti, které byl dalek, nýbrž pouze proto, že jej naplňovala posvátně sladkým pocitem představa tajemného styku se ztracenou milovanou bytostí.

Později zvuk, již téměř k neslyšnosti ztlumený, jen jako v upomínce slabě se hlásící, umlkal zcela na den, dva, na několik dní ... ozýval se řídčeji a řídčeji,

až zanikl na dlouhou dobu, v níž Svoboda na záhadné ťukání úplně zapomněl.

Ale z čista jasna dostavilo se opět. Ozývalo se zase několik dní a bylo třeba hledati poněkud jiné vysvětlení než dříve: přestěhovalť se zatím do jiného domu. A zase přestávalo a znovu se ohlašovalo, zejména tehdy, když byl vzrušen nějakou závažnou událostí nebo dojat živými upomínkami na zašlé osoby a děje. Byla tu souvislost v pravdě nápadná. Znal již tu zvláštní duševní náladu, v níž mohl téměř určitě očekávati: Dnes to uslyším!

Svoboda byl rozhodným nepřítelem spiritistického blouznění a humbugu. Za celý život nestalo se mu pranic záhadného, ba neslyšel ani od nikoho jiného vážně nebo přesvědčivě vypravovati nějakou takovou příhodu. Byly to leda buď zjevné výmysly nebo věci zcela přirozené, v nichž pouze churavící smysl nebo matný duch toho, jemuž se přihodily, shledal cosi neobyčejného. A když začal moderní spiritismus strašiti ve společnosti a literatuře, tu pravil si jen s ironickým úsměvem: »Aha, nudící se člověčenstvo hledá si zase jinou zábavu! Otupělé jeho nervy zatoužily po tom pikantním mrazení, které nám dětem přebíhalo po zádech, když jsme s hrůzou i rozkoší naslouchali v polotmavém koutě čeledníku příšerným historiím starých žen, deroucích peří. A toť se rozumí, že ihned jsou tu lidé, kteří z té duchovité hříčky těží zcela hmotné výsledky pro svou kapsu, a že najdou se také pánové učeného vzezření, kteří vpraví i tento nesmysl jako jiné v důkladný systém a sepíšou o něm rozsáhlé duchovědecké folianty!«

Nebojte se tedy: hlavní osoba mého vypravování má s duchověrci právě tak málo společného jako já.

A nehodláme spiritismu užiti ani jako belletristického koření, jímž bychom své historii dodali pikantnější příchuti. Vypravujeme prostě holou skutečnost.

I jen zavaditi vážnou myšlénkou o povídačky spiritismu, jevilo se Svobodovi nedůstojným rozumného člověka. Byl by to pokládal právě tak za známku sesláblého stářím ducha, jako kdyby byl pocítil choutku, vrátiti se k nábožným myšlénkám svého dětství. Působilo mu znepokojení již to, že shledává vůbec v onom zvuku nějakou zvláštnost a že se jí zabývá. »Dříve nebyl bych si takového klepání a ťukání ani povšiml nebo leda se zamrzel na neklidného souseda, že mne vyrušuje v práci« — myslíval si. — »Proč zabývám se tím nyní a hledám vysvětlení? Nevěřím, pravda, že by ta věc měla pro mne nějaký význam — ale proč si vůbec hraju s takovými dětinskými nápady? Či jsou to již počátky úpadku duševního, který neodvratně provází pozvolný rozklad sestárlého lidského organismu?«

Přes to mudroval vždy znova o zvuku onom, ovšem co nejstřízlivěji. Když ho klepání provázelo do nového bytu a později též na třetí místo, odbýval z počátku věc myšlénkou, že ve všech domech s větším počtem obyvatelů jsou zcela přirozeny rozličné šramoty a zvuky, slyšitelné i v ostatních bytech, zejména v tichu pozdního večera a pro toho, kdo v očekávání jich bystří sluch. Později však zahnízdilo se v něm pomyšlení, nenosí-li toho »ťukavého ducha« ve vlastní hlavě, netrpí-li občasnou sluchovou hallucinací, není-li zkrátka v jeho mozku nějaký malý nepořádek, jevící se tím způsobem zejména ve chvílích silnějšího vzruchu duševního? Proti hallucinaci stála však závažná okolnost: i ostatní členové rodiny tvrdili, že slýchají časem totéž co on. Ale vzpomněl si, že tvrdili tak teprve potom,

když jim o svém sluchovém dojmu vypravoval; vnesl tedy do nich prostě, možno-li užiti těch slov, símě duševní nákazy, z něhož se u nich týž úkaz mohl vyvinouti stejným způsobem jako u něho. Necítě v sobě dostatečné přípravy a způsobilosti k řešení pathologických a psychologických problemů, nehloubal o tom dále a přestával na úsudku, že snad možno jeho případ vřaditi do tohoto oboru.

Nejsilněji ohrožena byla střízlivost jeho úvah, když před půlrokem meškal na venkově, u lože, v němž jeden člen rodiny hynul těžkou, nezhojitelnou nemocí. Při matném světle noční lampičky bděl samoten ve světnici venkovského domku, pod jehož střechou panoval již hluboký noční klid. S bolestí pohlížel na zhubenělou, dlouhým utrpením ztýranou drahou tvář, jež ve změti hustých, tu a tam předčasnou stříbrnou nitkou protkaných vlasů nepohnutě ležela na podušce, nalézajíc po mučivé horečce okamžik zapomenutí v kratičkém objetí milosrdného spánku. Pojednou ozvalo se na stěně, jako z venčí, známé ťukání — zřetelné, rychlé, důtklivé... Svoboda se zachvěl při tom zvuku, jenž po dlouhé přestávce několika měsíců opět se mu tak z nenadání ozval v té smutné noční hodině, a bezděky zašeptal, upíraje oči v onu stranu stěny: »Rozumím, rozumím, nadchází konec!« — — A druhého dne odpočívala v té světnici ztuhlá mrtvola.

V názorech Svobodových se tím ovšem nic nezměnilo. Nadpřirozenost byla — rozumí se samo sebou — nadobro vyloučena. Buď si pak náhoda či hallucinace či něco podobného — nepřemýšlel o tom více. Než jakkoli se mu příčili otřepaní »ťukající duchové«, přece časem prodléval rád fantasií u představy, o jejíž lichosti byl arci přesvědčen, u představy naplňující ho teskně

blahým pocitem, že by duchové drahých zemřelých mohli hlásiti se k žijícím tímto způsobem. A tato představa zaujala ho i v té noci sylvestrové, když zaslechl po opětné dlouhé přestávce zase tajemný ťukot.

Zamrazilo jej, ale bylo mu zároveň sladko. Mihl se před ním stínovitý obrys milé, dobré tváře, z níž zářily dvě jasné, bystré oči; hleděly naň s láskou, ale vážně, opravdově, jako hledívaly za živa v okamžicích zvláště významných.

„Co's mi přišla zvěstovat?« tázal se v duchu Svoboda své představy. »Že odejdu brzy za tebou? Či mám cosi učinit, čehosi zanechat? Jsi se mnou nespokojena?«

Ťukání umlklo, přelud tváře zmizel, ale Svoboda hovořil v myšlénkách dále s milým fantomem a zejména vracel se stále k otázce: »Jsi se mnou nespokojena?« Byl sám nespokojen s celým svým životem za posledních několik let. Nebyl to vlastně život, ba skoro ani vegetování, nýbrž spíše tlení. Ani dřívější jeho život nebyl takovým, jakým býti měl, ale tehdáž cítil v sobě přec dosti pružin, kteréž jej povzbuzovaly alespoň k občasné plodné práci a po každém poklesnutí brzy opět vzpřimovaly jeho sebedůvěru i radost ze života. Byla tu ctižádost; byla touha vtěliti idey, které se tísnily v jeho nitru; bylo přání zavděčiti se svou prací a svými úspěchy milovaným osobám i národnímu celku, k němuž lnul příchylností již za útlého mládí vštěpenou a později všemi okolnostmi života hluboce zakořeněnou; byla občasná záliba v práci samé a potěšení ze zdařilého díla, jakož i jiné podněty ideální nebo méně ušlechtilé. Avšak poznenáhla začaly tyto pružiny jedna po druhé ochabovat a pak zasáhly jej rychle za sebou ně-

které rány, které ochromily na čas všecek jeho život duševní.

Dříve býval čirým optimistou a nemohl takměř ani pochopiti mračnou náladu resonujících škarohlídů, kteří se mu protivili. Jeho názor životní byl jasný, klidný, veselý. I zevnější okolnosti byly mu celkem příznivy a když se i dostavovaly časem svízele, bolesti, nezdary, těšil se zvláštní theorií o »vlnách osudu«, kterou si polo žertem, polo vážně sestrojil. Byl v tom kus fatalistické pověry. Když jej po delším štěstí neb alespoň klidu potkala nějaká nemilá věc, pravil si: »Aha, vlna jde dolů!« a očekával s resignací, že budou následovati jiné nehody, že po nějaký čas bude hůř a hůře, až pak zase nastane příznivý obrat a vlna ho ponese opět vzhůru na jasnější výši.

Ale jednou přišla doba, kdy tato theorie se neosvědčila. Jedna vlna strhla jej náhlým spádem do propasti a syčící peřeje zavřely se nad ním. A sotva že z omráčení se probral, přivalily se vlny jiné, ale ne, aby ho vznesly opět do výše, nýbrž aby jej vždy znovu srazily do hlubiny. A když po těch bouřlivých nárazech solnou vláhu vytřel z očí, spatřil kolem sebe divadlo zcela změněné, zhola neutěšené: na slabé trosce ležel tu bezmocen, samoten, zbaven milých druhů a družek pouti, a vůkol nedmuly se již ty krotké vlny měňavých barev, jejichž střídavému stoupání a klesání se dříve s důvěrou odevzdával, nýbrž věžily se temné spousty rozlícených vod, hrozících novými pohromami... A stejně hrozivě viselo nad nimi černé, zamračené nebe, bez jediného slibného zákmitu...

Bylo to v době, kdy stíhala svobodu rána za ranou; ztráta nejdražších osob, nezdary a protivenství všelikého druhu. Poznal kruté, nemilosrdné drápy osudu,

který ho dosud jen časem lehce pocuchával. Poznal v celé děsivosti ukrutný, jízlivý pošklebek tajemné oné mocnosti, o níž se bláhově domníval, že má pro něho jen leda škádlivé úsměvy. A když se chtěl vzpřímiti k zápasu s ní, hledati útěchy v bývalé, ušlechtilým účelům zasvěcené práci, tu shledával pojednou, že i v nitru jeho udála se osudná změna. Síly ochably, vzněty potuchly. Zdálo se mu, že velká část interesu pro život zmizela s těmi, kteří s ním dříve jeho radosti a péče sdíleli. Ctižádost poklesla a také leccos jiného, co jej dříve vábilo a k práci podněcovalo, ztratilo svou přitažlivost, nebo zprotivilo se mu dokonce.

K tomu poznal, že téměř nepozorovaně sestárnul. Jakoby zrcadlo po léta byl neměl v ruce, zaražen pohlížel na prošedivělé vlasy a jiné známky tělesné sešlosti; objevoval též v sobě úbytek duševních sil: pohřešoval bývalé pružnosti a svěžesti ducha, paleta fantasie schudla a ztratila jasný, živý lesk svých barev, pozoroval i slábnutí paměti, v níž každou chvíli marně hledal některé známé jméno. Zprvu s bolestí a později s trpkou resignací studoval tento pozvolný rozklad své bytosti.

Tím ztrácela se i všechna důvěra v sebe. Snažil se sice zapuditi ty chmury a vzchopiti se k nové práci; přecházel pokojem, osnoval záměry, přemítal o nějakém zamýšleném díle, ale dále se nedostával — myšlénky se poznenáhla roztékaly k jiným předmětům a polovina dne uprchla dumáním zcela neplodným. Odpoledne vracel se ku svému záměru, nutil se marně do práce, ale konečně máchl rukou: Ne, nejsem dnes k ničemu! A vyšel si na pokraj lesa, ulehl pod nějaký buk, ztrávil ostatek dne pohlížeje nečinně na

mravence lezoucí po mechu, na vzdálený kraj a měnící se oblaka, snaže se povrchní hrou bezvýznamných myšlének utlumiti v nitru mučivé vzpomínky a hlodající výčitky... Druhý den nový nějaký záměr se stejným koncem. A leckdy řekl si hned ráno: „Dnes nejsem schopen žádné pořádné práce, zbytečně bych se nutil k něčemu!« — vzal některou zábavnou knihu a zabil den, jak mohl.

Tak míjel den za dnem nicotně, bez užitku a potěchy. I ty práce, které jindy Svobodu těšívaly, staly se mu nyní trudným namáháním, k němuž bez úspěchu sbíral své ochablé síly. A když se časem vší mocí k činnosti přinutil, jevily se mu její skrovné výsledky tak slabými a špatnými, že zlostně opět zmařil, co s odporem konati začal. A tu si pravíval: »Jsi stár. V tom vězí všechno. Nutíš se marně do prací, na něž nestačí už tvé hynoucí síly. Nech, brachu, všeho! Co bys vytvořil? Leda ubohá »senilia«, pro posměch mladému světu! Je zkrátka konec.« — Jindy stačila mu zase nepatrná rýma nebo jiná nevolnost, aby omluvil své lenošení. Jednou byl příliš zemdlený vedrem; po druhé nebylo divu, že zanechal práce naslouchaje burácení nekonečných hromů Když pršelo, měl spleen; vysvitlo-li slunce, bylo hříchem, nepoužiti krásného dne k potulce rozkošnou přírodou. Někdy vadil mu v práci kvikot kolovrátku, jindy štěkot psa... Ale častěji a častěji vracela se ona myšlénka: Konec všemu, jsi stár!

Můj bože, jak prožil minulý právě rok! První jeho polovinu zaujaly téměř cele starosti a bolesti člověka, s nímž pod jednou střechou, stále před jeho očima hyne milá osoba, neodvratně smrti zasvěcená... Pak žel nad její ztrátou, ač již celý rok napřed poci-

ťovaný... A pak několik dlouhých měsíců tam venku, v té samotě mezi lesy? Spaní... očekávání oběda... zabíjení času procházkou, krmením drůbeže, prohlížením ovoce a zeleniny v zahrádce, rozprávkami o počasí a podobných věcech s hospodářem a jeho ženou... zábava s vesnickými dětmi... lektýra, jaká byla právě po ruce... večeře... popíjení... spaní. A zbytek! Tu a tam trochu ledabylé práce, bez ceny, a lenošení, maskované jalovým přemýšlením o pracích, z nichž ani jednu opravdově konati nezačal.

A v tomto způsobu života nastala návratem do Prahy jen změna zevnější scenerie. Místo venkovské světnice s bezem a drůbeží pod okny pokoj v druhém patře vysokého domu; místo procházek lesem řidší potulky odlehlými ulicemi; večer osamělé popíjení v hostinci... A tak žije podnes. — —

Svoboda stanul uprostřed pokoje a rozhlédl se kolem. Zde nedbale pohozený oděv na židli, tam rozházené knihy na podlaze, onde polouschlá květina, na kterou si již dávno nevzpomněl, pavučina v zaprášeném koutě, nelad a nepořádek — věrný odlesk jeho rozervané, vadnoucí a pustnoucí duše. Tak prožil opět rok a prožije i ten, který právě začíná...

A proč? — kmitlo mu náhle myslí. — Což není možno, abych se vzmužil a vzpružil? Abych začal žíti jinak?

A k čemu opětovati marné pokusy? — odpovídal v něm starý známý hlas. — Skončí jako všecky předešlé. Již se nevzchopím. Nemám k tomu již potřebné síly a pružnosti. Před chvilkou mohl jsem poznati, jak můj mozek slábne: i duchové v něm již klepají jako v hlavě pověrčivé báby. Spřádá si strašidlo z nějakého klepajícího šicího stroje. Není-li již to zřejmá známka

duševní sešlosti, že jsem se mohl tak dlouho vážně zabývati takovým dětinstvím?

Ne, tak daleko ještě nedošlo! — namítal onen nový hlas. — Vím a věděl jsem vždy dobře, že je to pošetilost, a jestliže jsem se jí přece oddával, lze to vysvětliti rozrušením ducha prudkými ranami sklíčeného a nečinností zmalátnělého. Třeba jen vzchopiti se mocí z té lethargie, napnouti všecku energii vůle a pak teprve se ukáže, jsem-li ještě schopen zdárné práce čili nic Nechť si je pravda, že můj duch stářím počíná slábnouti, proč bych nechal ležeti ladem zbytek svých sil, ať sebe skrovnější? Nemohu-li již konati mnoho, něco přece dovedu. Lépe pracovati cokoli, třeba věci bezcenné, než tlíti dále v tom hnusném lenošení. Takhle žíti nemohu. Hle, právě začíná nový rok a snad může i pro mne začíti nový, lepší odstavec života. Ano, vzmužím se a bohdá že ještě není konec!

Maně pohlédl Svoboda na zamrzlé okno, po jehož ledových arabeskách těkaly zarudlé odlesky dohořívající svíčky, že tabule okenní v tu chvíli vypadaly jako zdobně ciselované desky, posázené drahým kamením. Zadíval se na ně a pravil si, že svět za nimi je přece krásný a že možno i stárnoucímu zraku radovati se z něho, dokud nepřikvačí věčná tma.

2. Nový rok.

Ačkoliv spal Svoboda jen málo hodin, probudil se dosti svěží. V pokoji byla ještě tma. Prvním pohledem zabloudil k okenním tabulím, jež slabě prošeřovaly temnotou, a hned mu napadly všechny myšlénky dnešní noci.

Jindy, když se probudil před obvyklou hodinou, snažil se znova usnouti nebo zůstal až do příchodu posluhovačky ležeti v posteli, bavě se ledabylou četbou nebo volnou hrou mělkých myšlének. Dnes však vyskočil rázem z postele, rozsvítil, sám rozdělal oheň v kamnech a začal se oblékati. I toilettu svou konal tentokrát mnohem pečlivěji než jindy.

Když byl s ní hotov, zastavil se u knih, rozházených na podlaze. Musím to dnes trochu spořádat! řekl si a chtěl se poohlédnouti dále pokojem, ale v tom prokmitlo mu hlavou: Proč to nečiním hned? Proč zase odkládám? V tom věčném futurum vězí beztoho hlavní kořen zla!

Namočiv péro, napsal energickým črtnutím na záhlaví nástěnného kalendáře, visícího nad psacím stolem: »Všechno hned!« a jal se bez prodlení rozházené knihy zastrkávati do knihovny. Při tom napadlo mu však, že by měl spíše ze základů srovnati celou bibliotéku, která toho potřebovala v každém ohledu. Knihy stály a ležely tu pomíchány v neladném zmatku a žádná neměla již dávno své pevné místo, tak že Svoboda často některou, když jí k nějaké práci potřeboval, celé hodiny musel hledati a mnohdy, rozmrzen dlouhým hledáním, raději oné práce se vzdával. Rozhodl se tedy, že hned po odchodu posluhovačky začne uváděti pořádek a systém v ten knihový Babel a že si zároveň sestaví příruční katalog s udáním místa každé knihy, aby ji vždy bez obtíže našel. Ještě včera byl by takovou mechanickou, titěrnou práci odkazóval na dobu, kdy nebude naprosto naladěn k ničemu závažnějšímu nebo kdy jí bude nezbytně třeba: ale dnes pravil si: »Hle, mám hned práci pro první den! Ovšem práci malichernou, ale přece stokrát uži-

tečnější nežli líné snění. Kolik času, jindy mařeného zbytečným nekonečným hledáním, získám tím dnem nebo dvěma suchopárného registratorského zaměstnání.« Arci ozval se i posměšně dřívější, dosud neumlčený hlas: »Aha, již hlásí se i pedantství a puntíčkářství sestárlého mládence!« Avšak Svoboda jej odbyl: »Již dosti těch lamentací o stáří a jalového sebeironisování! Nač stále hloubám o každém svém kroku a bázlivě přemítám, jak při něm vypadám? Budu zkrátka konat, co uznám za dobré, ať je to k smíchu nebo pláči komukoli.«

Zatím se začalo rozednívat. Zima venku povolila a ledové květy v oknech byly polorozmrzlé. Mezerou toho povlaku bylo viděti ven do mlhy, která zastírala posněženou rozsáhlou pláň, táhnoucí se před záměstským domem, v němž bydlel. Kdesi daleko v té mlze kmitalo několik světélek, ozářených oken, za nimiž se také již lidé probudili, a na levém pozadí probíraly se z hustých par nejasné obrysy čehosi mohutného, strmého, divotvárného: byla to velkolepá výspa Hradčan, jejichž svatovítská věž se nyní pojednou lesklým vrcholem své báně vynořila z mlhového moře jako hlavou majáku.

Jak je to hezké! — pochvaloval Svoboda. — Již dlouho jsem nepozoroval první rozbřesk ranní. Jaká milá svěžesť spočívá v tom zásvitu časného jitra!

Zrak jeho padl na polouschlou květinu. Musím ji zalíti! připamatoval si. Vzal plechovou konvici a vyšel na chodbu.

Tam stál jeho soused, officiál Maloch, ve starém kabátě, s fésem na černých kudrnách, s rákoskou v jedné a svátečním kabátem v druhé ruce.

»Á pan Svoboda!« zvolal vesele. »Má úcta a šťastný

*

nový rok! — Hle, člověk musí dokončovat, co námezdník ledabylo na polovic odbude. Kdybych se časem sám nechopil rákosky, zůstalo by v mém šatstvu prachu jako v staré registratuře.«

»Jdu si pro krapet vody na květiny« — pravil Svoboda, stisknuv lehce podávanou mu pravici.

Officiál zatočil úslužně kohoutkem vodovodu, u něhož právě stál, a při tom zahleděv se maně na protější dům, potřásl přátelsky rukou na hezkou službu, která tam na pavlači cosi kutila a nyní se smíchem zmizela.

Pak obrátil se jakoby nic k sousedovi a s líčenou vážností povzdechl: »Máme to kříž, my staří mládenci.«

»Vy nejste přece stár,« namítl s úsměvem Svoboda.

»Nu, šestatřicítka není žádné mládí a příhodnou nerozumnou dobu k ženění jsem rozhodně propásl,« žertoval officiál a zdravý, přisnědlý jeho obličej rozšířil se v bodrém smíchu, jenž sem tam pohyboval vykroucenými, dlouhými špičkami jeho knírů, pod nimiž se zableskly dvě plné řady běloskvoucích zubů.

Officiálův obličej byl z těch, jichž veselá záře rozlévá se i po okolí, po tvářích spolubesedníků, jimž budí se i v nitru alespoň jakýsi reflex šťastného rozmaru, sálajícího z takové tváře. Svoboda bezděky přizpůsobil se jeho žertovnému tónu a vyměnil s ním týmž veselým způsobem ještě několik bezvýznamných vět.

Hle, jiný člověk! — přemýšlel Svoboda, vrátiv se do pokoje a zalévaje květiny. — Ten o svých úkolech pozemských as nikdy nerozumoval: žije prostě jako stroj, jako automat, jenž byl kdysi natažen cizí vůlí nebo náhodou a klidně vykonává odměřenou dráhu,

až jednou praskne v něm hybné péro a milá figurka se skácí, aby již nikdy nevstala.

Avšak — napomenul se, stavě na skříň prázdnou konvici — kdož ví, nekřivdíš-li mu? Kdož ví, jsou-li hlavy lidské tak průhledné, jak se domníváš? Jiný měří snad tvou vlastní hlavu týmž bagatelisujícím pohledem, jakým ty onu spokojenou tvář pod fésem — myslí si také, že vidí tam všechna kolečka tvého duševního stroje, že tuší tuctovou přízi, kterou utkávají, a že zná všechny malicherné a všední pružiny tvého konání Snad možno říci, že každý člověk pokládá jen sama sebe za pravého svobodně myslícího a volícího člověka, jak ideální tu bytost skonstruovala theologie a jeden tábor filosofů, kdežto na ostatní lidi pohlíží jen jako na žijící automaty, jejichž myšlénky a činy jsou pouhým výrobkem mozkového mechanismu a zevnějších okolností. Ve své zkušenosti mám arci omluvu. Pozoruju-li některého člověka po delší dobu, mohu s jistotou tvrditi, že v určitém případě bude jednati tak a nejinak, a neosvědčí-li se někdy můj výpočet, potřebí jen pátrati po skrytém vlivu z venčí, který způsobil tuto mimořádnou odchylku. A co jsem živ, nezklamala mě tato methoda.

Ovšem, není v tom nic zvláštního. Vyplývá z toho jen, že každý člověk je takový živý stroj, ale že jednotlivec může to dle povahy věci pozorovati sice na ostatních, nikoli však na sobě samém. Kdyby mohl ze sebe vystoupiti a sama sebe z venčí pozorovati, zajisté by shledal, že jeho jednání je také prostě nutnou, nezměnitelnou výslednicí různých na jeho vůli nezávislých sil. A naopak: pociťuje-li v sobě jednotlivec oblasť ukrytou pozorování jiných, musí z toho souditi, že i on může sice pozorovati skutky ostatních

a poznávati určité zákony, které jimi vládnou jako logická pravidla lidským myšlením, ale že i v každém bližním jest ještě více, než možno poznati z oněch vnějších projevů, ještě jiný svět utajený zraku pozorovatele.

Avšak co jest ten tajemný svět ve mně? Není vlastně pouhým sebeklamem? Kdybych zkoumal bedlivě své vnější projevy, neshledal bych, že se v nich obráží mé celé Já kromě některých stinných stránek, které ze samolibosti opatrně před světem ukrývám?

A konečně nejsou mařením času takové meditace, z nichž nevychází nic kromě hry s nejasnými pojmy a prázdnými slovy?...

Ozvalo se nesmělé zaklepání a vešla posluhovačka.

»Dobré jitro přeju,« pozdravila tiše. »Milostpán už oblečen a už si taky sám zatopil?!« dodala rozhlížejíc se udiveným zrakem.

»Chci ode dneška vstávat časněji... Nechci být v novém roce takovým lenochem jako dosavad...« vysvětloval Svoboda s úsměvem.

»Proč pak? Když nemá milostpán co zmeškat —— Ale musím přece milostpánovi gratulovat...« Odkašlala si trochu a narovnala se v důstojnější postoj, při čemž se opírala o vysokou hůl vztyčeného smetáku, jejž nevědomky podržela v ruce, tak že tu stála jako sv. Mikuláš se svou biskupskou berlou. »Tak jim přeju, milostpane, v tomto novém roce hodně štěstí a stálé zdraví a spokojenost a všecko aby se jim vyplnilo, co si přejou sám.«

»Děkuju, paní Stříbrná, a přeju vám navzájem všeho dobrého.«

»Přála bych si jenom, aby tenhle nový rok byl lepší než minulý,« povzdechla paní Stříbrná, vracejíc

se k obyčejnému klimbavému a nahrblému držení těla. »Loni jsem užila málo dobrého. Můj mi stonal — Cecilka nám dělala starosti — a i toho Políčka jsme ztratili — No, dá Pán Bůh, že bude líp. Už alespoň Cecilku máme v dobrém místě. Takových domů je málo. Byla jsem tam tuhle — to je zrovna jako u největší vrchnosti. Deset pokojů a co všecko ještě k tomu. Všechno samý lustr, samé zrcadlo a jaké zrcadlo! a ty koberce kdyby viděli, milostpane! To je něco jiného než u našich radovic v prvním poschodí. Ti myslejí kdo ví co, když dají vytahat na dvorek ty své prošlapané hadry a nemá to ani být, aby nám je děvečka vyklepávala zrovna před okny! Ještě v zimě že má člověk pokoj; ale v létě — otevřeš si okno — člověk má rád trochu toho božího vzduchu — i klec s kanárkem jsem vždycky vyvěsila ven — takovému stvořeníčku je taky líp, když se může trochu proluftovat a vidí kousek zeleného — ačkoliv ta špetka angreštu a bezu v naší zahrádce nestojí ani za řeč — ale přece si vždycky hned veselej poskakoval s bidýlka na bidýlko — beztoho je mu smutno bez samičky — To byla radost, milostpane, když jsme měli samečka, samičku a pět mladých! Můj postavil vždycky talíř s vodou na stůl a pustil to všecko z klece. A staří s mladými hned k talíři — a vyskákalo to na obrubu — nejdřív jen tak zobáčkem si postřikovali prsíčka — potom pomalu nožkama do vody — a zase ven — a zase dál do vody — potom už se v ní celí potopili a vrtěli sebou a třepetali křidýlkama — a na konec se to všechno ve vodě chumelilo, sameček celý pěkně žlutý, samička bělavá s černou chocholkou a mláďata taková hezoučká, skoro bílá, jenom na křidýlkách maličko nažloutlá — a všechno to sebou vrtělo a třepe-

talo ve vodě, až stříkala z talíře. Radost byla dívat se na ně!«

Paní Stříbrná za té řeči začala uklízet a nyní, s oprašovadlem z různobarevného peří v ruce, na chvilku ustala, hledíc před sebe přimhouřeným okem, jakoby tam viděla líčený výjev. Odlesk milé vzpomínky ozářil její povadlou tvář i zdálo se, jakoby se v té záři byla ztratila síť jemných vrásek, která jí hustě pokrývala. Ze starého obličeje prosvitlo na chvíli cos jako matný obrys tváře jiné, dávno bývalé, mladé a hezké.

Svoboda použil této pausy, aby jí všinul do scvrklé ruky měsíčné služné s mimořádným přídavkem.

»Něco k novému roku,« vysvětlil, když se na obnos na své dlani zadívala.

»I božíčku, milostpane! Vždyť to nemuselo být. No, děkuju mockrát, milostpane! Ale proto jsem negratulovala, to ne! Jako domovník — ten šmejdil už včera po celém domě s kartkami — i k těm studentům v třetím poschodí vlez' —, že se nestydí! Ale tam toho asi nabral! Ti nemají groše už patnáctého, neřkuli posledního. Ten černý zvlášť — před půlnocí nepřijde domů žádný den — kdyby tak chudáci rodiče věděli! Jako můj nebožtík bratr — ten dal taky syna študovat. — Byla jsem tam u nich ve Vráži jednou přes celé léto — měl tam hospodářství. — Ale je tam tuze hezká krajina, jak se říká. U vesnice malý zámek, ale pěkný, a hned za ním les, a na pravo les, na levo les, kolem dokola samý les. Tam bylo jahod, pane bože! A hub! Přinášela jsem jich vždycky plný košík, takových krásných, zdravých hříbků, velikých a malých, až se srdce smálo. A zvěře tam bylo, zajíců, koroptví, všeho! No, teď Cecilka taky

užije. Včera nám poslala kousek srnčího... To naši radovic se můžou schovat se svými koroptvemi, když pár z venkova dostanou, hned je pověsí na balkón, aby to viděl celý dům — tam, co je Cecilka, mají bažanty a krocany každou chvíli. To je taky něco jiného: jedenáct pokojů a koupelna jako salón, i koberec v ní mají. A lepší nežli všechny ty ucourané hadry, s kterými se radovic roztahujou po dvorku. Není to ani žádný způsob vyklepávat jinému prach zrovna do okna, třeba že zůstává v sklepním bytě. Zadarmo ho taky nemáme. Však jsem se posledně ozvala. ‚Jářku, Fanynko,‘ povídám, ‚taky byste mohla vyklepávat ty koberce jinde! Kdo pak bude ten váš prach polykat? Tohle nedělá žádná pořádná partaj —‘ A vycinkala jsem jí hodně nahlas, aby to radová nahoře slyšela. A ta její důra se ještě bránila! Vůbec se divím, že radovic dávno nevyhnali takovou službu. Všecko jen tak halabala odbyde, nepořádná je až hanba a klepy dělá — jaktěživa jsem neviděla takovou pomlouvačnou osobu. A zlá je: našemu Políčkovi, chudáčkovi, ubližovala, kde jen mohla. A chodí po domě neumytá, nečesaná, roztrhaná jako hastroš... Za to v neděli, když má vycházku se svým čistým galánem, to se naparádí, klobouk má na hlavě jako krajáč a péro takhle — Kdyby věděla, jak v tom vypadá! Učiněné strašidlo. Ostatně, ty druhé služky v domě nejsou o nic lepší. Pan officiál je takto hodný pán a spořádaný pán, ale tomu se divím, že si může takhle zadávat. Řekne se arci, že je veselý pán a že to dělá jen žertem, ale přece to není žádná čest pro takového dobře postaveného a vzdělaného pána, když se děvečky chlubí, že s nimi hovoří a že vzal ondyno tu šilhavou inženýrovic služku na schodech za bradu.«

Plna mravního rozčilení vybušovala paní Stříbrná svým pestrým oprašovadlem v knihovně celé oblaky prachu, který pak opět zcela pohodlně ulehal na předešlá místa, a byla by snad ještě ledacos na pana officiála vyzradila, kdyby ji nebyla vyrušila roznášečka novin.

Svoboda přijal noviny a zasedl s nimi za psací stůl. Jindy naslouchával řečem paní Stříbrné jako šumnému spádu vod, valících se bez přetržení pod vytaženým stavidlem; dnes však neměl chuti, zkrátit si tímto způsobem o hodinu dost již krátký zimní den. Projevil tedy schýlením hlavy nad časopisem, že hodlá dnes dáti přednost jeho zprávám před novinami paní Stříbrné, ostatně z části již starými a dobře známými.

Posluhovačka skutečně umlkla; ba jemné šelestění soukenných jejích střevíců svědčilo, že se snaží přitlumit i zvuk své hápavé schůze, aby měl pán ke své četbě největší možné ticho. Kdyby se byl Svoboda po ní ohlédl, byl by zpozoroval dokonce v jejím přepjatě tichém kutění jakýsi ironický osten, namířený proti jeho dnešní upjatosti. Nejen že přecházela po špičkách, ale tajila i dech a stavěla nádobí na skříň tak úzkostlivě, jakoby nejmenší cinknutí mohlo způsobiti osudnou katastrofu.

Zrak Svobodův toulal se po sloupcích časopisu, ale po chvíli zaletěl oknem do krajiny. Ledové květy již roztály v paprscích slunečních a jen v rozích okenních tabulek rýsovaly se zbytky krásných palmovitých a kapraďovitých útvarů. Mlha venku se rozptýlila. Bylo viděti širou Letenskou pláň, celou bílou sněhem, jak ohromnou hladkou tabuli, pokrytou liliově čistým ubrusem Jen černé vrány, tu a tam rozptýlené po sněhu, ostře se odlišovaly od té oslňující běli. Po levici vrou-

bila bílou planinu Letná černým pásmem svých bezlistých stromů a křovin. Po pravici pak viděl jsi opodál pěknou skupinu nových letohrádků za Bruskou branou, jejichž ke slunci obrácené strany vesele zářily pod střechami obílenými sněhem. Dále v pozadí Dejvice, roztroušená stavení, nový kostelík Střešovický se špičatou věží, pahorky, zasněžená pole a na té bílé půdě temné proužky nebo dvojité šňůry černých teček: bezlistá stromořadí. Ale nejkrásnější pohled byl na Hradčany. Malebně strměla tu směs nižších a vyšších, čtyrhranných a okrouhlých věží a jiných staveb v rozmanitých barevných tonech, jedna bílá, druhá šedá, třetí až černá, jiné do červena, do žluta, do hněda, a nad tím různobarevným zdivem bělaly se jejich posněžené střechy jako různotvárné jehlance ze třpytného cukru. I prolamovaná báň nejvýše strmící hlavní věže svatovítské byla všecka bílá, a sněhem blyštila se i kamenná špičatá temena obou nových věží průčelních, jejichž ztepilá, graciosní těla byla dosud zakryta dřevěnou hustou přízí vysokého lešení. Ostatní pozadí s Petřínem bylo ještě zahaleno mlhou.

Z té krásy a bělosti venku ještě účinněji než dříve linula se do duše Svobodovy zvláštní, dávno nepocítěná svěžest a nadějná radost životní.

Paní Stříbrná zatím na své nezvučné pořádající obchůzce pokojem přibalansovala se opatrně až k němu a diskretně zašeptala: »Prosím, na malinkou chvíli, milostpane!« dávajíc mu směrem smetáku na srozuměnou, že hodlá učiniti pořádek i pod psacím stolem.

Ale když povstal od stolu, zůstaviv tam noviny, ukázala na ně již rázně svým strakatým oprašovadlem a pravila neztlumeným, poněkud chrastivým hlasem: »Jestli pak je tam, prosím, ještě něco o té paní do-

mácí v Žitné ulici, co skočila včera s třetího poschodí?«

A nečekajíc odpovědi pokračovala hned: »To se tak dějou věci na světě! Jako můj mi zrovna povídal, že mu hokynář předčítal z dnešních novin o nějakém mladíkovi z Triestu nebo odkud, kterak uřezal své milence na louce hlavu srpem. Jen ať to člověk považí — srpem! To když jsem byla u svého nebožtíka bratra ve Vráži, taky jsem někdy chodila na trávu — ne snad že bych jim tam byla dělala, ani sáhnout jsem na nic nemusela, ale jen tak že mě to těšilo; je to radost takhle na louce, tráva tak voní a celá je strakatá všelijakými kytkami... Leccos je taky hezkého na venkově... I s kravičkami v chlívě jsem se ráda obírala... A bratr měl tam taky hromadu králíků, takhle velikých, celých bílých, s červenýma očima a dlouhatýma ušima... Mohla jsem na nich vždycky oči nechat, když se pustili do chrástu a chrupali o přítrž... Předloním jsme taky dostali od uhlaře králíka, chudák Políček si s ním hrával — ale kde pak u nás v domě! Tady člověk nic neuhlídá. Najednou byl milý králík pryč, zmizel jednou jako když se do země propadne! Já byla toho dne mimo dům a můj nedá na nic pozor — tomu by moh' brejle s nosu ukradnout, nic by nevěděl. No, zkrátka, králík byl ten tam a víckrát jsme ho neviděli. A jestli pak by věřili, milostpane, toho samého dne večer cítím tam dole na chodbičce u nás takovou vůni. Vedle u zedníků něco pekli. Hned jsem věděla, kolik uhodilo. Číhám na chodbě a když ona vyšla ven, povídám: ‚To to dnes u vás voní, paní Holasová. Jako byste měli ňákou trachtaci. Snad nepečete kuřátko?' — Ona se zapálila — zpozorovala jsem to dobře — a hrubě si vyjela: ‚A kdy-

bysme pekli, co je komu po tom! Za své peníze můžem' si pect co chceme a nikdo se nám nemusí dívat do trouby.' — ‚No, proto hned na mne křičet nemusíte!' já na to. ‚Člověk se přec může zeptat.' — Ale ta nezdvořačka vedla svou dál, že to bylo hanba poslouchat. Byl z toho křik, že se všichni sběhli na chodbu. To si nedovedou, milostpane, ani představit, jaká je to u nás dole verbež. Nezdvořilá, nevzdělaná, pomlouvačná — samý klep a samá hádka. Jako ten skladník naproti nám — dává si totiž říkat skladník, ale válí jen sudy v tom obchodě na Václavském náměstí — počkejme, jak pak se ten obchodník jmenuje — no — vzpomenu-li pak —«

Svoboda, který zpozoroval, že zatím svůj úkol v pokoji jakž takž odbyla, použil jejího rozmýšlení a propustil ji s podotknutím, že by si rád už zašel na snídaní do kavárny.

Obyčejně vařival si Svoboda kávu sám doma. Před časem býval každodenním ranním navštěvovatelem kavárny a trávíval tam někdy dvě hodiny i více pročítáním všech časopisů bez výběru; pročítal je arci většinou velmi zběžně, skákaje od titulu k titulu a vybíraje pouze tu a tam některou věc, která se mu zdála zvláště zajímavou. Přicházel pak domů se strakatinou různých zpráv a titulů v hlavě, často rozčilen a rozrušen některou událostí nebo kritikou; svěží, klidná nálada ranní bývala ta tam, značná část dopoledne zatím minula a z oné strakatiny kavárních dojmů některý pak proti vůli zaujal jeho mysl, neodbytně ji zaměstnával a rozpřádal v ní nekonečné pásmo jalových úvah a kombinac. Stávalo se na příklad, že zpráva o některém úspěchu germanisace v českém kraji probudila v něm přání, aby měl dostatečnou moc neb prostředky

k odražení nepřátelského výpadu. Roznícená fantasie chopila se toho a Svoboda po celou hodinu kul plány, jakby zakupováním statků a zřizováním továren s českými dělnickými osadami posiloval rodný živel na rozhraní jazykovém a jinak v boji proti poněmčování užíval svého ohromného jmění, které arci existovalo prozatím jen v jeho bláhových snech. Tímto způsobem bývalo často ztraceno celé dopoledne. Poznání to přimělo jej, že kavárny nadobro se zřekl a že se obmezoval na ranní četbu jediného denního listu, kterýž mu byl donášen do domu. Jen občas, za týden nebo i řídčeji, rozhlížel se též po časopisectvu ostatním. Získal tím arci více času a klidu k dopolední práci; ale ve skutečnosti nepracoval více než předtím, jak čtenář již poznal z jeho sylvestrovského rozjímání.

Dnes napadla mu kavárna vlastně jen proto, aby zkrátil hovor své posluhovačky; ale přes to pokládal jaksi za povinnost, zachovati se dle svého slova.

Kráčeje umrzlou cestou po zasněžené Letné dolů, pak po mostě Františka Josefa a dále Eliščinou třídou, oddával se dílem bezděčnému pozorování sněhem obíleného města, krásného obrazu bělostřechých Hradčan v jasné záři sluneční, ledové hladiny Vltavské a jiných zjevů kolem, dílem zabíral se v myšlénky. Napadlo mu, nejedná-li hned zahájením prvního dne proti nově vytknutému programu životnímu. Proč mařím čas vycházkou do kavárny? Proč se nedal do pořádání své knihovny, jak si ustanovil? Není-li směšna ona devisa v čele jeho kalendáře: »Všechno hned!« kterou přestupuje, sotva že ji napsal?

Proti tomu namítal sobě sám, že nezáleží na pedantickém plnění litery kteréhokoli předpisu, nýbrž na zachování ducha jeho. Ranní vycházka v čerstvém

zimním vzduchu mu neuškodí a v kavárně může se zdržeti krátce, jen co by právě posnídal a prohledl několik důležitějších časopisů. Vždyť je naopak třeba, aby bedlivěji sledoval současný ruch duševní a společenský. Ale hned zase — jak bylo u něho obyčejně — ozvala se skepse: Je-li příkazem, že by musel každý vzdělaný člověk stopovati současné proudy a to snad jen za tím účelem, aby zachytil nějaké vzdálené, povrchní ponětí o nich — hlouběji při ohromnosti té látky většinou ani proniknouti nemůže — a mohl se tou povrchní znalostí vyzbrojiti pro konversaci s jinými živými slovníky časových narážek? Marné úsměšky! — mluvil dřívější hlas — Jest opravdu povinností toho, kdo chce stoupati dále a výše, aby trval v ustavičném vnímavém styku s duchem své doby. Jen v organickém spojení s celkem rozvíjí se zdárně individuum, přijímajíc od ostatních a sdělujíc navzájem živnou mízu duševní, sílíc a vzrůstajíc se vzrůstem celého kmene lidstva. Který člen se odloučí od toho ústrojného celku, ten přestane růsti, zakrní, zvadne a zetlí. Tomu zákonu přisvědčuje pohled na všechny slavné muže a veliké činy. Vzpomněl i na Husa a tehdejší hnutí české, jak tu za časů chatrné ještě duševní komunikace národ náš chtivě přijal a po svém způsobu rozvinul novou světohybnou myšlénku až z dálné Anglie...

K vyřízení toho sporu Svoboda — jako obyčejně — nedospěl, poněvadž zatím již se octnul před kavárnou. Byla to kavárna sice elegantní, ale jedna z menších a nevalně navštěvovaná.

Usedl na pohovku, potaženou červeným sametem, a poručil si kávu. Protože v kavárně bylo málo hostů, mohl mu číšník snésti slušný počet zahálejících časopisů, z nichž nejprve mu padly do očí pikantní illu-

strace tak zvaných humoristických týdeníků vídeňských. Hle! — pravil si — také známka, že je u nás ledaco shnilého. Naše kavárny, i kdyby některá měla jen hrstku časopisů, neopomenou se především vyzdobiti těmito květy cizího močálu. Nehodil bych se za člena »komise cudnosti«, ale tohle není ani lascivní, nýbrž prostě odporné. A ta vídeňská nízkost dochází zde vděčného porozumění — hle! jak jsou ohyzdné ty nudity nadšenými obdivovateli rozsápány a pošpiněny — sluší jim to věru výborně!

Na to vybral jeden domácí politický časopis a chystal se prohlédnouti zběžně jeho obsah.

V tom vešla do kavárny malá společnost. Ramenatý člověk v oděvu, který poukazoval nejspíše na zámožného rolníka; s ním hubený muž s brejlemi a jinými příznaky venkovského učitele; pak dvě dívky, téměř ještě žačky, z nichž jedna, patrně churavá, měla nehezký obličej nezdravé pleti ovázaný šátkem.

Usedli ke stolu a domnělý hospodář poručil dvakrát čaj a dvakrát bílou kávu. Venkovští lidé zajímali Svobodu vždy více nežli městští; proto zadíval se pozorněji na příchozí. Oba mužští byli k němu teď obráceni zády a dívka s ovázaným obličejem nelákala ničím k pozorování; utkvěl tedy pohledem na druhé dívce, která seděla tváří přímo proti němu. Byl by shrnul svůj dojem v úsudek: Nepatrná! ale cosi vybízelo jej, aby jí přec ještě věnoval trochu pozornosti. Především opravil první odhad jejího věku: Ne, nebyla děvčátko, nýbrž dívka. Snad patnáct, snad šestnáct, snad i sedmnáct neb osmnáct let — divil se věru tak značnému kolísání úsudku. Snad bylo způsobeno něžnou subtilností jejího těla ve spojení s jakousi bystrou energií

tváře a pohybů, kterouž obyčejně shledáváme jen ve věku již zralejším.

Byla pravým opakem krasavic, které nás oslňují na první pohled. Z počátku připadala Svobodovi nepatrnou, téměř povšimnutí nehodnou. Ale při dalším pohlížení vynikal každou chvíli nový rys, který se mu rozhodně líbil. Zaujaly ho především její oči. Z mírně podlouhlého, útlého obličeje upřely se naň, bezpochyby přivábeny zpytujícím jeho zrakem, černé pod jemným černým obočím, prodlely na něm chvilku zvědavě, pak uchýlily se jinam a po chvilkách vracely se k němu jako s němou otázkou: Co chceš? Proč se na mne díváš?

Kromě hlasu není orgánu, kterým by působila duše na duši tak přímo jako zrakem. Tlumočnicí rozumové, myšlénkové stránky duše jest řeč; ale pro citovou stránku má význam podřízený. Nechť ústa jiného překypují sebe vroucnějšími slovy lásky, my hádáme především z tónu hlasu a z výrazu jeho oka, je-li cit onen pravý či pouze líčený. Nejasná jest mluva zraků a přece projevuje podstatu a povahu duše zřejměji nežli řeč. Zde mluvila z těch černých očí duše mladičká, rozpínající svá hravá křídla motýlí s nedotknutým ještě pelem k radostnému letu nad spoustou krásných květů, jakouž se jí dosud jevil svět. Příjemno jest hleděti do takových očí. Sestárlý duch okřívá v jejich paprscích jako pouvadlá rostlina v koupeli jarního deště.

Svoboda mluvil s ženami raději pohledem nežli slovy. Nalézal více delikátnosti a poesie v onom němém hovoru. Mělo pro něho zvláštní půvab, rozmlouvati z povzdálí očima se zraky krásné ženy, kterou viděl třeba poprvé, jejíž jméno, stav a poměry životní mu byly zcela neznámy a s níž se ani nechtěl sblížiti

jinak. Líbil se mu tento éthericky jemný styk duše s duší. Líbil se mu tím více, poněvadž je tato mluva plna tajemných nebo jen zpola vyslovených záhad, lákajících fantasii k půvabné hře.

Bezděky připamatoval si dámu z hostince, s nížto včera v nástěnném zrcadle také vedl zrakovou rozmluvu. Ale tam byla jen příjemně pobavena jeho smyslnost, kdežto zde pociťoval něco zcela jiného — zde byla v pravdě ona delikátní poesie, o níž jsem shora mluvil. Zde ty čisté, mladičké, jasně zářící oči vysílaly k němu občas pohledy, jejichž řeč si vykládal asi takto: Proč mne tak vytrvale pozoruješ? Líbím se ti? Nu, těší mne, ačkoliv ty mně se nelíbíš. Snad, kdybys byl mladší. Ale tak — co chceš říci ty, starý člověk, mně mladé dívčině? Ty odpovídáš očima, že prozatím nic, než abych s tebou dále vedla tu němou romluvu. Budiž! Odporu k tobě nemám a kdož ví, není-li v tobě přece ledaco zajímavého. Nalézám ve tvých očích některé hádanky, jichž řešení by mne mohlo baviti a příjemně zaměstnávat mou fantasii.

Snad nebyl výklad ten zcela správný, ale že dívka volně přistupuje na ten němý rozhovor, poznával určitě. Oči její tu od sladkého pečiva, které lámala tenkými, jemnými prsty, tu přes kvítkovaný koflík s kávou, který s půvabným sklonem hlavy zdvihala ke rtům, tu přes okraj obrázkového týdeníku, který držela otevřený před sebou, tu vedle ovázaného obličeje družky, s níž cosi mluvila, zalétaly co chvíli k němu a nebyl v nich výraz odporu ani hněvu, nýbrž naivní poněkud zvědavosti a nevinné koketerie. I když byla na pohled úplně zabrána do hovoru s družkou, poznával dobře, že myslí více na tichého pozorovatele a že úkradkem naň vrhá

postranní pohledy, jež umějí tak dobře maskovati hebké dlouhé řasy dívčí.

A krásny byly ty oči, vskutku krásny. Ty jaré černé oči s tím jemným třepením černých brv. Byla to zvláštní čerň, opravdu skvostná: tak hluboká a přec tak živá — kdyby to neznělo příliš paradoxně, řekl bych: jako černý plamen. A touž krásnou černí odrážel se hustý její vlas od bílého čela. Líbila se mu čím dále, tím více. Poznenáhlu shledal krásným i celý její malý obličej, graciosně hrdé držení hlavy na štíhlé šíji, jakož i ostatní tělo, forem sice filigránsky útlých, ale při tom plných zdravé, mladistvé pružnosti a svěžesti.

Některé duševní dojmy mají cosi příbuzného s vůněmi. O Schillerovi se praví, že miloval vůni shnilých jablek a že rád k nim čichal, když se chtěl naladiti k básnickému tvoření. Znám spisovatele, jehož fantasii dovede libě rozšveleti jemná, sladká vůně karafiátu. Ve Svobodovi zase naopak zrakovým dojmem vzbuzená nálada vyvolala představu vůně: bylo mu při pohledu na mladičkou tu dívku, jakoby náhle byl ucítil jemný libodech fialek. V oknech třpytily se ledové květy, venku byl třeskutý mráz, ale k němu zde zavítal najednou pocit, jaký míváme, když hledíce na rozjasněnou březnovou oblohu pomýšlíme, že jaro jest již ve vzduchu.

Možná, že tato kavární scéna připomíná vám pouze obvyklou starou šablonu a známé fráze. Ah, ovšem — pravíte si — hrdina spatří hrdinku, ta nemůže být jinaká než dokonale krásná, hrdina se do ní rázem zamiluje a blouzní o zářivé noci zraků a jaru v duši právě asi tak, jako zde tvůj pan Svoboda. Toť stará, známá historie. Činí-li na vás předcházející odstavce skutečně tento dojem, je tím vinna jen moje spisova-

telská nedostatečnost. Neboť ujišťuji vás, že tu vzato všechno ze skutečnosti. Nepravil jsem, že ona dívka byla neobyčejná kráska; vy snad byste ji prohlásili za zcela nepatrnou, jako sám Svoboda učinil v prvním okamžiku, a divili byste se, jak na ní mohl vypozorovat nějaké krásy. Ale přes to jest jisto, že jeho zrak na ní našel všechno to, co shora — ač banálními snad slovy — uvedeno. A pokud se týče onoho náhlého dojmu — což nezkusili jste nikdy, že za jistých okolností některá nepatrnost rázem proměnila celou náladu vaší duše? Jdete třeba v mrzutých všedních myšlénkách ulicí; náhle povšimli jste si v jednom přízemním okně řady balsamín, kvetoucích červeně, modře a bíle, právě jak zářívaly kdysi v okně milého pokoje, kde jste prožili blažené chvíle — a hle! rázem odlesk té dávné šťastné nálady proniká vaši mysl, jdete dále s rozjasněnou lící, pružným krokem, v tiché veselosti, která vás pak provází celý den. Tím spíše může tak účinkovati pohled na mladou dívku, na které váš zrak neb okamžitá nálada shledává zvláštní půvaby. Ostatně neřekl jsem ještě, že by se byl Svoboda do ní zamiloval.

Ne, nenazývám to láskou, bylo to jen dávno nepocítěné příjemné rozjaření. V tu chvíli míhaly se mu myslí samé lahodné a libě osvěžující představy: porosené kalichy takových květů, které pokládal za nejskvostnější, svěží vody ve stínu svislých zelených větví, rozkošné jarní krajiny, třpytné komnaty oživené ideálními postavami dívčími z nejzamilovanějších jeho básníků atd. — vlastně jen mlhavá směs z úryvků takovýchto obrazů, splývající hemžení líbezných linií a svěžích delikátních barev. I kavárna jakoby se mu jevila v jasnějším, novém osvětlení: všiml si pěkných vzorků

na tapetě, jejichž barvy jakoby byly oživly; těžké sametové třepení záclon s pozlacenými konečky imponovalo mu jako neobyčejně nádherné; obdivoval se bohatě vyřezávanému rámu a skvoucí jasnosti zrcadla, v němž co nejčistěji se obrážel rub zajímavého dívčího zjevu: oblá ramínka a bílý útlý zátylek, nad nímž hebký, hluboce černý vlas vyčesán byl vzhůru pod malý, vkusně vyzdobený dámský klobouček — zkrátka, všecko vypadalo pojednou krásnější a zajímavější.

Studoval teď bedlivěji též ostatní členy malé společnosti a jejich vzájemný poměr. Dle jejich ústroje, dvou malých cestovních vaků a několika odložených balíčků soudil, že buď právě do Prahy přijeli nebo jsou uchystáni na zpáteční cestu. Ramenatý člověk měl široký, zdravý obličej v rámci krátkých světlých, jen málo prosivělých kudrn; jeho vzezření jevilo bodrou přímost a zároveň sebevědomí člověka, který ve svém kruhu zaujímá vážené postavení. Srkaje čaj, do něhož si byl nalil všechen rum, naslouchal jaksi blahosklonně řeči hubeného muže s brejlemi, který mu s živou gestikulací cosi vypravoval. Časem obracel se s krátkým oslovením k obvázané dívce způsobem, který nasvědčoval, že to asi jeho dcera. I muž s brejlemi věnoval jí chvílemi pozornost a již mazlivé její způsoby byly známkou, že má v tom čtverolístku privilegované postavení a že jest uvyklá přijímati od ostatních důkazy něžné péče a šetrnosti.

Tíže bylo hádati, jaké místo zaujímá mezi nimi černovlasá kráska Oba muži téměř si jí nevšímali a jestliže časem k ní se obrátili, činili to jako k osobě napolo cizí; s určitostí mohl Svoboda souditi, že není dcerou ani jednoho ani druhého. Jen churavá dívka stále se s ní zabývala, ale tak, jakoby si byla vědoma své spo-

lečenské neb jiné převahy. Snad chudší příbuzná nebo družka, která ji provází na nádraží nebo z venkova s ní přijela — pomyslil si Svoboda.

Čtverolístek zatím posnídal a měl se k odchodu z kavárny. Také Svoboda zavolal sklepníka, zaplatil a vyšel za venkovany. Nejsa si ani jasně vědom svého konání, kráčel stále za nimi a když usedli v Jezdecké ulici do vozu tramwaye, vstoupil tam po krátkém váhání také. Poněvadž uvnitř nebylo již místa, zůstal státi venku na stupátku. Neodvratně pohlížel na skleněnou přepážku, na níž uvnitř za některými jinými hlavami rýsoval se jemný profil podlouhlého dívčího obličeje. Na nejbližší stanici přistoupil však protivný břicháč, který mu zahradil vyhlídku do vnitř a Svoboda musel se spokojiti pohlížením na kopii proslulé »dívky s šokoladou«, která, vyvěšena mezi jinými obchodními návěštími na stěně vozu, činila reklamu jednomu vyrabiteli různých sladkostí.

Za rychlé jízdy míjely kol pestré uliční zjevy, až dojel konečně vůz na Podskalské nábřeží, kde tlustý protiva vystoupil. Svobodovi odestřel se znovu výhled na dívčí tvář, která se nyní k němu obrátila. Oči její utkvěly na něm s výrazem, který pravil: »Aha, jedeš tedy přece za mnou!« A zasvitla v nich laškovná radost z malého dobrodružství, lichotícího její dívčí marnivosti.

Na konci Smíchova vystoupili všichni z vozu a Svoboda ubíral se za venkovany na nádraží. Tam pospíšili hned ramenáč a muž s brejlemi k otevřené již pokladně a dívky čekaly na ně procházejíce se po chodbě. Svoboda obrátil se týmž směrem, ale v tom vyskytl se proti němu jeden známý, který vyšel právě z nádražní restaurace.

»Ejhle, Svoboda! Co pak tu děláš?« oslovil ho přítel.

Svoboda uveden byl v rozpaky. Zarděl se a chvilku marně přemýšlel, co by odpověděl. Najednou vstoupila mu na mysl směšná stránka jeho konání. On, starý vážný člověk, stopuje tu jako blouznivý jinoch nebo dotěrný blatošlap mladou holčici takový kus cesty až na konec předměstí!

»I jen — jen tak,« vykoktal. »Čekal jsem tu — na nějakého známého — nepřijel —«

»Ale, vždyť příjezdní budova je v předu.«

»Vím. Ale — chtěl jsem si zajíti do restaurace —«

»Nuže jdi! Hned přijdu za tebou; koupím si jen lístek — jedu do Rokycan — za jistou rodinnou záležitostí.«

Známý odešel k pokladně a Svoboda liknavě kráčel k restauraci. Než k ní došel, dohonil ho již přítel, koupiv lístek, a Svoboda, zaletnuv ještě pohledem k černovlasé dívce, vešel za ním do vnitř. Srkaje po druhé kávu, naslouchal roztržitě vypravování známého o rokycanských příbuzných, kteréž ostatně brzy bylo ukončeno druhým zvoněním k odjezdu. Přítel sebral svůj vak, rozloučil se a vyšel na perron.

Svoboda zdržel se ještě čekáním na sklepníka a právě když zaplatil, rozjel se vlak a v příštím okamžiku zmizel.

Svobodovi připadalo, jako by odjezdem vlaku bylo povolilo kouzlo, které dotud opřádalo jeho mysl a činilo jej svým bezvolným otrokem, neschopným jasné úvahy. Nyní teprve uvědomil si plně své jednání: neznámá dívčina, kterou spatřil poprvé a bezpochyby též naposled, dovedla na dvě hodiny zabrati všechny jeho myšlénky a způsobila, že jako nerozuma

podnikl dlouhou, bezúčelnou jízdu na Smíchovské nádraží a promarnil hned první půldne nastávajícího roku, pro který si ráno tak pevně ustanovil heslo nejsvědomitějšího užívání času k užitečné činnosti.

V prvním okamžiku bylo mu as jako člověku, který náhle vystřízliví po šampaňském. V hlavě se mu rozjasnilo a jen jakási sladká mlha zůstala ještě na dně jeho mysli.

Spěšně, jako by chtěl nahraditi promařený čas, opustil nádraží a vskočil do vozu tramwaye, kterýž právě odjížděl. Začal přemýšleti, do jaké práce se doma nejdříve dá. Vytáhl hodinky — bylo čtvrt na dvanáct — dojede domů právě na oběd. Nuž, tedy odpoledne — — V tom zdvihla se v jeho duši zas ona opojná mlha, dvě černé oči vysvitly z ní svěžím, lahodným leskem a pak upředla se z ní celá útlá podoba dívčí, lehká a vzdušná jako elf. Představila se mu živě jako v nedávné skutečnosti a srdce Svobodovo zachvělo se blahem i steskem. Chvilku nořil se v tu představu, ale pak zaplašil ji rázným máchnutím ruky...

Po obědě dopíjel doma koflík černé kávy. Náhle vstal, s hlavou skloněnou začal přecházeti po pokoji a konečně, přisednuv ke psacímu stolu, načrtal na prázdný arch papíru tyto řádky:

Ty's jako jarní květina,
tak líbezná, tak nevinná
a plna smavých září —
Ach marně toužím po tobě,
jen astry chladné k ozdobě
má jeseň mého stáří.

Přečetl, co napsal, a přeškrtnuv to několikrát připsal stranou: Vide Heine —

Du bist wie eine Blume,
so hold, so schön, so rein . . .

Znovu přecházel z rohu do rohu pokoje a po chvíli napsal pod přetrženou sloku tyto verše:

Mrak noci tvůj vlas,
leč z temna tvých řas
blesk jarního slunéčka svítí,
co v nitro mi pad',
tam plno je vnad
a zpěvu a vůně a kvítí.

Však i tyto verše měly osud předcházejících a po novém, delším přemýšlení objevily se na papíru jiné řádky:

Já směle básníkem se zval
a čtenářům i sobě lhal,
že krásu zpěv můj hlásá,
leč nyní vím, že za svůj věk
jsem neshléd' pravý světa vděk
a nepoznal, co krása.
Teď teprv kouzlo rosných niv
a jarní noci hvězdný div,
báj skrytá v lesním toku,
taj májového večera
a země krása veškerá
mi vzešla ve tvém oku.

Odložil péro, četl a zavrtěl hlavou. Jak suché, jak bledé! pravil si v duchu a zastrčil popsaný papír nedbale do podložky.

Hleďme, hleďme! — uvažoval peripatetický — po dlouhém čase přihlásila se zase poesie s jarem, rosou

a kvítím! Je arci zubožená — ale rýmy jsou to přece. A to všechno způsobily dvě polodětské černé oči. Jak směšné je takové erotické blouznění v šedivé hlavě! Snad je dokonce i protivné. Ale což? Kdo může zapovědíti takovému jarnímu paprsku, aby neprobleskl starým čelem? A není to vskutku nic než zabloudilý reflex ze slunné krajiny mládí; proč bych se chvíli nepokochal jeho jasem? Jen vášeň byla by směšná a odporná. Zde zadíval jsem se pouze v lahodném zadumání na čerstvý, porosený květ — vůně jeho vstoupila mi na okamžik do hlavy — nic více! Ale nyní už dosti příjemné hříčky a s chutí do práce! A není-li právě nic platnějšího po ruce — do práce nejbližší, ať je jakákoli. Stanu se na půl dne bibliotekářem.

Přistoupil ke knihovně, začal knihy vyjímati z příhrádek a roztřiďovati je dle obsahu. Zaměstnával se takto pilně asi hodinu, ale u jedné knihy se zastavil. Bylo to staré vydání „Slávy dcery“ v otřené vazbě. Svoboda zadíval se na tu známou knihu, otevřel ji, přečetl na sežloutlém listě první slova: „Aj, zde leží zem ta . . .“ a pojednou ocitl se v jiné době, na jiném místě. Nebyl již ve svém městském pokoji, ale v přízemním pokoji venkovského zámku, ve slušně, leč skromně zařízeném pokoji správcovského bytu. Pokoj ten je zeleně malován a jeho okny, opatřenými z venčí starou, úhlednou, dole obloukovitě vypouklou mříží, viděti je do zeleni parku, jehož hustě skupené stromy a křoviny způsobují v pokoji ustavičné zelenavé pološero. V jednom rohu je knihovna — vedle stará pohovka — a na ní sedí starší muž, plnovousý, vážného obličeje, drže v rukou právě tuto knihu. A začíná z ní

nahlas čísti synovi studentíku, sedícímu vedle něho. S jakým citem nesou se z jeho rtů ona slova:

„Aj, zde leží zem ta před okem mým smutně slzícím —“ a jak vřele, v různých proměnách a přechodech tlumočí zvučný jeho hlas postupem básně střídající se záchvěvy nitra od hlubokého bolu, od plamenného hněvu až k nadšenému vzletu a radostné, hrdé naději!

A s jakým důrazem předčítával maloruskou píseň Marliňského o zrádci vlasti v překladu Čelakovského, končící krutým ortelem: „Radost se mu ni ve snu nezamíhej, jen mrak a děsnost kroky jeho stíhej a kam obrátí pohled svůj, havran ho lačný obletuj! Raduj se, lačný havrane, lahůdky se ti dostane: tím háncem vlasti budeš se pásti!“ Tuto báseň slýchal od něho Svoboda tak často, že ji brzy uměl nazpaměť.

Kolik povznášejících a blaze rozněcujících hodin ztrávil v tom „zeleném“ pokoji, naslouchaje zamilované hlasité četbě otcově nebo jeho slovům o těch věcech, při nichž prodléval nejraději: o české minulosti, o nadějích Slovanstva, o kráse přírody a pod., nebo sám hltaje básně a povídky různých dob a spisovatelů, třeba že často chlapeckým svým umem chápal jen polovici toho, co četl!

Později, když syn dospíval, začal jej otec také uváděti do sanctissima svých názorů o světě a úkolech života lidského. Svoboda pamatuje se, jak přemocný naň učinila dojem slova, jimiž otec poprvé s ním promluvil o velikých záhadách lidského bytí způsobem pro něho docela novým, naprosto odchylným ode všeho, co dosud ve škole i mimo školu slýchal a čítal. Úkolem člověka jest, aby byl šťasten, pravého štěstí dosahuje však jen konáním dobra, a co jest dobro, na-

psáno jest do srdcí našich onou tajemnou rukou, kterou nikdy nezbádá člověk smrtelný a kterou ctíme na světě jen plněním onoho zákona božího, psaného nikoli v mrtvé knihy, ale v živá prsa každého z nás. Toť byly základní věty životní filosofie, kterou mu otec vštěpoval.

Tehdáž přijímal všechna jeho poučení ochotně bez nejmenší výhrady, snažil se hleděti na svět jeho očima, vzhlížel k němu jako k autoritě naprosto neomylné. Ale ponenáhlu začal se v něm probouzeti odboj. Ne proti základním rysům otcových zásad a názorů, ale v některých otázkách podřízenějších. Začalyť na jinocha mocně působiti vlivy jiné: proudy panující tehdáž mezi studentstvem a čtení knih otvírajících mu nové obzory. Tak zjevila se roztržka hned v politice. Za tehdejšího polského povstání horoval syn s ostatní mládeží pro Poláky; otec však povstalce odsuzoval a byl přesvědčen, že pracují jen do rukou nepřátel všeho Slovanstva, nechtíce se smířiti s Rusy. Později se arci synovy náhledy v té příčině značně změnily, ale novým zdrojem sporů byly zase otázky politiky domácí, kdež syn přidával se ke straně radikálnější. V theorii byli sice oba stejně svobodomyslní a národně uvědomělí; avšak otec mínil, že třeba se mírniti vzhledem ke skutečným poměrům, jichž „lámáním přes koleno“ by se věci spíše uškodilo, nežli prospělo; avšak o takových diplomatických ohledech nechtěl syn ani slyšeti, shledávaje v nich pouhé vytáčky z rázného, otevřeného boje, kterýž je arci svízelnější než opatrné diplomatisování.

Tak stavěl se v duchu syn proti otci i všude tam, kde se mu zdálo, že tento neřídí se v praxi zcela dle demokratických zásad, které mu přece sám vštěpoval.

Manč připomíná si Svoboda jeden případ: Jednoho večera, když jako studentík dlel na prázdninách, chytil panský stoh na poli za ovčínem. Jak při takových událostech bývá, sběhlo se k ohni celé městečko a každý měl plno rad a rozumů. V tom zmateně sem tam pobíhajícím a křičícím davu vynikal svým resonováním zvláště jeden krejčí, komický vychrtlý mužík s prošedivělým věncem vousů pod oholenou bradou a ve starosvětském, až téměř na paty sahajícím hřebíčkovém kabátě, jehož objemné šosy podivně lítaly kolem rtuťovitě pohyblivého drobného těla. Za živých posunků máchal kazatelsky vztyčenou hubenou rukou a protestoval proti opatřením, která Svobodův otec nařídil, vřeštivým tenkým hlasem, který ostře vynikal z veškeré okolní vřavy, poukazuje na nebezpečí, které prý z toho ohně hrozí městečku. Otec, beztoho rozčilen zkázou stohu, obořil se posléz na mužíka hněvivě posměšným tonem: „Nevídáno! Bude nám tu snad rozkazovat lecjaký krejčík!“ Ale krejčí odsekl mu podrážděn, napodobě jeho posměšný hlas a posunek: „A mně bude snad mluvení zakazovat lecjaký správčík?“

Smích, jen částečně tlumený, byl důkazem, že většina stála na straně krejčíkově. Učinilo to na mladičkého Svobodu dojem jako malý výbuch revoluce. Ti, kdož ještě před patnácti roky byli pokornými robotníky milostivé vrchnosti, ti, které dosud vídal vzdávati alespoň poníženou poctu všemu, co k „pánům“ se počítalo, projevili tu své pravé odbojné smýšlení, zhostivše se všech ohledů za mimořádného rozruchu, požárem způsobeného.

Mrzela jej smělost krejčího, pohana otci způsobená, ale nic na plat: podle svých zásad musel se v duchu postaviti proti němu, na stranu chudého muže

z lidu, který řízně hájil svou občanskou rovnost s kterýmkoli jiným člověkem. Otec buď repliku krejčího přeslechl, nebo úmyslně nechal bez odvety — v obecném vzruchu zanikla tato epizoda bez dalších následků: ale mladý student od té doby dlouho ještě hleděl na komického krejčíka se sympatickým respektem jako na ráznéno demokrata.

Podobné neshody v náhledech vyskytovaly se čím dále hustěji a znenáhla budila se v synovi náchylnost, opponovati vůbec každému mínění a ustanovení otcovu. Byl to instinktivní odboj proti autoritě, která jej dříve úplně ovládala. Byla to nezdolná snaha, vymaniti se z vodítek a postaviti se volně na vlastní nohy. Byla to touha po neodvislosti, samostatnosti, po svobodném, samovolném rozpjetí svých vlastních dorostlých křídel.

Přes to vyskytovaly se mezi nimi zjevné rozmíšky jen zřídka. V debatách o různých náhledech popřával mu otec volného slova a leda jen se usmíval způsobem, který značil: aj, kuře chce býti moudřejší než kvočna. A pokud se týče uspořádání života, podroboval se mladý Svoboda zpočátku zcela, později alespoň v hlavních rysech vůli otcově, třeba že někdy s reptáním neb s odporem utajeným v duši. Záleželo mu přece vždy na tom, aby si zachoval jeho spokojenost.

I při volbě životního povolání zachoval se mladý Svoboda podle vůle otcovy. Tento snažil se vštípiti mu již z nejútlejšího věku mocnou ctižádost. Jako chlapci vypravoval mu nejraději o slavných mužích a končíval často přímým vyzváním, aby Bohuš rovněž usiloval vyniknouti hodně vysoko nad ostatní a zůstaviti kdys po sobě nehynoucí památku. A když hoch někdy pochyboval, že by cíle toho mohl dojíti, říkával mu: Jen chtěj opravdu a dosáhneš všeho na světě! A ve

chvílích takových nebylo vrcholu moci, lesku a slávy, který by se byl chlapci jevil nedostižným. Když četl knížku o Menšikovu, který z chudého roznášeče pirohů vyšinul se až na všemohoucího ministra, snil o stejné karrièře; když mu otec vypravoval o Napoleonovi, umiňoval si, že se stane slavným vojevůdcem a světovládcem; slyše, kterak Rotšild z nuzného překupníka s rancem na zádech dospěl k milionům, chystal se také na podobnou dráhu . . . Arci později, když začal poznávati život a měřiti své síly, stávaly se jeho aspirace skromnějšími a po prvních pokusech v literatuře zdálo se mu dosti vysokým cílem, dobyti vavřínů spisovatelských.

Starý Svoboda byl poetické mysli a vřelý přítel básnictví. Snad právě tato jeho záliba spolupůsobila, že Bohuš začal se zabývati veršováním. Otec sice tyto pokusy nepozoroval s nelibostí, a když Bohuš později dosáhl prvních veřejných úspěchů, byl na ně nemálo hrd; ale aby syn příliš těsně přilnul k literatuře, neřkuli zcela se jí věnoval, příčilo se jeho záměrům a nadějím vzhledem k Bohušově budoucnosti. Vídal ho asi v duchu nejraději, jak bude slavně vystupovati v hluku veřejnosti, hřímati s řečnické tribuny, a jak vedle znamenitého jména v národě dobude sobě i skvělého postavení hmotného.

Před vstoupením Bohušovým na universitu několikrát vznikl rozpor mezi oběma. Svoboda pamatuje se zejména na jednu takovou potyčku. Udála se zase v tom známém »zeleném« pokoji. Otec jeho byl ducha příliš rozumného a ušlechtilého, než aby byl syna nutil k povolání nemilému, ba nepronesl při té poradě ani jméno určité fakulty; mluvil jen všeobecně o výhodách a nevýhodách rozličných stavů a na konec rozehřál se

opět velebením dráhy životní, která by nejen směřovala ku prospěchu národa a člověčenstva, ale zároveň vedla k vysokému a skvělému postavení ve společnosti, k vyniknutí nad ostatní, ku slávě časné i posmrtné. Ale čím více se rozohňoval, tím úporněji vztyčoval se vzdor v duši Bohušově.

Posléze vypjal zasmušilé čelo a pravil odhodlaně: »Tím vším nemohu se státi, poněvadž cítím, že nejsem stvořen k takové dráze.«

»A čeho se ti nedostává k ní? Říkám ti znovu a jsem o tom přesvědčen: Pevnou vůlí všeho dosáhneš.«

»Ale nevábí-li mě ani cíl? Nebažím-li po všem tom, o čem jsi mluvil?«

»Krásná řeč!« zvolal otec, odporem již ponekud podrážděn. »Byl bys tedy smýšlení tak všedního, že bys ani nechtěl vznésti se k výši a slávě, mezi veliké a mocné muže svého národa?«

»A proč bych nemohl žíti jinak? Tiše působiti v užším kruhu? Sám jsi mi říkal častokráte, že úkolem člověka jest, aby dosáhl pravého štěstí. Proč bych si tedy neměl raději zvoliti povolání skromnější, budu-li v něm spokojen, nežli slávu, lesk a bohatství, v nichž bych se necítil šťasten?«

Syn mluvil tu poněkud neupřímně. V pravdě choval v duši silnou ctižádost; jen že se chtěl vyšinouti jinou cestou, než jakou mu otec naznačoval.

Tohoto na chvilku synova námitka zarazila; ale pak odpovídal tím důtklivěji: »Mluvil jsem vždycky jen o pravém štěstí, jak doznáváš. Jinak mohl by si lenoch říci: Já jsem nejšťastnější, nemusím-li se nijak namáhati; nuže, proč bych se vzdělával, proč bych bral na sebe nějaké povinnosti, proč bych se vůbec staral o něco jiného než o to, čeho je nutně třeba k pohodlnému, klid-

nému živobytí? Tak zajisté nelze rozuměti pravému štěstí. V pravdě šťasten je pouze ten, kdo dle možnosti rozvinuje své schopnosti, pečuje o své zdokonalení a má blahé vědomí, že podle sil svých přispívá k dobru jiných. Či bys chtěl sobecky mysliti jenom na svou vlastní spokojenost? Není-liž tvou povinností k národu, abys mu sloužil v úkolech nejdůležitějších, pokud až stačí tvé schopnosti? A konečně — nejsme zde my, tvoji rodiče? Hleď, ode dávna žila ve mně touha, povznésti se, vyniknouti ve světě — nebylo mi toho však dopřáno; nuže, dbej, aby alespoň v tobě, krvi mé, byla splněna moje touha! A také vezdejší statky nezasluhují, abys o nich mluvil pohrdlivě. Považ, kolik dobrého může býti vykonáno zlatem, dostane-li se do pravých rukou. Vidíš, s jakými starostmi zápasím, abych mohl uživiti svou rodinu a poskytnouti vám všem řádného vzdělání; nuže, netěšilo by tě také, kdybys jednou mně a své trpce zkoušené matce mohl v stáří opatřiti trochu lepšího pohodlí a státi se podporou svým sourozencům?«

Tehdáž byla jejich rozmluva čímsi přerušena, ale podobné diskusse opakovaly se častěji. Otec dal však posléze synovi úplnou vůli a nenamítal ničeho, když se rozhodl pro fakultu filosofickou.

S tím úmyslem jel Bohuš do Prahy, ale náhoda, pouhá náhoda utvářila jeho osud jinak. Otec, při četné rodině hmotnými starostmi tísněný, hledal pro syna mezi pražskými známými příznivce; jeden z nich mohl Bohušovi opatřiti jakousi hmotnou výhodu, ale jen v tom případě, vstoupí-li na fakultu právnickou. Bohuš rozmýšlel se den a zvolil pak skutečně místo filosofie práva.

Přechod z jednoho odhodlání do druhého nebyl

mu příliš nesnadný, poněvadž v žádné ze čtyř fakult nespatřoval svůj pravý budoucí cíl; z pozadí všech jeho záměrů vystupovala stále a stále literatura, kteráž ho vábila na světě nejvíce.

Otci však bylo onou volbou asi nejlépe vyhověno a jemu k vůli setrval Bohuš dlouhou řadu let při povolání právnickém, ač s nechutí a s vědomím, že se pro tuto dráhu naprosto nehodí.

Hodiny prázdně věnoval stále literatuře a po smrti otcově nic ho nedovedlo déle zdržeti v kanceláři advokátní; při nejbližší vhodné příležitosti opustil ji a oddal se výhradně spisovatelství.

A nyní je bezmála i na konci této dráhy . . . Nespokojen ohlíží se nazpět po ní a tesknĕ hledí před sebe na ten kousek cesty, který mu dosud zbývá. Ale ví, chce-li ještě pracovati, že nezbývá mu než práce na tomto poli.

Zanedbal ji už tak dlouho!

A pojednou probleskla Svobodovi hlavou myšlenka: Chop se prvního, co se ti nabízí! Vyplašil jsi roj vzpomínek — nuže, hleď je zachytit svým pérem! Ať to práce jakákoli; cennější snad přece bude nežli rovnání knihovny.

Dlouhou dobu přecházel pokojem v myšlenkách na zašlé dni a pak usednuv ku pracovnímu stolu, začal psáti tyto řádky:

3. Z minulosti.

»Ty dávné časy! Jest mi, jakobych se chystal k návratu do šťastnější daleké minulosti, jakobych k ní putoval touž cestou, kterouž jsem před mnohými lety jako studentík tolikrát putovával k domovu.

Ubírám se přes kamenný most na Malou stranu a vzhůru na Pohořelec. Jaký to býval zanedbaný a starosvětsky opozdilý kousek Prahy! Všechno tu bylo nepravidelné, nerovné, otlučené, zvětralé, špinavé, sešlé a zaprášené. Dnes již rysy toho náměstíčka se urovnaly rozličnými opravami a barvy jeho se vyjasnily novým nátěrem některých domů. Těžko si již představiti bývalý, téměř Breughelova štětce důstojný obraz. Všechno bylo tu znetvořené, zpustlé a rozbité — i stavení bohatého Strahovského kláštera k té straně obrácená, i zubožená socha uprostřed náměstí. A po pravici, již u Strahovské brány bývaly dvě nebo tři zájezdní hospody ve starých, špinavých domech, jež nyní v nové úpravě slouží z větší části erárním účelům. Pamatuju se, že bývalé ty hospody činily již na chlapce dojem pravých formanek nejnižšího druhu a nemálo mne odpuzovaly svým zpustlým zevnějškem; ale přes to měly pro mne i sympatický rys, neboť tady bývalo časem stanoviště panských for z mého domova, přivážejících naší vrchnosti zajíce, koroptve a jiné naturalie, k nimž bývala vždy přidána i pro mne nějaká vítaná zásilka z kuchyně pečlivé matičky. Často však zajížděly panské fůry až dolů na Staré město, do hospody »u Valšů« v Poštovské ulici.

Ty staré hospody se přežily, klesly za oběť pokroku časovému. Tehdáž před třiceti lety nevedla ještě z Prahy do Slaného železná dráha; po veliké říšské silnici vozili tudy zboží formani a dopravu osob obstarával ctihodný dostavník Drahoňovského. Starý Drahoňovský měl pro nás, studentíky ze Slanska, nemalý význam. Vždyť jeho trochu šosácky přistřižená postava s bureaukratickým nádechem, ale jinak bodré, prostosrdečné povahy, souvisela s nejradostnějšími a

nejsmutnějšími dny našeho studentského života. S jakou rozkoší vsedali jsme v první den prázdnin »u Valšů« do jeho prostranného omnibusu na cestu k domovu a s jakou pošmurnou náladou dávali jsme se po prázdninách v jeho slanské »kanceláři« zapsati ku zpáteční jízdě do Prahy!

A bývala to jízda nekonečná. V létě pražili jsme se v koženém břiše toho Molocha, těsně stlačeni ve společnosti jiných obětí, obyčejně svým vzezřením, svými hovory, svými výpary málo nám příjemné; v zimě fičel zase mráz do vnitř četnými skulinami a zvláště k nohám dobýval se naposled i nejtlustšími houněmi a bačkorami. A při tom míjela kolem nás zoufale zvolna jednotvárná krajina, v níž z dlouhé chvíle počítali jsme defilující nudně topoly podél silnice.

Ale přes to vše, ó starý, dávno zesnulý dostavníku, zachoval jsem ti vzpomínku přátelskou. Mezi trny tvými kvetla i leckterá růže vonná a svěží, z paměti vynořuje se leckterý hezký obličej dívčí, který vítězně zaplašoval tvoji nudu a mladé nitro třeba ještě několik dní potom naplňoval sladkým toužením a sněním. A vůbec, jinošská fantasie dovedla vždycky svou čarovnou přízí zastříti i sešlé čalouny té dusné bedny i nemilou společnost, i jednotvárnou vyhlídku a zkrátiti, zpříjemniti dlouhou tu cestu.

Později umožnila nám železná dráha dojížděti ač oklikou, přec nepoměrně rychleji přes Kralupy do Brandýska, a dostavník Drahoňovského živořil již jen prostředkováním kommunikace mezi touto stanicí a Slaným, vzdáleným od ní asi dvě hodiny jízdy. Ta tam byla doba jeho slávy: scházel více a více, sedadla jeho byla stále splasklejší, povlak ošumělejší, trhliny povážlivější, dvířka nepřilehavější, pohyb drkotavější —

a přirozený jeho skon dostavil se asi právě v té době, kdy vystavěním pražsko-duchcovské dráhy přes Slaný zničen poslední základ jeho existence, v kteroužto dobu jsem však již dokončil svá studia a přestěhováním se mých rodičů do Prahy ztratil všechen styk s krajinou Slanskou.

Ostatně, dostavník býval ještě báječně rychlým a pohodlným dopravním prostředkem proti jinému povozu, který mne studentíka časem domů dopravoval. Byla to panská »fůra«, přijela-li právě v tu dobu s nějakou zvěřinou pro vrchnost neb za jiným účelem do Prahy. »Konvojant« — obyčejně vrátný — s čeledínem složili svůj náklad a v prázdném voze upravili pro mne ze slámy a houní sedačku, na které jsem se pak zmítal od úsvitu do noci nebo od večerního soumraku do bílého dne nekonečnou cestou k domovu. Bývala to cesta hrozně nudná a svízelná, zvláště v zimě. Pamatuju se zvláště živě na jednu takovou jízdu vánoční. Večer před štědrým dnem došel jsem do ústavu madame S—ové, kdež byla moje sestra na vychování. »Madame«, jak jsme jí krátce říkali, byla rodilá Francouzka, dostala se jako vychovatelka do Prahy a stala se zde chotí prof. S., s nímž si zařídila ústav na vychování dívek, který došel obliby zejména v českých kruzích. Pan S. byl vlastenec a také ostatní učitelé na ústavě byli téhož smýšlení.

Tento bezdětný manželský párek doplňoval se navzájem výborně. Pan S. byl hubený, matné pleti a poněkud mdlého obličeje, který se však rád oživoval výrazem suchého humoru, když mluvíval s »pantáty« a »panímámami«, jak s okázalou staročeskou bodrostí pravidelně tituloval otce a matky svých svěřenek, kteří přijímali nezvyklé oslovení s úsměvem jak originální

žert. Vlastní duší ústavu byla »madame«, statná panička širokého, obtloustlého, ale výrazného obličeje, navzdor své tělnatosti ku podivu čilá a hbitá, ohnivá a rázná, jejíž bodrou veselostí zářící tvář s ozdobou několika velikých, závitkovitě stočených kaderí na skráních byla jako oživující slunce ústavu. Věčně ozýval se tu její překotně rychlý, řinčivý, veselý hlas, drmolící s cizím přízvukem trochu šišlavě němčinu neb ještě hůře češtinu, a její srdečný neodolatelný smích, jímž proznívaly leckdy ironické tóny vtipného výsměchu, kterého svěřenky její mnohem více se bávaly nežli vážného pokárání. Při tom všem byla dobrota sama.

»Madame« tedy propustila sestru, poručivši vrátnému, aby nás řádně proti zimě zaopatřil. Došli jsme k »Valšům« a brzy na to seděli jsme v prostém košatinovém voze, na sedačce ze slámy, zabaleni do houní a peřin, nohy majíce zavázány v pytli s řezankou a s ohřátou cihlou, kolkolem ještě obaleni ohromným kožichem, jejž nám otec na cestu poslal. Za střechu sloužila nám rozepjatá, záplatovaná plachta vozu.

Na začátku jízdy bylo nám v tom úkrytu velmi příjemně. Choulili jsme se tu jako dvě mláďata v teplém hnízdě, necítíce strašného mrazu, který všechno venku proměňoval v úběl a stříbro. Ze své houňové skrýše viděli jsme jen před sebou temné obrysy vrátného a čeledína v otevřeném předním oblouku plachty, ojíněné a parou se kouřící koně, trochu třpytného běle krajiny a kus jasného nočního nebe, na němž jiskřily se hvězdy démantovým leskem. Časem zamihl se modrý plamének sirky pod rukou čeledínovou, kouř špatného tabáku vyvalil se z jeho dýmky až ke mně; někdy zaznělo jeho drsné »hi!« nebo »čehý!« a švihnutí biče; někdy dal se s ním vrátný do řeči, ale

pro mne zněl ten hovor jen jako šumění větru, neboť duch můj byl téměř úplně zaujat kouzelnou čalounickou prací, kterou má chlapecká obraznost prováděla na hrubé plachtě vozové. Těžko již vmysliti se nazpět v tyto dětinské sny. Ať již proměnily tu plachtu v nádherný palác nebo robinsonskou chýši, jisto jest, že bych si nyní už nedovedl zbudovati takové půvabné obydlí, poněvadž ty tam jsou překrásné illuse, z nichž jsem upřádal stěny jeho. Vím nyní, že není ve skutečnosti těch vděků, ctností a slastí, které tam tušila duše chlapecká a které existují právě jen v obraznosti její, veteš nepotřebná pro náš realistický věk.

Ale když cihla pod mojí nohou vychladla a fantasie ochabla, začala i jízda pozbývati půvabů a změnila se v poslední třetině v hotovou útrapu. Dotěrná zima vnikala všemi pokryvkami k mému tělu, nohy zábly víc a více, všechny příjemné představy zmizely a s tupou resignací oddával jsem se objetí vítězného, nelítostného mrazu — konečně složili nás po půlnoci jako dva veliké rampouchy v průjezdu *ského zámku do náruče nedočkavých rodičů, načež jsme brzy zase roztáli v teplém pokoji při pozdní chutné večeři a v milém dechu vroucí jejich lásky.

Byla-li povětrnost příznivá, putovával jsem k domovu raději pěšky, ač to byl notný kus cesty a k tomu krajinou málo zajímavou. Přes to kráčíval jsem vesele zaprášenou, starými topoly a lipami vroubenou »císařskou« silnicí, vedoucí k Slanému jednotvárným, polnatým krajem, v němž kromě silniční aleje není téměř žádného stromoví. Bylo mi tak volno a blaze v mladé duši jako asi skřivanům v modré výsosti, jejichž líbezný zpěv mne tou cestou provázel. Vděčně oceňoval jsem každý jen poněkud zajímavější zjev nudného okolí a

nejvšednější příhody byly mi zdrojem vzácné zábavy. Pociťoval jsem cosi z té nálady, s jakou asi toulaví pěvci středověku vydávali se na svou dobrodružnou pouť: rozkoší naplňovala mne ta neobmezená volnost po celoročním strádání v těsných poutech seminářské a gymnasiální kázně, hlava byla plna vábivých představ a srdce radostně tlouklo vstříc všem těm požitkům, které mi v nejsvůdnějších barvách kynuly z té rajské oasy, jakou tvoří prázdniny ve svízelném suchopáru školského života. Ovšem, nežli se vynořila na obzoru Slanská Kalvarie, býval jsem již notně utrmácen a za Slaným očekával mne ještě hezký kus cesty! Tam jsem se již únavou sotva vlekl s kopce do kopce. Ale představa brzkého shledání s milými vždy opět vzpružovala chabnoucí síly . . . Konečně doplahočil jsem se k milému, známému háji; ale darmo lákal mne k odpočinku pod stinnými větvemi na měkkém mechu — v nedočkavé touze probelhal jsem se jím bez zastávky a lezl s posledním napjetím sil vzhůru do protější stráně, na níž mne přívětivě vítal známý zámek. Již stojím před plotem parku; přelézám jej a kradu se od zadu opatrně k obydlí mých rodičů. Chci dříve nepozorován spatřiti rodinný náš kroužek a hodně jej překvapiti. Přistupuji k oknu — ano, vidím je tam pohromadě, všechny ty drahé obličeje, otce, matku, sourozence, sedící u večeře kolem známého stolu ve známém útulném pokoji . . . Snad právě vypravují si o mně a diví se, proč jsem ještě nepsal, kdy přijedu . . . Ale v tom zahlédla mne již v okně matka, tvář její zazářila a všickni vyskočili od stolu s radostným zvoláním . . . Blahá vzpomínka! Ale po celý druhý den musel jsem pak obyčejně léčiti své zubožené nohy.

Poprvé přijel jsem do Prahy touto cestou na pod-

zim r. 1858. S jiné strany, z našeho dřívějšího bydliště L. v Berounsku, navštívil jsem s otcem Prahu již dříve jednou: chtěl mne tam otec dáti na hlavní školu, ale nebyl jsem přijat, hlavně proto, že jsem neměl pražádné přípravy v němčině. Když jsme se potom přestěhovali na Slansko, odvezl mne otec do bližších Litoměřic, kamž posíláni valem hoši i z dalekého českého okolí, aby dříve a důkladněji pochytili nezbytnou tehdáž němčinu. Tam jsem navštěvoval třetí třídu hlavní školy, odbyl pak hned o prázdninách zkoušku ze čtvrté a vstoupil na gymnasium. Když jsem odbyl první gymnasiální třídu, nabídl otci jeden jeho příznivec, vysoký hodnostář církevní, že mi zaopatří bezplatné místo v pražském arcibiskupském chlapeckém konviktě; měl tuším právo navrhnouti chovance pro jedno neb několik míst. Otci bylo těžko nepřijati nabídky vysoce postaveného příznivce, kteráž mu poskytovala značnou výhodu, že měl jednoho syna na celé ostatní gymnasium bezplatně zaopatřena a mohl tím snáze pečovati o vzdělání ostatních sedmi mladších dítek. Nenapadlo mu ovšem nikdy, aby mne určil ke stavu kněžskému; ale o to zde také nešlo, neboť konvikt měl sice býti jakousi školkou pro alumnát, však neukládal svým chovancům vstoupení do semináře za povinnost, kdyby po odbytém gymnasiu necítili v sobě povolání ku kněžství.

Pamatuju se živě, jakou žalostí jsem byl naplněn, když na sklonku prázdnin došel z Prahy dekret o mém přijeti do konviktu. Zdálo se mi, jakoby to byl ortel, který mne odsuzuje navždy do temného, smutného žaláře. Bylo mi, jako bych dával s bohem krásnému, veselému světu, všem jeho radostem i nadějím a za živa měl býti pohřben v pošmourných zdech semináře.

Otec darmo mne utěšoval, že mi nebude v konviktě zle, že budu přijížděti na svátky a velké prázdniny, že mne nikdo nebude nutiti do kněžství a že si po skončeném gymnasiu budu moci zvoliti stav, jaký se mi bude líbit. Dlouho plakal jsem hořce.

K dekretu — arci německému, neboť tehdáž, v době absolutismu Bachovského, byla čeština vypuzena téměř odevšad — přiložena byla obšírná instrukce s nekonečným seznamem věcí, kteréž mám s sebou do konviktu přinésti. Tato »výbava« byla zde vypočtena s úzkostlivou svědomitostí až po kartáček na zuby a »Zungenschaber«, nad kterýmžto posledním — přiznávám se upřímně — dosti jsme si hlavu lámali.

Když naši tyto věci schystávali, díval jsem se na to bezmála s týmž pocitem, jako by mi šili rubáš a sbíjeli rakev.

Ale co naplat! Přišel patron český studentům nejméně vítaný, svatý Václav, a s žalostí velikou nastoupil jsem s otcem cestu do Prahy. Ovšem, jinak byl bych se těšil na veliké město, jehož ohromné domy s báječně skvostnými krámy a jiné krásy míhaly se v mé paměti jako mlhavý zlatý sen z doby mé svrchu zmíněné první pražské cesty.

Nyní lákaly mne sice opět divy stověžatého města, ale nade všechny jiné pocity převládaly strach a tesknota. Málo mne potěšila Hvězda, věštící jeho blízkost, a nepřívětivě přijala mne zasmušilá Strahovská brána, za chmurného podzimního dne ještě nevlídnější. Ale pak zaujaly mne paláce a kostely malostranské, pestrý ruch ulic, kamenný most a jeho sochy, Vltava s ostrovy tou měrou, že jsem zcela zapomněl na své bolesti. Teprve za mostem byl jsem z němého obdivu opět nemile vyrušen otcem, který mi ukázal kostel s řadou kamen-

ných svatých papežů a biskupů na balkonu a pochmurné dlouhé průčelí ohromné budovy — nešťastného semináře. Však prozatím jsme jeli hemživými, těsnými ulicemi staroměstskými na Václavské náměstí, tehdejší Koňský trh, kde jsme se ubytovali v hostinci »u zlaté husy«.

Teprve druhého dne odebrali jsme se do semináře a vše, co jsem tam spatřil, potvrdilo moje obavy. Hluboce sklíčen kráčel jsem těmi předlouhými pošmournými chodbami, s jejichž klenutí shlížely staré, vybledlé malby, představující výjevy ze života jesuitských světců, Ignáce z Lojoly a Františka Xaverského, a jimiž jako černé stíny míhaly se postavy alumnů; teskně pohlížel jsem okny z šestihranných, olovem spojených skelných tabulek do kvadratury, v níž kolem veliké kamenné kašny střásaly zasmušilé stromy sežloutlé listí na černou, holou půdu, a s úzkostí vešel jsem v nevlídný »dormitář« s holými stěnami, kde jako v kasárnách stály u stěn řady prostých postelí. Ani přívětivá slova pana »prefekta« nedovedla vzpřímiti mou sklíčenou mysl. Když jsme vyšli ze semináře, dal jsem se znovu do pláče a otec stěží mne utišil cestou na Hradčany, kde jsme zašli k onomu prelátovi, jehož přízni se mi dostalo v konviktě bezplatného místa. Dobrotivý a žertu milovný starý pán přijal nás velmi laskavě a brzy zhostil jsem se tísně, s jakou jsem stanul v prvním okamžiku před vysokým církevním hodnostářem. Otec sdělil mu bez okolků, jakou mám hrůzu před konviktem. Vlídný stařec smál se srdečně a potěšil mne, že se knězem státi nemusím, nepocítím-li po odbytém gymnasium náklonnosti k tomu stavu. Laskavé chování prelátovo a jeho sestry, prosté, dobrosrdečné stařenky, skutečně poněkud mne obodřilo a

při výtečném obědu, k němuž otce se mnou pozval, skoro jsem se rozveselil.

Ale za to večer, když rozloučiv se s otcem a octnuv se již nadobro v semináři, usedl jsem v šerém »dormitáři« vedle postele na svůj kufřík, poslední trosku a relikvii milého, útulného domova — tu bylo mi smutno a teskno až k smrti. Cítil jsem se jako vyhoštěnec, zůstavený o samotě na pustém ostrově, obklíčený jen truchlivými, děsivými obrazy a nevidoucí nikde zásvitu naděje.

Avšak chlapecká mysl dovede se brzy utěšiti. Večeře v »refektáři« arci málo k tomu přispěla. Předevčírem ještě večeřel jsem doma, v útulném pokoji, v kroužku milých, známých obličejů, naslouchaje laskavým slovům rodičů a dováděje se svými sourozenci. Jaký k tomu kontrast činila první večeře v semináři, v té ohromné síni, jedné z největších a jistě nejdelší v celé Praze, dlážděné kamennými plotnami, jejíž přední a zadní stranu zaujímají dvě obrovské malby, představující svatbu v Káně Galilejské a Kristovu návštěvu v Betanii. U přední průčelní stěny mezi dvěma kamenickou prací pěkně zdobenými vchody, vedoucími do refektáře z malé předsíně s dvojicí přístěnných mramorových umývadel, věží se uvnitř vysoko obrovská, vypuklými obrazy světců a ornamenty bohatě ozdobená kamna z doby jesuitské jako nějaká kachlová pagoda, a s obou postranních stěn shlížejí vážně podobizny pražských arcibiskupů. Na pravo táhne se řada kolosálních, vysokých oken, vedoucích do zastrčeného prázdného dvora. Podél každé stěny stála řada dlouhých stolů se sedadly. Malá kazatelna v pozadí doplňovala zařízení toho rozlehlého prostoru. A k oněm stolům ubírali se konviktisté podle škol, k hořejším větší, k do-

lejším menší, a na znamení prefektovo stojíce odříkali společnou latinskou modlitbu. Pak usedli a z postranních dveří na pravo, vedoucích do kuchyně, vyšel sluha s modrou zástěrou, nesoucí oběma rukama dlouhé prkénko obtěžkané cínovými talíři s krmí na ten den připadající. Zašel k nejvyššímu stolu, kdež mu po řadě odebírali náklad, vrátil se do kuchyně pro nový a chodil tak, až před každým z nás stál talíř, jejž doplňovala čtvrtka bochníčku. Za večeře chodil prefekt síní mezi našimi stoly a když jsme dojedli, znovu zdvihli se všichni a zakončili večeři společnou modlitbou.

Tato první večeře málo mne tedy potěšila, ale pohled na malé spolustolovníky, ač mi byli všickni cizí a leckteří mne svým vzezřením v tu první dobu i odpuzovali, přece mi dodal trochu mysli. Účinkovalo tu již staré: »Útěcha nešťastným jest soudruhy míti neštěstí« a pak jsem viděl, že ani ti nejstarší, kteří již 6—7 let v konviktě ztrávili, nevypadali nikterak jako mučenníci: někteří naopak tvářili se velmi vesele.

O večeři a po ní již jsem se také shovořil s některými soudruhy u nejnižšího stolu. S jedním hned mě sblížila shoda životních okolností: byl také synem hospodářského úředníka téže vrchnosti, jenže z jiného statku, a dostal se do konviktu stejným způsobem jako já. Něco stavovské výlučnosti přinesl s sebou a do jisté míry stále zachoval každý chovanec v této konviktské republikánské obci, kde měli jinak všichni stejná práva i povinnosti. Synové úřadníků, učitelů, řemeslníků, rolníků, dělníků, měšťanů, venkovanů, bohatších i chudých, Čechů, Němců — každý měl tu stejně svůj cínový talíř s rovnoprávně odměřenou porcí v refektáři, svou polovici dvojitého pultu v »museum« (ve studovně), svou seminářskou postel se společným cínovým umyvadlem

v »dormitáři« a zimní dobou, kdy nosili jsme všichni instrukcí nám předepsaný šedivý »Radmantel«, srovnávala nás i jakási společná uniforma. Ostatně, pláště nosily se tehdáž místo nynějších zimníků vůbec a zvláštní nějaký oděv mimo způsob toho pláště nebyl konviktistům předepsán. Větší rozdíl činilo arci mezi námi pořadí škol. Již tertián shlížel pravidlem dosti s patra na sekundána a čím vyšší škola, tím více hloubila se tato propast pohrdání. Nižší snášeli to jako věc úplně přirozenou a vzhlíželi na vzájem s rostoucím v témž poměru respektem k žákům vyšších tříd, až nahoru k těm velikým, důstojným, přeučeným, z části již se holícím oktavánům, kteří se nám jevili jako bytosti povznešené, jako ideály nedostupné a nedostižné. Každý z nich byl pro nás malé předmětem obdivu a uctivého studia. Jejich poznámky a vtipy kolovaly od úst k ústům jako výroky orakula, každý jejich posuněk a pohyb měl pro nás důležitý význam a zvláštní kouzlo, jejich způsoby a nezpůsoby snažil se každý dle možnosti napodobovati jako vzorné projevy dokonalého konviktisty-studenta. Snížil-li se některý z těchto polobohů k rozmluvě s povrženým nižším gymnasistou, bylo to vyznamenání vzácné.

Mezi druhou a třetí třídou gymnasiální (parváni se do konviktu ještě nepřijímali) nebyla ovšem tak veliká mezera, ale přece vážili jsme si my sekundáni důvěrnějších styků s terciány. Mne získal svou blahosklonností hned první den štíhlý tercián T., jemného, ušlechtilého obličeje, svěže ruměných tváří, kučeravých tmavých vlasů a živých, jiskrných očí, který se ke mně choval velmi přívětivě a stal se mi jaksi rádcem a průvodčím na prvních krocích do neznámého konviktského života. Rázem vzniklo mezi námi přátelství, sice ne-

obyčejně vřelé, ale nikoli to pravé, neboť nepřetrvalo tuším ani rok.

V půl deváté zavzněl zvonek, zvoucí nás do »oratoře«. Byl tam malý oltář, po straně u něho jakási kazatelna a před oltářem lavice, do nichž jsme usedli v určitém pořádku. Na kazatelnu vystoupil prefekt nebo vicerektor, náš vyšší představený, a konal s námi pobožnost, z části latinsky a s části německy. Brzy však domohla se tu i čeština jakéhos práva, zejména v písních, které kromě latinských byly pouze české. Vzpomínám zejména, s jakou radostí jsme zpívali v době vánoční starou známou: »Narodil se Kristus Pán, veselme se!« a jiné krásné zpěvy domácí.

Z oratoře odebrali jsme se v dormitář a v té velké prostoře, s četnými postelemi u stěn a s dvěma řadami umývacích skříní uprostřed, záhy uhasly olejové lampičky a nastalo ticho. Po deváté hodině nesměl tu nikdo svítit.

Ten první večer jsem si v posteli ještě zaplakal a těšivý sen unesl mě pak nazpátek do známého milého pokoje v zámku **ském, mezi šťastnější bratry a sestry . . .

Takový byl můj vstup do konviktu. Sklonek svého chlapectví a celé své jinošství, plných sedm let ztrávil jsem v něm, a čím starším se stávám, tím častěji zalétám nazpět do něho; avšak jen s ostychem odhodlávám se, podati tyto vzpomínky veřejnosti. Nejednoho květu zbavil moji mladost, nejedním těžkým stínem uložil se v mé bytosti, ale také dosti zažil jsem tam chvil milých a blahých, že nemohu vzpomínati naň s trpkostí. Sedm let mě hostil a živil, ne sice skvěle, ale dostatečně; nepřijímal jsem těch dobrodiní z vlastní vůle a volby, nýbrž nuceně jako poslušný syn svého

otce, a nebýti ohledu na něho, sotva bych tam byl vytrval do konce — ale přes to protiví se mi, abych snad úmyslně hyzdil toto hnízdo svých jinošských let. Zpronevěřil jsem se zásadám, které mi tam byly vštěpovány — či vlastně nezpronevěřil, poněvadž se ve mně nikdy neujaly nebo alespoň jen velmi povrchně — »pobloudil jsem« ve smyslu jeho, jsem ztracený jeho syn, stojící v táboře zcela opačném; ale ke psaní těchto řádků nepobádá mne snad tendence jemu nepřátelská. Chci líčiti jen kus svého života, který s ním jest nerozlučně spojen.

A je to s obměnami kus života mnohých jiných. Hezký počet mladíků žil tam se mnou, přede mnou a po mně. Rozptýlili jsme se pak různo po Čechách; jedna část, část vyvolených, nosí nyní kleriku nebo i roucho řeholní, sedí v tichých farách vesnických nebo dosáhla i vysokých hodností církevních; druhá, snad stejně veliká část, část nevěrných, přidržela se hříšného světa a jeho marností, úřaduje, učiteluje, léčí, hájí před soudem darebáky, zabývá se žurnalistikou, píše povídky a básně nebo protlouká se ještě bídněji životem. Někteří také zapadli, neznámi ostatním, nebo dávno již odpočívají pod zemí. Ale většina jich žije dosud a snadno může zrakem zablouditi v tuto knihu; doufám však, že nebudou mne viniti z nediskretnosti — neuvádím jmen a poznáme se jen sami mezi sebou.

Snad je i povinností některého z nás, aby zachránil před úplným zapomenutím ten kus zapadlého světa. Ano, zapadlého. Konvikt sice dosud existuje, ale ne již ve zdech pražského semináře; přestěhovali jej daleko od rušivého hluku městského, na úpatí Svaté Hory, pod bezpečnou ochranu otců redemptoristů. Tam již bude asi život valně jiný. Ostatně v mém líčení nebude

jen kus historie konviktu, nýbrž kus naší minulosti vůbec; jakkoliv jsme měli, kromě docházek na novoměstské piaristské gymnasium a společných procházek v okolí pražském, dosti přísnou klausuru, vnikaly přece všechny záchvěvy politického a osvětového ruchu pražského i do zdí semináře a obrážely se dosti živě v myslích naší malé obce. Ba, možno říci, že při stálém spolužití tolika mladíků různých stupňů věku, z různých končin země, z rodin různého stavu a ducha, různé národnosti, byla tu výměna názorů čilejší než venku, ve studentstvu gymnasijním žijícím rozptýleně ve svých rodinách nebo v najatých bytech a stýkajícím se hlavně jen ve škole a toliko s příslušníky stejné třídy.

Možná, že bude v mém líčení leckterá závadná mezera a v podrobnostech leckteré nesprávné udání; ale myslím, že takové poklesky paměti, která jest mi téměř výhradným zdrojem, nepadají příliš na váhu, poněvadž mi nejde o přesnou zevrubnost, nýbrž hlavně o zachycení celkového obrazu, jaký tato doba zůstavila v mých dojmech a vzpomínkách, a poněvadž ony podrobnosti na mnoze i jinak jsou lhostejny. — —

Nuže, vracím se v duchu do tebe, bývalý konvikte. Jsem ovšem malý žáček, v okrouhlé čepici se štítkem, v šedivém plášti, jehož pravý cíp jsem si přehodil koketně přes levé rameno. Pod ním nesu v ozáble ruce knihy a sešity. Vracím se z piaristského gymnasium na Příkopech, z odpoledního vyučování. Je prosinec a dosti tuhá zima, ale já pociťuji více hlad nežli mráz. Jsem v onom věku, kdy žaludek oběd nejřádnější do čtyř hodin vytráví tak důkladně, že bys opět křemeny chroupal. Ale v konviktě nečeká mne svačina, jedlé příspěvky z domova v mém kufru vzaly včera za své a v kapse není ani krejcaru.

S tichou resignací míjím cestou krámy s lákavými potravinami. Zvláště dva mi z těch dob podnes utkvěly v paměti: obchod lahůdkami — do nedávna trvavší — v Železné ulici, obyčejně s bohatě vyšperkovanou kančí hlavou za výkladním sklem a s ohromnými vzácnými rybami se zlatovým nebo zarůžovělým masem, zavěšenými u vchodu, a krámek se sladkým pečivem v Karlově ulici, v Červeném domě neb vedle něho, kde stávala za různými sladkostmi boubelatá matrona ve sněhobílém krajkovém čepci, s mosazným posýpadlem v ruce, jímž každý koupený koláček štědře posypávala závěj tlučeného cukru. Na onen lahůdkářský obchod díval jsem se vždy pouze jak na báječné sídlo rozkoší pro mne na věky nedostižných. Myslil jsem si, že tam asi chodí jen millionáři. Tato dětská představa přispěla snad bezděky k tomu, že mi skutečně po celý život lahůdkářské závody zůstaly oblastí neznámou a že jsem dosud neokusil ani kančí hlavy ani vzácných oněch ryb. Ale na sladké pečivo boubelaté stařenky jsem se brzy odvážil i zachutnalo mi tak, že jsem tam neopomenul zajíti, kdykoliv mi kapsa dovolovala takový přepych, což bývalo však jen zřídka. Dnes, jda kolem toho krámku, díval jsem se moudře na druhou stranu. Ale hůře bylo na konci Karlovy ulice, u průchodu na Anenské náměstí. V průchodu tom seděla »housková bába«, od níž jsme obyčejně své svačiny kupovali. Při volbě druhu pečiva neřídili jsme se z pravidla kvalitou, nýbrž kvantitou, a nejoblíbenější byly proto vydatné podlouhlé bochánky po třech krejcařích, z černého houbovatého těsta, přikyslé, s příchutí popele, leckdy pískem chroupající, ale za to navrch leskle hnědé, vespod důkladně pomoučené a především — rozměrů vskutku imposantních. Na ty zašilhal jsem s bolestí neukojitelné vášnivé touhy. Ale což naplat!

Minul jsem krámek a zahnul pod průčelními sloupy salvatorského kostela ke vchodu Klementina. Pod těmi sloupy sedali obyčejně dva otrhanci, kteří pro nás tvořili takořka nezbytné příslušenství toho zápraží chrámového jako živé jeho karyatidy a také druh ode druha byli jako nerozlučitelní. Čím se živili, nevím; snad výkony nynějších veřejných posluhů, kterých tehdy ještě nebylo — ale já jsem je pracovati nikdy neviděl. Stáli před chrámem nebo povalovali se na jeho zápraží ve sladkém far niente jako praví lazzaroni.

Jednoho z těchto otrhanců — jmenoval se Vambera — obklopoval jakýs romantický nimbus, a Hálek uvedl jej dokonce do naší literatury, použiv ho pode jménem Lambera za episodní figuru ve svém románu »Komediant«. Líčí jej takto: »Na dvoře v Klementinum stával vždycky té chvíle, když šli studenti ze školy, člověk velmi nápadný tím, že mluvil na okolojdoucí studenty latinsky. Oblek jeho byl nuzný. Kalhoty a kabát měl z hrubého pytlového plátna, čepici na hlavě scházelo asi čtvrt štítku a ostatně byla taková, že by ji byl sotva kdo zdvihl na ulici. Zcela nepoměrně k tomu jeho obleku ale byla jeho košile, která byla vždycky tak čistá, jakoby se týdně třikrát převlékal. Na krku měl nedbale uvázaný šátek, který také zcela slušně se měl k jeho prádlu, ale v největším odporu stál k jeho obleku. Čepici nosil vždy zcela do týla stáhnutou, tak že se zdálo, jakoby si zúmyslně chtěl dodati ráz nejnižšího proletáře. Oko měl sivé, tvář zarostlou hustým vousem, vlasy obyčejně v nepořádku a na obličeji vůbec stopy násilné spustlosti. Při tom nebyl snad sešlý stářím; naopak; oudy neobyčejně silné, mrštné. Mohlo mu být asi sedmadvacet let.« Toto líčení shoduje se s mými upomínkami, vyjma

*

leda ono čisté prádlo, jehož jsem si snad nepovšiml. Na jeho polopřátelské, polosměšné hovory s malými studenty, protkané latinskými floskulemi, dobře se pamatuji.

Dílem asi z doslechu, dílem z vlastní fantasie spojil Hálek ve svém jmenovaném románu s touto zajímavou proletářskou figurou romantickou historku o nepřátelských srážkách Lamberových s nešlechetnou prý sestrou, která matku do hrobu přivedla a svého snoubence ošemetně zradila, vdavši se proti vůli své rodiny za bohatého peněžoměnce. Již před vydáním onoho románu, který vyšel r. 1861, hned po svém vstoupení do konviktu slýchal jsem skutečně o Vamberovi, že posměšně pokřikuje na jednu bohatou dámu, kdykoliv se setká se skvostným jejím povozem. Co však bylo v oné historce o sestře pravdou, co pouhým výtvorem městských klepů nebo výmyslem básníkovým, nevím.

Kdežto Vambera tím romantickým nimbem, svými latinskými drobty, svou herkulskou postavou a jakousi banditskou noblessou a grandezzou svého chování budil mou sympatii, ba skoro jakousi úctu, jevil se mi naproti tomu jeho nerozlučný soudruh prototypem spustlého ničemy. Byl malý, měl ježaté vlasy a na tvářích zrzavé štětiny; jedno oko stále mhouřil a na té straně stahoval se jeho ohyzdný obličej ve spoustu vrásek; pohled měl drze potměšilý a ústa věčně skřivena cynickým úšklebkem. Zdál se mi jako zlý duch nešťastného, kleslého Vambery. Nevymizí mi z paměti, jak jsem ho jednou potkal na dvoře Klementina: Belhal se líně, maje svou ježatou hlavu zdravým okem nachýlenu k levé dlani, ve které opatrně něco držel; v druhé ruce měl sláinku, kterou mířil na ten neznámý před-

mět. Byl cele zaujat tím záhadným konáním. Když jsem došel k němu, shledal jsem, že drží v prstech velikou, zmítající sebou a bzučící mouchu, do jejíhož bříška s raffinovanou zdlouhavostí vrážel onu slámku. Jediné jeho oko, nachýlené chtivě nad obětí, divě se jiskřilo a tvář jeho měla tak odporný výraz ukrutné rozkoše, že jsem se téměř s hrůzou odvrátil. Od té chvíle spatřoval jsem v něm potměšilou lidskou bestii, buď ze vrozené zlomyslnosti nebo ze vzteku nad svým ponížením žhavě nenávidící všechno tvorstvo a malomocně ukájející toto záští alespoň pohledem na muka ubohého drobného zvířátka, které jedině dovedl podrobiti své moci. Pokládal jsem ho za schopna každého zločinu.

Minul jsem oba otrhance a stojím před branou, vedoucí do prvního dvora ohromné budovy Klementina. Tam je hned na levo vchod do semináře. Ale zrak můj zabloudil ještě na pravo, kde u postranní zdi chrámové seděla babka před nízkým, hrubým stolkem, na němž leželo několik housek a několik hromádek umouněného, zaprášeného, scvrklého ovoce.

Byla to žena oděná jako žebračka, s tělem k jedné straně pitvorně sraženým a zkrouceným, s obličejem chorobně opuchlým, zašedlé, zemité pleti. Seděla tu vždy ve svých chudých hadříkách jako do klubka schoulena, s rukama do zástěry zamotanýma a kývala obyčejně hlavou na křivo schýlenou jako porculánový mandarin.

Mrknul jsem po ní jen a zamířil na levo k fortně semináře; ale těch několik kroků stačilo, aby uzrálo ve mně náhlé rozhodnutí. Obrátil jsem se odhodlaně a zabočil k babici.

»Zaplatil bych vám zejtra — nebo pozejtří« — rozpačitě nutím ze sebe, s ruměncem studu v obličeji.

»I dobře! dobře!« pobízí mne babice a vzhlédá ke mně svým zvláštním způsobem, ponoukajícím vždy k útrpnosti i smíchu zároveň; nemohouc totiž náležitě zdvihnouti svou na křivo sraženou hlavu, zkroutila jen šikmo vzhůru z pod čela vypoulené oči.

Shrábnuv umouněnou, starou housku a pyramidku zubožených padavek, chvátám do semináře a baba kývá dále zmrzačenou hlavou.

Tísnil a zahanboval mě pocit, býti dlužníkem toho ubohého tvora, ale hlad přehlušil všechny námitky. Babice věděla, co znamená ono pozejtří, že musí zkrátka počkati do té neurčité doby, až dostanu z domova nějaký groš na přilepšenou; ale čekala trpělivě a poskytovala mně a jiným ochotně dále na dluh své bídné zboží až do jisté, ovšem nepříliš vysoké sumy, kdy přestala říkati: »Dobře, dobře!« a kroutila k neplatícímu odběrateli truchlivé oči s němou žalobou, nebo si mu dokonce postěžovala, že jí ten neb onen jeho soudruh již tolik a tolik dluhuje a ku placení se nemá. Odběratel ovšem porozuměl a příští dni proklouzl vždy plaše malým otvorem mezi zevnější branou Klementina a fortnou semináře, chráně se pohlednouti stranou, kde tušil němou výčitku ve zkroucených očích ubohé věřitelky. Sedíc právě naproti fortně, viděla každého, kdo vchází a vychází, znala nás všechny a zhruba i naše poměry. Poskytovala nám úvěr, poněvadž asi věděla, že nás v době nouze jen tato okolnost a v době majetnosti uznalost za dřívější ochotu poutá k jejímu bídně zásobenému krámku.

S lehčí myslí vcházím do semináře. Přede mnou táhne se dlouhá, šerá chodba, v klenutí ozdobená dvo-

jitým hustým pásmem starých, potemnělých maleb, představujících hlavní výjevy ze života sv. Ignáce z Lojoly. Na levo stíhají se řadou četné výklenky oken, jdoucích do Křižovnické ulice a opatřených starožitnými ozdobnými mřížemi, v nichž spatřuje se i z železných prutů sestrojené jesuitské IHS a Maria v paprskovém kole. Po pravici je několik dveří a hned u vchodu zasklená budka fortníkova.

Tento fortník byl pro nás osobností důležitou. Kdo se opozdil přes tři čtvrtě na pátou, toho měl udat panu prefektovi, načež se provinilci dostalo trestu důtkou nebo ujmou v jídle. A nikoho neměl pouštět ze semináře mimo čas určený k chůzi do gymnasia nebo na zvláštní dovolení prefektovo. Fortník byl sice přísný pán, ale sem tam, výjimkou přece zamhouřil oko, zvláště u těch, kteří si dovedli získati jeho přízeň. Proto jsme si ho všichni nadcházeli dle možnosti. Ale vedle své hrozivé cerberské stránky měl pro nás i druhou velmi sympatickou. Kdykoliv jsme šli kolem jeho skleněné klece, mrkli jsme po něm pohledem nesmělé naděje nebo dychtivého očekávání, a tu se stávalo někdy, že na některého z nás zakýval svým tenkým ukazováčkem a zavolal jméno toho šťastného smrtelníka. Zachovával i tu svou důstojnou tvářnost, ale myslím, že přece cítil s námi část našeho radostného pohnutí, když nám podával psaní z domova nebo dokonce nějakou mnohoslibnou škatuli.

Svým zevnějškem byl fortník statný ještě, pěkně rostlý muž, přihublého a zdravě červeného obličeje, vždy hladce oholený, vždy důstojného vzezření a pohybů vážně odměřených. Pokládal sebe jaksi také za našeho představeného a rád zabíhal v roli našeho duchovního napomínatele a rádce. Nosil jakýs portýrský

frak s lesklými knoflíky, červenou vestu a vyšívanou sametovou domácí čepičku, kterou patrně pokládal za příslušenství své livreje, neboť brával ji i na vycházky do města. Portýrské berly neměl; ale za to byl na všech vycházkách za každého počasí veliký deštník nerozlučným jeho společníkem. Bez vyšívané čepičky a deštníku ho nikdo na ulici nespatřil.

Za jeho nepřítomnosti zastávala jej v úřadě choť, drobná, dobrá matrona, nesmělá a tichá jako putička. Její přítomností ztrácela fortna skoro všechnu svou hrozivost. Opozdilci oddechli si z hluboka, když za sklem budky místo přísného Cerbera spatřili dobrotivou, starou tvář ženskou v bílém čepečku, jejíž oči buď ani se nepozdvihly ze starých modliteb, do nichž byly stále pohrouženy, nebo jen ostýchavě po něm zašilhaly přes počestné, koštěné brejle, jakoby ho prosila tím pohledem za odpuštění, že se stala bezděčným, ale zároveň němým (na to se mohl každý spolehnouti!) svědkem jeho poklesku.

Na pravo hned za fortnou vedou schody do dvou hořejších pater. Na jednom odstavci těch schodů stojí socha archanděla Michala se štítem, na němž září nápis: Quis ut deus? V prvním patře táhne se souběžně s dolejší chodba stejně dlouhá, v klenutí také řetězem starých maleb ozdobená, které tu představují výjevy ze života druhého jesuitského světce Františka Xaverského. I v druhém patře je stejná chodba jako obě dolejší, avšak bez maleb na stropě. Od schodů na levo je z této chodby vchod na kůr kostela Salvatorského, spojeného se seminářem visutou chodbičkou. Tudy jsme chodívali v neděli odpoledne na nešpory.

Já však ubírám se tou chodbou ku předu v opačném směru; po jedné straně ústí do ní dvéře několika

seminářských pokojů, po druhé straně má dlouhou řadu oken, jimiž je viděti na Kamenný most a do Křižovnické ulice. Asi v polovici hlavní chodby zahýbám do příčné chodby postranní a míjím v ní s pohledem náležitého respektu dvoje dvéře na pravici, jež patří k bytům našich dvou představených: vicerektora a prefekta. V chodbách již se šeří a sluhové seminářští roznášejí čerstvě naplněné olejové lampičky, jež rozsvěcují a zavěšují na určitých místech chodeb. Těchto sluhů bylo několik pro theology a jeden pro nás konviktisty. Chodili v dlouhých modrých zástěrách, byli oholeni a někteří nosili na temeni hlavy kulaté, přiléhavé čepičky na způsob kněžských pokryvek tonsury. Byli známi a oslovováni jen svými křestními jmény, jako »pan Franc« atd. Poněvadž přezdívky u nás konviktistů byly v bujném květu, nevyšli ani sluhové s prázdnem. Jednomu jsme na příklad mezi sebou neříkali jinak než Pifka. Kdo ho jen chvíli pozoroval, musel uznati trefnost přezdívky. Sluha ten dbal nejvíce o klerikální nádech svého zevnějšku: nosil kulatou černou čepičku, měl pod ní v krátce stříhaných vlasech i přirozenou malou tonsuru, býval vždy hladce oholen a jeho úzký límeček nápadně se podobal kolárku. Byl pořádný a čistotný až k pedanterii. Postavy byl nevysoké, měl bezbarvý obličej ostrých rysů, špičatý nos, pichlavé nestálé oči, velmi čilé pohyby a rozhodně cholerickou letoru. Každé chvíle se na něco zlobil a pak sebou směšně potrhával, vyhazoval prudce jedním ramenem, bral rychle za sebou malé šňupce a stříleje očima hněvivě kamsi stranou, ulevoval své »pifce« překotnými, trhanými větami.

Zcela jiný byl »pan Anton«, domácí sluha nás konviktistů. Hubený, vyčouhlý kolohnát, náramně dlou-

hých rukou, váhavých pohybů, tváře vždy špatně holené a šatu zanedbaného. Vynikal dobromyslností, obmezeností, nečistotou a vroucí náklonností k líhovinám. Byl kovaný Němec a vězel pod pantoflem své ženy Češky, velmi statné a rázné osoby.

V semináři bylo jako kdysi na Karlštejně. Manželky světských jeho sluhů a zřízenců směly tam za dne docházeti, ale před večerem musely bez výjimky jeho zdi opustiti. Přes noc nesměla zůstati žádná ženská bytost pod seminářskou střechou. Náš Anton měl v předsíňce našeho velkého dormitáře zapažený kumbálek, odkud bylo za dne leckdy slyšeti peprné manželské levity. Po ženině odchodu stěžovával si nám pak Anton důvěrně na domácí tyranku. Avšak přísnost její byla snadně pochopitelna, zejména v dobách, kdy pan manžel míval svou kvartální nemoc, jevící se v podivném lesku očí, v neobyčejné hovornosti, ale zároveň v těžkosti jazyka a zvláště v nejistotě nohou. Chodíval pak po starých, důkladných dlaždicích chodby seminářské, jakoby to byla paluba korábu, zmítaného bouří. Jednou by byl málem sletěl přes palubu. Čekali jsme v refektáři netrpělivě na večeři. Konečně podařilo se Antonovi s dlouhým prkénkem talířů v rukou vyrejdovati šťastně soutěskou dveří z kuchyně do širého prostoru refektáře; ale zde nastával mu zase obtížný úkol, doplaviti se bouřnými vlnami na příč k nejvyššímu stolu. Všichni stopovali jsme s napjetím jeho nebezpečnou plavbu. Anton konal divy ekvilibristiky, kterých by mu byl záviděl leckterý hrdina trapezu, prkénko v jeho rukou hourácelo se strany na stranu, cínové talíře na něm tančily skočnou, že řídký jejich obsah rozléval se kolem do kola, a konečně, když Anton místo ke stolu oktavanů a septimánů zabloudil

k nám sekundánům, vhupl i jeden talíř kaše bez okolků do druhého. Překvapený nosič zamumlal jen v suchém humoru: »Da sitzen wieder zwei auf einander!« ale v tom všiml si pan prefekt jeho svízelů a zachránil naši večeři před úplným ztroskotáním. Povolal »Pifku« na pomoc, ten odebral Antonovi ohrožené prkénko a posloužil nám s obvyklou přesností, potrhávaje při tom hlavou i ramenem a vrhaje jízlivé pohledy dolů ke vchodu refektáře, kde nešťastný Anton úplně zmožen poklesl na lavici, vroubící ohromná kamna. Rozumí se, že vinník druhého dne utržil pořádnou důtku, nejen od své ženy, ale i od našich představených, a bezpochyby vznášelo se nad ním na vlásku propuštění ze služby; ale na konec mu přece odpuštěno a skroušený hříšník přísahal nám svatosvatě, že se již do smrti pálenky nedotkne. Netřeba dodávati, že přísahu svou zrušil o nejbližším kvartále.

Na konci příčné chodby, jíž se v duchu znova ubírám, tu kde se v rovném úhlu sbíhala se zadní chodbou podélnou, bylo »museum« (studovna), dlouhá síň, upravená z původního pokračování oné příčné chodby. Z počátku byly naše studovny v jiných místnostech a později bylo vedle dotčeného t. zv. »velkého musea« ještě »museum malé«; ale mně utkvělo ono »velké« nejvíce v paměti. Stály tu na příč za sebou, dlouhou řadou černě natřené pulty; byly dvojité, se spádem na obě strany, a při každém seděli čtyři konviktisté, po dvou naproti sobě. Pulty byly otvírací, s dvěma víky na každé straně; každému účastníkovi patřila tedy čtvrtina celého pultu. Ve vnitřní příhrádce pultu pod víkem měl své knihy a sešity; zavřel-li víko, sloužila mu nakloněná jeho plocha za psací a studijní podlohu. Každý měl klíč od svého oddělení pultu a

od malé zásuvky pod hlavní jeho příhrádkou. Na plochém hřebenu pultu stály dva kalamáře a dva svícny s millovými svíčkami, určené ku společnému užívání vždy dvou proti sobě sedících studentů. Své oddělení pultu pokládal každý za sacrosanctum, jehož se nesměla dotknouti ruka cizí a veliké rozčilení vzbudilo mezi námi, když jednou náš představený porušil toto pultovní tajemství, pátraje po nějakých zapovězených knihách.

Nejblíže u dveří seděli žáci nižších tříd a dále vyšší až k oktavánům, z nichž jeden byl dozorcem musea. Ve tři čtvrtě na pět svíce rozsvíceny, každý musel seděti u svého pultu a začalo tiché studium, které trvalo až asi do čtvrt na osm, kdy je ukončil hlas zvonce, volající nás k večeři do refektáře. Po dobu studia bylo vedle obracení listů nebo skřípání per slyšeti jen leda tu a tam klapnutí pultu nebo tichý šepot; stal-li se šepot rušivějším, zakročil některý vyrušovaný soused nebo sám dozorce. Časem dostavil se na inspekci pan prefekt a prošel zvolna celou síní. Z pravidla měli jsme s učením na příští den tolik práce, že jsme studijní ty hodiny svědomitě zachovávali; ale když toho nebylo, tropili jsme různá allotria, četli zábavné knihy, slepovali z lepenky jesličky a jiné trety, vyráběli elektrické stroje, psali povídky a básně pro tajný konviktský časopis, neb dokonce hráli v šachy a karty, při čemž zdvižená víka pultů tvořila nám ochrannou stěnu proti inspekčním návštěvám prefektovým. Poznávali jsme jeho kroky hned venku na chodbě a jakmile se ozvaly, padala rychle víka pultů, zapovězené věci mizely pod nimi a na nich objevovaly se otevřené mluvnice nebo fysiky, v nichž jsme při vstoupení jeho již na pohled celou duší byli pohrouženi.

Před nějakým prázdným dnem kutili jsme jednou místo studií zase všelijaké neplechy, když tu z čista jasna otevřely se dvéře musea a pan prefekt objevil se nenadále před námi, vnikaje jediným bystrým přehlédnutím studovny v různé ty nepravosti, jimž jsme se bezstarostně oddávali. Překvapením zapomněli jsme i víka pultů sklapnouti v čas; několik přestupníků, přistižených in flagranti, utržilo důtku a dva »vyšší gymnasisté«, dopadení s umouněnými špády v rukou, pokutováni dokonce »dictou«, t. j. ztrátou večeře.

Jak se stalo, že jsme nezaslechli na chodbě kroků prefektových? Poznali jsme hned příčinu: místo bot, jichž vrzání a klepání nám bývalo jindy výstražným znamením, měl dnes na nohou soukenné střevíce s měkkými podešvemi. Bezpochyby koupil si je pouze pro pohodlí nebo pro lepší opatření nohou proti nastydnutí při chůzi po kamenných dlaždicích zimavé chodby. Ale takový nevinný výklad nemohli jsme připustiti; pokládaliť jsme svého představeného za jakousi nepřátelskou mocnost, s níž jest nám vésti ustavičnou tajnou válku a jejíž každý krok je dobře vypočtenou strategickou fintou. A tak jsme spatřili v nezvučných střevících válečnou lesť, jíž si pan prefekt usnadnil netušené přepadání našich slabých posic.

Pomýšleli jsme arci hned na obranu. Zorganisovali jsme službu strážní; jeden z nás musel vždy přecházeti venku na chodbě a jakmile se otevřely dvéře prefektova pokoje, pospíšiti s návěštím do musea. Ale v té době, za třeskuté zimy, bylo číhání v mrazivé chodbě velmi nepříjemné, tak že jsme museli přemýšleti na jiný prostředek. Nezbylo než uložiti menším konviktistům, sedícím u obou nejdolejších pultů hned u dveří, aby nechávali pulty stále otevřeny; zdvižená víka tvořila

pak jakousi krycí hradbu, tak že nemohl nepřítel alespoň při vstoupení hned celé museum přehlédnouti. Ale zdá se, že prefekt po několika dnech prohlédl úskok: otázal se přísně nejdolejších studentů, co pořád hledají ve svých pultech — a bylo po barikádě.

Mysli tím nezdarem rozhořčené ulevily sobě alespoň pomstou. Nejostřejší tonina zosnovala spiknutí, do něhož však bylo zasvěceno celé museum kromě několika nespolehlivých nebo z udavačství podezřelých. Když pak večer nastala doba studií, namazána klika dveří zvenčí rybím (jaterním) tukem, kterýmž jsme bývali vždy hojně zásobeni, poněvadž vedle hořčičných obkladů byl hlavním medikamentem starého seminářského lékaře. Kteří z nás museli jíti ven, buď procházeli oklikou skrze dormitář nebo užívali náležité opatrnosti, aby se rukou nedotkli šeredného, nelibě páchnoucího mazu, který se utvořil na mosazné klice.

Čekali jsme netrpělivě na příchod pana prefekta. Ticho bylo tak hluboké a sluch napjetím tak zbystřen, že tentokrát nejbližší u dveří zaslechli jemný šelest měkkých střevíců, blížících se venku chodbou, a dali signál vztyčením ruky. Všechny zraky upjaly se dychtivě na dvéře. Tyto se rychlým hmatem otevřely a v nich objevila se známá štíhlá postava v klerice a černém plášti; ale tentokrát neobhlédla hned bystře museum, nýbrž zůstala státi mezi dveřmi a zaraženě prohlížela si ruku, na níž při smáčknutí kliky ucítila něco neobyčejného. Rozumí se, že jsme s hlubokým vnitřním uspokojením, arci na zevnějšek dle možnosti tajeným, pozorovali výraz ustrnutí a hněvu v obličeji svého představeného.

Následovalo ovšem vyšetřování, ale vinník nevypátrán. V takových věcech byli jsme všichni za jednoho,

jeden za všechny. Myslím, že jsme křivdili až na nějakou osamělou výjimku i těm, které jsme pokládali za »špicly«.

Špiclovství bylo vůbec strašidlem celé tehdejší doby, obcházejícím i mimo zdi semináře. První a částečně i druhý rok mého pobytu v konviktu byl ještě policejním ředitelem pražským pověstný Päumann a také později, v době ústavní, nechovala se policie k nám Čechům mnohem lépe. Jeho nástupci nechytali sice české studenty vlastnoručně na ulici a neřezali jim střapce slovanských kloboučků, ale pohlíželi na každý projev národního ducha stejně nepřátelským okem a střežili pomocí svých tajných slídičů každé jeho hnutí, vždy hotovi k zatýkání a trestání. Tajná tykadla policejní vnikala zejména do kaváren a hostinců, ba i do společností v domech soukromých; v nejdůvěrnější schůzi toho neb onoho vlasteneckého spolku přítomna byla policie v podobě některého, leckdy na pohled nejradikálnějšího člena, jenž třeba sám ustavičně na udavače láteřil a jiné ze špiclovství podezříval. Proto vládla všude nejistota a nedůvěra: každou chvíli se hovor přitlumoval a zraky otáčely se ostražitě kolem nebo utkvívaly podezřivě na některé osobě opodál, která zdála se nápadně bystřiti sluch. Vzájemné podezřívání bylo ve květu a mnohdy stíhalo osobu zcela nevinnou; sám se pamatuji z doby pozdější, ze svých universitních studií, že jsem léta pokládal jednoho navštěvovatele kaváren za zjištěného policejního špehouna, až jsem v něm pak seznal s překvapením muže bezúhonného a k národu svému celým srdcem lnoucího. A jak trapno bylo tehdáž člověku, když se domníval čísti v pohledu jiného takové podezření; vždyť žádný tvor na světě nebyl nenáviděnější a povržcnější nežli tajný politický udavač!

Špiclovství v konviktě nebylo ovšem s politikou v žádném spojení. Týkalo se jen našich přestupků proti disciplině, mravnosti a nábožnosti. Pokládali jsme své představené za příliš dobré strategy, než aby nepoužívali v té ustavičné válce s námi prostředku tak obyčejného, jakým jsou vyzvědači v nepřátelském území; takové vyzvědače pak většili jsme v těch soudruzích, kteří byli u představených ve větší lásce nebo častěji s nimi se stýkali. Časem i takový, který nebyl s představenými v žádném mimořádném styku, stal se podezřelým prostě svou fysiognomií nebo svým chováním; jevil na příklad rozpačitost, červenal se, když se na špicly naráželo. Byl to ovšem důvod velmi nespolehlivý. Vím, že často krev mi valem šlehala do tváře, když jsem se jen domníval, že mne někdo má za schopna té neb oné špatnosti, ač jsem se jí nikdy nedopustil.

A komu fama vtiskla stigma udavačství, nesnadno se ho zbavoval. Vytušil tu výtku z pohledů a chování ostatních, z jich šeptů a narážek, nebo mu ji některý soudruh vmetl zřejmě do tváře — avšak co měl činit? Zlobit se, protestovat — co to bylo platno? Nejrozhodnější slova jeho nedocházela víry. Jedině platnou obranou bylo dokázati svou nevinu skutkem, nejlépe nepřátelskou srážkou s představeným; ale k tomu neměl každý chuti a odvahy. — —

Leč vraťme se k večerním studiím. Návštěvy prefektovy vadily nám hlavně jen ve dni, kdy nás nepoháněla k pilnosti sama nutná školní příprava na zítřek. A takových dní nebývalo mnoho.

Nejčastěji měla většina z nás tolik práce, že nám nezbývalo času na allotrie a že jsme sami dbali o ticho ve studovně. Bylo-li někde silnějším šepotem rušeno, poručil si brzy některý ze sousedů důtklivě »Silentium!«

anebo zakročil sám »senior« od nejhořejšího pultu, některý to z oktaváků, ustanovený oficielně za dozorce musea. Oktaváni, připravující se na maturitu, potřebovali ovšem ticha nejvíce. Kromě nich pak bývali každým šelestem podrážděni tak zvaní »dříčové«.

Na piaristském gymnasium, které jsme tehda všichni museli navštěvovat, žádala většina professorů memorování učiva od slova ke slovu. Známá anekdota, dle níž zkoušející se táže: »Kdo se usmíval nad Řeckem?« načež zkoušený odpovídá: »Nad Řeckem usmíval se věčně jasný blankyt,« nevypadala u nás ani jako pouhá anekdota. Při té soustavě měli jsme všichni dosti práce, abychom se dle možnosti slovnému znění uložených příprav naučili; ale »dříčové« přepínali věc tu do krajnosti, mumlajíce každou větu mnohokrát za sebou, aby v ní při odříkávání nevynechali a nepřestavili ani jediného slova. Arci že mnohý při tom ani zbla nerozuměl z toho, co ústa jeho mechanicky papouškovala. Ale proto přece odnášel si eminence z předmětů, v nichž byl třeba naprostým nevědomcem. Rozumí se, že taková příprava byla velmi pracná, a »dříčové« proto i v dobách, vyměřených nám k odpočinku, kdy jiní v museum se hlučně bavili, sedali se svými knihami v dormitáři nebo pobíhali po chodbách, mumlajíce bez ustání tytéž věty své dějepisné, mluvnické a t. d. preparace jako pobožná babička své otčenáše.

Ostatně i mnozí méně pilní rádi studovali peripateticky na chodbách. Byli tam v odlehlých koutech bezpečnější před vyrušováním nežli v museum a pak měli někteří potřebu, dopřáti při duševní práci i tělu nějakého pohybu. K těmto náležel jsem i já a podnes konám většinu své duševní práce přecházeje ustavičně po pokoji a sedaje pouze na ty chvilky, jichž potřebí

k mechanickému napsání hotové již myšlénky. Kdybych obchůzky, jež vykonám za den od jednoho rohu pokoje ke druhému, seřadil v nepřetržitý pochod ku předu, mohl bych se někdy tím chodeckým výkonem pochlubit i mezi otužilými touristy.

V zimě ostatně vadilo studiu v chodbách slabě osvětlených časné setmění a časem i kruté mrazy, ač ani tyto některého neodstrašily.

Zima byla vůbec úhlavním nepřítelem nás konviktistů. V dormitáři topilo se jen vzácnou výjimkou. Jak často jsme tu drkotali zuby, zabalujíce schouleni chvějící se tělo až nad hlavu do peřiny, na níž se dech náš ukládal jako jinovatka. A ráno nalezli jsme někdy v cínových umyvadlech místo vody pevně přirostlý led.

V museum se sice topilo, ale mnohdy bývali jsme i tam s temperaturou nespokojeni. Když jsme interpellovali Antona, dušoval se, že topí co může, a vyčítal nám zimomřivost; on prý by v museum zase horkem nevydržel. Prováděli jsme pak tichou demonstraci: když prefekt přišel na inspekci do studovny, našel nás všechny zachumlané do plášťů, šálů a bačkor, jakobychom byli uchystáni k výpravě na Sibiř. Jestliže představený nerozuměl nebo snad nechtěl rozuměti, odhodlali jsme se konečně k řádné stížnosti, přednesené některým za živého souhlasu ostatních. Pan prefekt vyšetřil temperaturu kamen a buď nás odbyl výtkou přílišné choulostivosti jako Anton nebo přikázal tomuto, aby řádněji topil. Anton dával nám pak svůj hněv na jevo lomozem, s jakým házel topivo do kamen — vytápělo se zvenčí — a po studijní hodině zahuboval si na nás alespoň před mladšími, na které si více troufal.

Nepomohla-li stížnost, sahali jsme někdy ku krajnímu prostředku svépomoci. Kradli jsme — prostě ře-

čeno — topivo, kde jsme se k jakému mohli dostati. Ani nám však nenapadlo, spatřovati v tom krádež; pokládali jsme to za dovolenou anneksi a rekvisici v té ustavičné válce, kterou jsme vedli se svou seminářskou vrchností. A pak jak jsme měli pokládati za nepravost, co jednotlivec konal jen pro obecné dobro?! Všechna kamna v semináři vytápěla se z chodeb, do nichž za tím účelem ústily malé kumbálky, jichž dvířka se nezamykala a v nichž bývalo uloženo topivo. Kolem těch dvířek obcházeli jsme chtivě jako straky a jakmile kdo uzřel příhodnou chvíli — chňap! stěhovalo se polínko pod jeho šedivý koviktský plášť. Výtěžek házel se hned do našich kamen a přebytek uschovával se v zásobárně, kterou jsme si zřídili ze staré, vysloužilé almary v pokojíku za musicem, z níž jsme vyklidili trochu vetchého haraburdí, kteréž tam v prachu, plísni a pavučinách odpočívalo. Olupovali jsme takto theology i naše a jejich představené, myslíce si: však oni toho úbytku neucítí a postarají se, aby měli přes to stejně teplo, nám pak je pomoženo. Zatopili jsme si pak některý den, že žíznivá plotna jen svítila a že soudruhové nejblíže u kamen sedící zakoušeli muka předpeklí.

Někdy ovšem nebyly okolnosti našemu kořistění příznivy, zejména když později sluhové začali větřiti neplechu a dávali si lepší pozor na topivo. Ještě nejjistější byla výprava do prvního poschodí, k páteru L., professoru bohosloví, muži dobromyslnému, jehož jsme se báli nejméně. Pamatuji, s jakou pýchou se vrátil z jedné takové výpravy »primus« naší třídy, hlavní sice »dříč«, ale jinak družný a ke všem čiperným kouskům nakloněný, k tomu vysoký čahoun, pod jehož plášť se již něco vešlo; tehdáž připlížil se s potměšilým úsměvem nazpět do musca a hrdě vytáhl ze zá-

*

hybů svého pláště tučnou kořist: dvě statná polena, pravé pařezy! Jednou však páter L. uslyšel na chodbě před svým bytem podezřelý šramot, rychle vyhlédl dveřmi a přistihl dva konviktisty, tápající v zásobě dříví, určeného pro jeho kamna; spustil na ně zhurta, co tu tropí, ale když dopadení, nemohouce zapírati, upřímně se vyzpovídali, že chodíme jinam na topivo, poněvadž je v naší studovně zima: zasmál se a sám jim přidal ještě nějaké polínko k těm, které již ukrývali pod plášti, napomenuv je pouze, aby to příště nedělali. Tím stal se u nás ještě oblíbenějším a byli jsme také přesvědčeni, že dostojí svému slibu a nevyzradí oba krádce našim představeným; ale od té doby jsme si již přece netroufali provozovati ve větších rozměrech své nekalé řemeslo.

Studie naše v museum ukončoval hlas zvonce, volající nás k večeři. Zvonec ten, jehož silný, pro nás tak sympatický zvuk se rozléhal po celém semináři, působil účinkem přímo magickým: všichni rázem se zdvihali, péro třeba v půli rozepsané věty odhozeno do zásuvky, knihy se rychle stěhovaly do pultů, víka hřmotně spouštěna a vše o překot pospíchalo dolů do přízemí, k refektáři. Některý přímo běžel, aby se tam dostal první. Snadno uhodnete, co ten všechen shon a poplach znamenal. Chléb přinášel se z kuchyně sice již rozkrájený na stejné díly, tuším čtvrtky malého bochníku; ale krájel se přece jen od oka a snadno mohl některý díl vypadnouti o poznání větší nežli druhý. Spěchajícím šlo tedy o to, aby si z uchystaných již na stole čtvrtek mohli vybrati největší. Kromě toho bylo nehodou, zmeškati okamžik, kdy Anton přinesl ke stolu na svém prkénku talíře s hlavním jídlem; neboť rozumělo se samo sebou, že pro posledního příchozího zbyla

porce dle přesného odměření nejmenší a po svědomitém uvážení za nejméně svůdnou uznaná. Mezi námi konviktisty nebylo žádných ohledů zdvořilosti a dobrého tónu, žádné konvenienční lži a přetvářky; málokdo ostýchal se projeviti beze všeho obalu v celé čiré nahosti svůj vrozený egoism.

Vzpomínám, jak znamenitě jsme se jednou pobavili na útraty jednoho soudruha, který kvapíval vždy do refektáře nejvíce. Byl z domova chuďas a jeden jeho spolužák z téže krajiny povídal o něm škodolibě, že o prázdninách prodává hrušky u silnice a hlídává při tom krávu, která se pase v příkopě. Nevím, nebyla-li ta historka pouhým klepem; ale jistě neslouží k necti bývalému chudému hochovi, který je dnes vysokým hodnostářem. Dnes může míti každý den to, co bývalo asi tehdáž nejžádoucnějším jeho snem: plnou tabuli dobrých jídel! Chvat jeho do refektáře byl proto snadno vysvětlitelný. Nedostával z domova žádného přilepšení, byl poukázán pouze na seminářskou stravu a ve svém jako lunt suchém těle měl k závidění zdravý žaludek, kterému naše porce velmi často nestačily. Rozdíl v jich objemu, třeba sebe nepatrnější, nebyl tedy pro něho nikterak lhostejný. Nejvíce pospíchal do jídelny ve středu. Miloval přímo blouznivě špekové knedlíky — ostatně hlavní pochoutku všech konviktistů — která přicházela na stůl vždy v onen den. Miloval vůbec všelikou mastnotu, zejména i onu záhadnou tekutinu, naplňující hluboký cínový talíř téměř až do polovice, z níž vyčníval obyčejně knedlík jako ostrov z nazelenalého jezírka. Mnozí měli k této mastnotě nechuť a rádi ji přenechávali Franckovi — jak jsme ho krátce nazývali — do jehož talíře se sléval omastek se všech stran, tak že ho míval vrchovatý talíř, z něhož tu te-

kutinu chutě vyjídal lžicí nebo i, zdvihnuv talíř oběma rukama, plnými doušky pil. Jednou byla opět středa. Francek byl také »dříč« a dnes zabral se zvláště do učení, takže asi jen chvilkami těšivě prokmitala jeho uhmožděnou, nad mluvnicí skloněnou a oběma rukama pevně sevřenou hlavou luzná vidina cínového talíře, zelenavého jezírka v něm a načervenale bílého, kulatého ostrova uprostřed. Při tom nepřetržitě mumlal svou lekci, nemaje pro své okolí nejmenšího smyslu. Mohli jsme tedy snadno provésti své čtveráctví; nakladli jsme mu opatrně do objemných postranních kapes kabátu množství suchých kurek, oharků, plechových kroužků pod svíčky, tratiknotů a jiných věcí, načež jsme ho nepozorovaně přivázali k židlici. Jedva jsme byli hotovi, zavzněl z dola hlas zvonce, volající k obědu. Francek rázem vyskočil, hodil knihou do pultu a pádil ke dveřím — ale s lomozem letěla židle za ním a než se za zlostného lání té přítěže zbavil, vyrazili jsme my ostatní již za hlučného smíchu na chodbu. A když vyběhl za námi, zdržely ho zase přeplněné, harašící a cinkající kapsy, z nichž začal vztekle vyhazovat všechen ten brak, kterým jsme je našpikovali. Dorazil do refektáře poslední a vrhl zuřivý pohled na porci chleba, která mu zbyla a v níž na první pohled poznal nejhubenější ze všech. Uchlácholili jsme jej teprve, když jsme mu odlili dva plné talíře omastku...

Dětinské vzpomínky! Naivní školácké příhody, nemající snad špetku zajímavosti pro nikoho kromě toho, který je spatřuje v kouzelném osvětlení svého mládí, jímž i nejvšednější a nejstřízlivější episodky nabývají vzácného půvabu. Vnucují se do péra, nelze se jich zbýti, bez nich zdál by se nám neúplným ten obraz dávno minulého životního jara.

Zapřel bych pokrytecky jeden z nejdůležitějších momentů našeho konviktského života, kdybych se trochu šíře nerozepsal o seminářské kuchyni.

Byla to vedle zimy věc, o které jsme nejčastěji resonovali. Bývá tak asi všude, kde vaří se společná strava pro veliký počet lidí — od trestnic, kde vyšlehuje vzpoura nejčastěji pro nějakou záležitost chudé kuchyně vězenské, až k refektáři nejbohatšího kláštera, jehož sebe bohatší tabule asi stěží bývá po chuti vždy a všem účastníkům.

Možná, že bych dnes mnohou výtku odvolal a již tehdáž pokládal jsem v hloubi srdce leckterou za nespravedlivou neb aspoň upřílišenou; avšak ostré kritisování všech seminářských opatření patřilo mezi námi jaksi k dobrému tónu a co dále vypravuju, jest pouze ohlasem oněch kritik, ať již správných či nesprávných.

Ráno měli jsme kávu s houskou. O jakosti kávy mluvili jsme jen s ironií, a tradice o myši, malé obyčejné myšce, kterou jeden konviktista na dně svého hrnku utopenou nalezl a kterou jsem viděl vlastníma očima, udržuje se snad v semináři podnes.

Oběd skládal se z polévky, masa a příkrmu, buď z mouky, zemčat nebo zeleniny; k večeři byl nějaký pokrm téhož druhu. Oběd i večeři doplňovala dosti slušná porce chleba, kteráž musila sama posloužiti k ukojení hladu v těch případech, kdy jsme z osobní nechuti nebo demonstrativně z obecného usnesení nechali nedotknuto hlavní jídlo. Takovouto demonstraci prováděli jsme jednou důsledně několik týdnů za sebou proti vařenému zelí, které jsme mívali v určitý den k večeři — nota bene, ne snad s nějakým uzeným, nýbrž talíř pouhého vařeného, v řídké jíše plovoucího zelí. Náš představený si poprvé demonstrace nevšiml;

po druhé okusil zelí a prohlásil, že je dobré a zdravé; později nám již přísně domlouval a večer v oratoři četl nám s průhlednou tendencí životopis jednoho svatého, který aby bojoval proti žádostem těla svého, vybíral si nejhorší pokrmy a ještě je naschvál kazil nechutnými přísadami. Ale příklad svatého nenadchl nás k následování: demonstrovali jsme mlčky dále, až po čase nenáviděné zelí z jídelního lístku zmizelo.

Málo přátel měly také mrkev, hrách a čočka. Tu vždy odnášel Anton od stolu většinu talířů nedotknutých nebo jen z části vyprázdněných. On byl jediný, kterého naše stávky a demonstrace nemrzely; odnášelať si po nich jeho žena vždy spokojeně ze semináře plný veliký košík zbytků, neboť tyto náležely seminářským sluhům.

Za to zůstalo mu málo ve středu, v den všeobecně oblíbených špekových knedlíků. Vedle těchto a buchet měly nejvíce ctitelů koláče, které bývaly v pátek večer. S těmi vyvinul se zvláštní obchod: Lehkomyslníci, kteří si chtěli opatřiti peníze na nějaké mimořádné vydání, prodávali své páteční koláče již napřed zámožnějším nebo šetrnějším soudruhům. Měli jsme pravé lichváře v tom oboru. Ti mohli pak v pátek nejen pojísti spokojeně své vlastní dva koláče, nýbrž odnášeli si ještě několik za pravou babku napřed koupených, nedbajíce lítostivých pohledů, jež hladoví prodavači na promrhanou lahůdku upírali. Oni lichváři těžili z lehkomyslnosti soudruhů, pro požitek přítomnosti nestarajících se o budoucnost; mnohý z těchto, který den před tím své koláče prodal směšně lacino, nebyl by je v pátek večer, kdy v plné svůdnosti své ležely před ním, přenechal za žádnou cenu. Přiznávám se, že jsem náležel k nejlehkomyslnějším. 'Stávalo se, že jsem prodal

všechny své koláče na celý měsíc napřed jednomu z ončch lichvářů, který byl jinak mým důvěrným přítelem; ten pak po každé v pátek chladně a tvrdě jako Shylock brával oba mé koláče, zatím co já musel se spokojiti pouhým chlebem. Jednou, abych si mohl koupiti něco k svačině, prodal jsem mu dokonce za tři krejcary všechny ranní housky na celý týden, tak že jsem pak snídal pouhou kávu. Můj soudruh, bera chladnokrevně, bez ohledu na mé laskominy, prodané mu pokrmy, byl ovšem ve formálním právu; ale každým takovým večerem, kdy jsem o suchém chlebě musel pohlížeti, jak si plnými ústy na koláčích pochutnává, stávalo se přátelství naše chladnějším a konečně spatřoval jsem v něm pouze lakotného a bezcitného sobce — rozešli jsme se docela.

Zvláštní jest, že i neděle s gastronomického stanoviska náležela mezi špatné dni. Mívali jsme ten den k obědu bílou křenovou omáčku k masu a pak nákyp (rýžový, krupičkový nebo nudlový), což obojí mělo málo přátel, snad právě proto, že nám bylo imputováno, abychom v těch věcech spatřovali něco lepšího, nedělního, což jsme naprosto nemohli uznati. Ostatně, neděle byla pro nás vůbec málo příjemným dnem. Měli jsme sice celý den prázdno, ale jak jsme jej trávili! Dopoledne mše a exhorta na gymnasiu, odpoledne nešpory, při nichž jsme na kůru kostela Salvatorského zpívali latinské žalmy, nápěvů málo se nám zamlouvajících, mezi nimiž často mne ještě v upomínkách strašívá verš: „In exitu Israel de Egypto, domus Jakob do populo barbaro“ . . ., pak společná procházka za vedení pana prefekta městem a za město, většině z nás odporná a často v zimě a za pošmourných blátivých dnů vskutku nehrubě radostná, a konečně školní

příprava — obyčejně dosti namáhavá — na pondělí: to vše s tou křenovou omáčkou a tím nákypem spřádalo se v jakýs těžký, ponurý, nevlídný stín, který mi posud nepříjemně uléhá na duši, vzpomínám-li takové seminářské neděle.

Za to milovali jsme dni postní, zvláště pak suché dni, kdy vedle obvyklé páteční černé ryby byla ještě ve středu ryba smažená.

A slavnými dny byly svátky našich tří představených: nejnižšího — prefekta, vyššího — vicerektora, a nejvyššího — rektora. Rozumí se, že všichni tři byli kněží. Tu mívali jsme tak zv. „bene“: totiž malou hostinu s pečení a pivem nebo i skleničkou vína.

Celkem byli jsme s kuchyní seminářskou rozhodně nespokojeni: s výběrem jídel, s přípravou, se vším. A vinu uvalovali jsme s polovice na netečnost představených, s polovice na zištnost traktérovu. Zdravý tuk, jímž statné jeho tělo jen jen kynulo, pokládali jsme přímo za lup ukořistěný z našich vlastních těl. A přece nemohli jsme na pachatele náležitě zanevříti. Odzbrojoval nás právě tím svým sousedsky boubelatým zevnějškem: svou vysokou statnou postavou připomínal bodrého pantátu mlynáře starých zlatých časů a těžko bylo pocítiti opravdové nenávisti při pohledu do jeho okrouhlé, zdravě červené, usmívavé tváře pod sivými kudrnami, do bystrých modrých očí, z nichž probleskovalo čtveráctví. Rád s námi žertoval a přijímal s úsměvem i naše polohumoristické útržky, jakým byla na příklad parodie na známou národní píseň — náš traktér jmenoval se Skřivan: —

Skřivánek je malý pták,
nikdy nezahálí,
ve dne v noci šidí nás,
seminář si chválí.

Někdy, zvláště když jsme všeobecnou stávkou v refektáři demonstrovali, rozzlobil se na nás pořádně, ale hněv jeho netrval dlouho. Když zemřel, upřímně jsme postrádali jeho bodrého, veselého zjevu.

Kuchyně byla jediné místo v semináři, kde vládlo druhé pohlaví. Kolem ohromné plotny s objemným kotlem otáčely se tam jadrné postavy kuchařek a děveček s vykasanými rukávy a tvářemi horkem zrumě-něnými. Ale do těchto prostorů vnikaly jen kradmé naše pohledy pootevřenými dveřmi z refektáře. Jinak byly nám ty dvéře zapovězeny. Jimi procházeli jen sluhové, přinášející nám jídla, nebo někdy sám traktér; ženský kuchyňský personál však nepřekročoval jejich práh. Co bylo za tím prahem: kuchyně a byt traktérův ležely jaksi již mimo obvod seminářské klausury, venku v hříšném světě; měly také svůj zvláštní vchod a východ na zadním, zastrčeném dvoře semináře, z něhož se vycházelo na veřejný dvůr Klementina a odtud na Marianské náměstí nebo do Karlovy ulice. Do téhož dvorku byla také obrácena veliká okna refektáře a naproti měl byt světský „provisor“ seminářský.

Ale která hranice je nepřekonatelna všetečnosti a podnikavosti lidské? Protekcí nebo shovívavostí kuchyňského personálu zjednali si někteří konviktisté právě tudy podloudnou kommunikací se světem zevnějším. Nechávali klidně fortníka střežit řádný východ semináře a vydávali se na nedovolené cesty do města zadem skrze refektář a kuchyňské místnosti. Bylo to arci nebezpečné a jednou došlo v té příčině k ostrému vyšetřování, jehož následkem bylo dokonce — pamatuju-li dobře — propuštění jednoho našeho soudruha z konviktu. Tuším, že byl usvědčen i z nějakých dů-

věrných styků s kuchyňskými vílami, o čemž se i jindy časem ledacos proslýchalo.

Jiný podloudný východ ze semináře vedl prostě některým oknem velkého refektáře, při čemž arci bylo třeba opatrnosti, aby takový zlodějský skok nevzbudil pozornost protějšího revisora nebo kuchyňského personálu. Ba, někteří nerozpakovali se, zneužiti samého kostela ke svým spádům, vykrádajíce se v příhodné chvíli z chodby druhého poschodí na spojený s ní kůr chrámu Salvatorského, odtud pak dolů do sakristie a z té kostelem ven na ulici.

Avšak vrátím se na okamžik ještě k našim hmotným požitkům. Měly pro mne tutéž důležitost jako pro ostatní. Žaludek můj byl zdráv a dobré sousto mělo pro mne veliký význam. Ale jednou na delší dobu nastal ve mně rozhodný obrat. První podnět k němu dala marnivost. Soudruhové dobírali si mne časem pro tlouštku. Tuším, že jsem nebyl ani nápadně tlustý, ale z těch narážek ujalo se ve mně přesvědčení, že jsem neforemně tučný a že všichni lidé pohrdlivě a posměšně pohlížejí na mou vypasenou podobu. A mně byla právě tlouštka velmi protivna. Bylo to v době, kdy jsem již se zanícením pročetl spoustu básní a sám veršoval o překot. Jinocha ideálního a k tomu básníka nemohl jsem si představiti jinak nežli štíhlého a jemného. A hle! takto presentuji se světu jako pravý opak, jako otylý jedlík, jehož zevnějšek vypravuje pouze o nejhrubších požitcích hmotných. Pojala mě nenávist k vlastnímu tělu a ke hmotě vůbec. Začal jsem skutečně s tělem svým bojovati jako pravý askét. Přemáhaje usilovné nutkání a choutky zdravého žaludku, ujímal jsem si den ode dne více potravy a to zcela soustavně s vytknutým cílem, že znenáhla uvyknu své tělo na

nejnutnější minimum pokrmu, a že vybavím do krajní možnosti svého ducha z pout povržené hmoty. Stálo mne značné přemáhání, zdržeti se první den úplného nasycení a ulehnouti s žaludkem neuspokojeným, ač v pultě lákala od večeře uschovaná buchta; ale za to jak povznesen jsem se cítil druhého dne prvním vítězstvím ducha nad tělem a s jakou pevností jsem si uložil toho dne ještě větší ujmu! Hleděl jsem na tělesné požitky zcela jiným okem nežli dříve; rty stáhly se mi pohrdáním, když jsem viděl chvat, s jakým soudruhové pospíchali k obědu; schválně loudal jsem se hodně pomalu a když si pak ostatní vybírali porce největší, počkal jsem do posledka a nedbale vzal si zbylý talíř, z něhož jsem pak pojedl jen několik lžic. Tak jsem pokračoval i třetí a čtvrtý den a konečně pátého dne dovedl jsem toho, že jsem v poledne jedl s hladovým žaludkem jen jako ptáček a večeře vůbec se nedotekl. V odměnu byl mi hrdý pocit triumfu nad mrzkou hmotou; připadalo mi, že celá moje bytost je volnější, čistší, ideálnější a všechny mé myšlénky vznášely se od prachu zemského vzhůru k jasným, vznešeným vidinám. Ale ach! na zejtří stal se náhlý obrat.

Z vad mé povahy vynikala od jakživa nestálost, nedostatek vytrvalé energie. Často zaujalo mne nějaké předsevzetí silou neobyčejnou; vášnivě chopil jsem se ho a začal je prováděti s úsilím až přepjatým, ale znenáhla horlivost chladla a za týden, za měsíc, za rok upouštěl jsem od věci nadobro, zaujat opět nějakým jiným záměrem. Tak se na př. stalo, že jsem se zabýval dosti často cizími jazyky, ale žádnému pořádně se nenaučil. Ve vědách mám tu a tam v některém, třeba podřízeném odboru zbytečné, podrobné vědo-

mosti, z dob, kdy jsem tu neb onu začal co nejdůkladněji studovati, ale poněvadž jsem nevytrval, její vedle toho mezery velmi povážlivé pro člověka, který chce býti jmín člověkem vzdělaným.

Moje nestálost ukázala se i zde. Po týdnu hodiv na den stranou své předsevzetí, nahradil jsem si dlouhý půst najedením do plné zvůle. Následujícího dne vrátil jsem se zase ke své zdrženlivosti a provozoval jsem ji s občasnými výjimkami ještě delší dobu, ale znenáhla upouštěl jsem od prvotní přísnosti a jen jakýsi theoretický odpor proti hrubému požitku podržel jsem ještě léta. Nezdržoval jsem se již ukojiti svůj hlad nebo povolovati své mlsnosti, ba časem býval jsem i nestřídmým, ale vždy vězel mi v hloubi duše pocit, že tato odvislost od mrzké hmoty jest nedůstojná, bylo mi stydno zabývati se nějak vážně otázkami žaludkovými a hleděl jsem s pohrdáním na každého, kdo dával bez ostychu na jevo, jak důležité jest pro něho vydatné a dobré pojedení.

Onen můj spolužák, který si později na útraty mé lehkomyslnosti lacino zjednával koláčové a jiné hody a s nímž jsme se na konec chladně rozešli, býval z počátku po delší dobu mým nejčastějším společníkem. Když jsme začali potaji pěstovati zapovězený kuřácký sport, vyhledal pro to zvlášť výhodnou skrýši. V jedné síňce za studovnou byla dvířka k malému kumbálku, sloužícímu k ukládání topiva a k vytápění z venčí kamen v zadním dormitoři, která se však nikdy nevytápěla nebo jen vzácnou výjimkou. Úzký ten prostor byl zcela prázdný, úplně tmavý a všecek začazený. A. zanesl si tam odněkud starou židlici, nějaký výstupek nebo cos jiného sloužilo mu za stůl a světlo sloupku umožňovalo mu zde studování nebo čtení pro

zábavu či lepení všelijakých lepenkových košíčků a tret, jímž se nejraději zabýval. Když zavřel za sebou dvířka dobře přiléhající, byl zde bezpečen a odloučen od celého světa. Ani nám ostatním, neřku-li představeným nenapadlo, že by se nepovšimnutý „capouch“ hodil za tajné obydlí. Zařídil si zde skrytou domácnost, kam se uchyloval, když měl mnoho školní přípravy a chtěl býti zcela nevyrušován, nebo když se hodlal po svém pobaviti a zejména když si chtěl zakouřit. Svůj útulek tajil pečlivě před ostatními, dílem aby některým špiclem nebyl našim představeným vyzrazen, dílem aby zůstal zabezpečen ve výhradném držení znamenité skrýše. Měl notnou dávku egoismu a byl také dosti uzavřený; nedružil se upřímně s nikým, choval se ke všem zdrželivě, hrdě a nedůvěřivě, jakoby dával na jevo, že nejsme dosti dobří pro jeho společnost a že je lépe míti se před námi přede všemi na pozoru.

Nevím, proč se právě ke mně jedinému naklonil, ne sice přátelstvím — neboť toho nebyl snad ani schopen, — nýbrž jakousi blahosklonnou, shovívavou přízní. Byliť jsme povahou velmi rozdílní: on jaksi šosácky suchý, pořádný, konservativní, lpící na zkostnatělých názorech a zásadách úzkoprsého maloměšťáctví, v nichž byl vychován, a s pohrdou i nenávistí hledící na vše, co z nich vybočovalo neb nad ně se povznášelo — já naopak s lehce vznětlivou fantasií, lehkomyslný, nepořádný, těkavý, s novotářským kvasem v duchu nasyceném záhy hojnou různorodou četbou a tíhnoucím ke všemu neobvyklému, fantastickému, od skutečného vůkolí odchylnému. Ani samotářem jsem tehdáž nebyl jako on; byl jsem sice ostýchavý, nesmělý, zamlklý ve větší a hlučnější společnosti, ale měl jsem přátely a v jejich kruhu rád jsem se bavíval.

Bylo to tedy snad pouhou náhodou, že A. právě mne si zvolil za důvěrníka.

Jednoho dne večer, kdy jsme neměli žádné nutné přípravy školní, vyzval mě v museum tajemným kývnutím, abych ho následoval. Šel jsem za ním do síňky za studovnou a tu, rozhlédnuv se opatrně po sousedních místnostech, není-li nepovolaného svědka na blízku, uvedl mě po tichu do své skrýše. Zavřel pečlivě, rozsvítil sloupek a pásl se na mém překvapení. V jeho pohledu byla pýcha bohatého domácího pána, který provádí hosta nádherně zařízenými pokoji a praví mu pohybem ruky máchající do kola: Hle, toto všechno jest mé! A mně líbil se skutečně velmi tento úzký brloh učazených stěn, s rozviklanou židlí, se starou prázdnou bednou, na kterou mne hostitel blahosklonně poukázal jako na pohovku, a s podobně improvisovaným stolem, na němž kromě několika knih a sešitů úloh ležela laciná porculánová dýmka vedle měchuřinového pytlíku na tabák. Bylo tu robinsonovsky útulno, a pomyšlení, že zde sedíme uprostřed samého semináře ukryti jako kouzelnou čapkou před všelikým dozorčím zrakem, zvyšovalo tento půvab. Samo nebezpečí vyzrazení, proti němuž bylo potřebí různých opatření, jako zaclonění světla, aby snad záře nějakou štěrbinou zrádně na venek nepronikala, zdržování se všeho šramotu atd., působilo kouzlem dobrodružnosti.

A., napomenuv mne šeptem, abych se choval hodně tiše, rozevřel hrdě měšec s tabákem, nacpal pečlivě dýmku a — ne, nepodal mi ji, to nebylo nikterak v jeho povaze, nýbrž vsunul špičku její labužnicky mezi vlastní zuby, zapálil ji a odfukoval se spokojenou tváří modravé obláčky dýmu, blažen asi spíše vědomím, že mu závidím, nežli pochybným požitkem —

pochybným při jeho kuřáckém začátečnictví vůbec a při jakosti jeho tabáku zvláště.

Avšak nechci stavěti dávného soudruha do příliš špatného světla. Byl sobec, pravda; ale my všichni milujeme své já, jeden více, druhý méně, jeden zjevněji, druhý ukrytěji. Jeho rodiče vštípili mu asi prostou životní filosofii, získanou v tuhém zápasu o slušnou poněkud existenci, že nutno pokládati život za všeobecný boj, v němž každý musí bojovati pro sebe a ponechati ostatním, aby se starali sami, jak se protlukou. V praxi řídí se valná většina lidí touto zásadou, třeba že v theorii horlí pro obětavou lásku k bližnímu. Takové přetvářky on neznal; nikdy na příklad sentimentálně neblouznil, že hodlá kdysi prospívati lidstvu, nýbrž vyznával nepokrytě, že studuje pilně jen proto, aby sám jednou se měl dobře. Takové byly jeho sny o budoucnosti a v přítomnosti staral se hlavně o to, aby si zřídil v té konviktské obci dle možnosti pohodlné, snesitelné bydlo a hájil své državy svědomitě na všechny strany. Měl právní cit v nejpřísnějším římském smyslu. Majetek byl mu pojmem v pravdě posvátným. Vždy zdávalo se mi, že kolem jeho pultu v museu, kolem jeho postele s kufrem v dormitoři táhnou se neviditelné a přec ostře vytčené meze, nepřekročitelné pro jiného, jež si ustavičně hlídá Argovým okem, hotov každé porušení své držby odraziti všemi zbraněmi uraženého práva. Svůj pult vždy zamykal, jeho péro bylo nedotknutelné a poněvadž se mu protivilo každé společné užívání, pořídil si svůj vlastní plechový zavírací kalamářík, aby nemusel namáčeti s protějším sousedem z velikého skleněného kalamáře, do otvoru na hřebeně pultu zapuštěného, které správa konviktu sama opatřovala. Od něho si nikdo nevypůjčoval ani pero řízku

aniž čeho jiného; každý věděl, že by mu bylo jen váhavě vyhověno, s pohledem tak pohrdlivým a vyčítavým, že si raději došel pro potřebný předmět třeba až k soudruhu nejvzdálenějšímu. On sám nikdy si nevypůjčoval a od nikoho nic nechtěl zadarmo; u něho platilo »do ut des« i obráceně. Nabýval někdy cizích věcí směšně lacino, ale vždy formou úplně správnou; což mu bylo po tom, že prodavači svou lehkomyslností se poškozovali! A z práva jednou nabytého neslevoval nikdy ani tečky; jestliže někdy skoupil tolik buchet, koláčů a chlebů, že je nemohl všechny sníst, nechával zbylé klidně ve svém pultě zplesnivěti. Darovati je hladovým sousedům, kteří mu je skoro zadarmo prodali, byl by považoval za hřích proti svým zásadám a za čiré bláznovství. Ať pykají za svou lehkomyslnost!

Zdržuji se tak dlouho při jeho povaze, poněvadž je tento typ i mezi odrostlými velmi častý a — možno říci — pro celou lidskou společnost zvláště význačný. Zásadní egoismus takových lidí je hlavním základem, na němž spočívá odvěký řád společenský.

Ubohý A. odpočívá již v hrobě. Sotva že ukončil klopotnou, svízelnou dráhu studií a mohl si zaříditi ve světě bydlo podle srdce svého, táhla smrt černou čáru přes tu slibnější část jeho životního výpočtu. A nevzpomínám mu zlým ani nešťastných koláčů ani těch stínů, které jsem se svého stanoviska spatřoval v jeho povaze; mámť zase stíny své a mámc je asi všichni. Vedle svých vad měl dobré vlastnosti: byl přímý, věrný svým zásadám, správný ve všem, svědomitě dbalý všeho toho, co pokládal za příkaz mravného pořádku. Ba, nyní z dáli má pro mne jakýsi zajímavý půvab

celá ta chlapecká povaha i se svým upřímným, bezohledným egoismem.

Jak se nám to tehdáž příjemně sedělo v tom učazeném brlohu, zvesleném kmitavou září sloupku! A. bafal chvíli mlčky a jeho střízlivý obličej nabýval nezvykle snivého výrazu. Začal mi pak šeptem vypravovati o svém rodném městě, v němž dlel čerstvými ještě vzpomínkami: byloť to nedlouho po velkých prázdninách. Jezdíval tam již po železnici, ale měl od stanice ještě hodinku k domovu, i vyprávěl mi, že cesta vede kolem rozsáhlých luk a že tudy lidé neradi chodí v noci, poněvadž prý bývá slyšeti z těch luk podivné sténání a bědování; on prý se strašidel nebojí, ale přece bývá mu dosti úzko, když se od nádraží pozdě večer samoten ubírává domů. Za to ve dne bývá prý radost pohleděti na tu lučinu, zvláště na podzim, když je celá poseta fialověrůžovými kalíšky kvetoucího ocúnu. Zamlčel se opět se snivě sklopenými zraky a já zatím pohlížel v myšlenkách na učouzenou stěnu kumbálku, kterou si má obraznost měnila v nekonečnou, překrásně zelenou pláň, z níž zářily nesčíslné zarůžovělé plaménky ocúnových květů... Byl to kouzelný obraz! Kéž bych jej mohl spatřiti ve skutečnosti! — pomyslil jsem si a pohlédl závistivě na soudruha, který se o prázdninách kochává takovým divem.

Ale ten tvářil se nyní jaksi unyle a rozpačitě. Konečně se sklopeným zrakem, s váznoucím dechem jal se mi svěřovati, že miluje ve svém rodišti jednu dívčinu. — Kdybych prý věděl, jak je hezká! Mohl jsem si pomyslit, jak byla hezká. Vytanul přede mnou div krásy, když jsem hleděl do jeho v sladké upomínce přivřených a zamlžených očí, do jeho skloněné, jako odleskem vnitřní záře světélkující líce. Pohlížel jsem

na něho nyní se závistí ještě mnohem větší a zároveň s obdivem. Bylo to poprvé, kdy mi jiný hoch stejného se mnou stáří sdělil, že je zamilován. U mne sice již to ono děvče vzbudilo živější city, podobné začínající lásce, ale milenky znal jsem dosud jen z povídek a to jako bytosti polobáječné, téměř nadpozemské, jako víly étherického těla a nevýslovné duševní líbeznosti. Ani mi dosud nenapadlo, že by mne mohl šťastný osud sblížiti s takovou nebešťankou. A hle! on ji už našel. Závidění hodný člověk! Představil jsem si v polozřetelných obrysech nejkrásnější dívku, jakou jsem si dovedl vybájiti, kterak se vznáší po boku toho štíhlého, pěkně rostlého hocha ruměnných tváří kolem oněch zelených luk, zářících fialověrůžovými květy ocúnu — jaká v tom byla pro mne poesie!

Náhle položil A. prst výstražně na rty a zbystřil sluch. Zavrzly dvéře musea. Snad pan prefekt! Pro větší bezpečnost, z obavy před některou zrádnou skulinou sfoukli jsme světlo. A sedíme tu po tmě, bez nejmenšího hnutí, zadržujíce i dech. Kročeje šustí síňkou kamsi do dormitoře, vracejí se, opětné zavrznutí dveří musea — a zase ticho. Ještě chvíli čekáme, pak rozsvěcuje A. znovu sloupek a v bezpečí povídáme si šeptem dále.

Častokrát pobyl jsem takto s A. v tajném útulku. Později pořídil jsem si také lacinou sádrovku a kouřil tam s ním o závod, — ovšem svůj vlastní tabák. Kouřili jsme »sprostý«, jen někdy míchaný s »tříkrálovým«. S hrůzou si vzpomínám na ty zavlhlé houžve a uzly, jež siptěly a prskaly v našich dýmkách, daříce nás štiplavým dýmem takové chuti, že se naše ústa křečovitě svíjela a všecky útroby kormoutily. A přece mocí jsme se přemlouvali, že je to vzácný požitek,

hodný všech obětí a nebezpečí, které jsme k vůli němu na se brali.

Za těchto kuřáckých duett pokusil jsem se několikráte, vylouditi na soudruhovi zevrubnější zprávy o jeho lásce, která mne velmi zajímala. Ale on odpovídal nějakým bezvýznamným slovem a vždy odbočoval na jiné předměty. Snad ho i mrzelo, že jednou proti svému obyčeji překypěl takovou důvěrností a že mne zasvětil ve své tajemství nejintimnější. Jsem ostatně přesvědčen, že byla jeho láska velmi nevinná. Byl' ve věcech mravopočestnosti zvláště přísným na sebe jako na jiné. Když jednou přečetl jakousi tuctovou mravokárnou povídku — volil' svou skrovnou četbu s velmi šosáckým vkusem, — v níž byly vylíčeny trudné konce člověka zhýralého, duševně i tělesně zkaženého, přišlo to tak vhod jeho přísnému smýšlení, že se v hovoru stále a stále k tomu příběhu vracel a nejživějším způsobem dával na jevo, jakou ošklivost a hrůzu v něm budí mravní zpustlost, která vede k takovému rozvratu.

Skrýše A—ova nezůstala ovšem po čase utajena ostatním konviktistům; ale právní zásady byly mezi námi tak vyvinuty, že všichni mlčky respektovali výhradné držení prvního objevitele a zařizovatele brlohu.

Později, když mé přátelské styky s A. přestaly, objevili jsme s jiným soudruhem kuřáckou místnost ještě mnohem bezpečnější a výhodnější. Kdysi povšimli jsme si v malém zadním dormitoři starých dvířek, zastavených jednou postelí. Odstavivše postel, shledali jsme, že dvířka nejsou uzamčena a že je tudy přístup na temné schodiště, vedoucí někam do výše. S mocně napjatou zvědavostí vydali jsme se hned na výzkumnou cestu. S bázlivým poněkud ostychem, tápajíce ve tmě po zdích, vystupovali jsme do neznámých výsostí mo-

hutné seminářské budovy, bývalého sídla jesuitů. Dostali jsme se do úzké, šeré chodby, do níž ústily řadou tmavé cely, prázdné a dveří zbavené. Vše tu činilo dojem mysteriosně pochmurný, že nám nebylo hrubě volno. Vyprávělo se pak mezi námi, že to byly cely jesuitských noviců nebo snad vězení, v nichž pykali v domácí kázni přestupníci řeholních pravidel. Ekert praví o tom, že nad severním křídlem seminářské budovy »vyčnívá na slemeni střechy úzký přístavek po způsobu vlašských klášterů s malými, nyní zazděnými okny. Tam bývala někdy chodba, kde jesuité, majíce odtud krásný rozhled, se procházeli a hodinky modlili. Ve vikýřích bývaly jizby pro mladší řeholníky«.

Avšak důležitější byl pro nás tehdáž objev, že možno touž cestou dostati se i na rozsáhlé půdy pod střechou ohromné budovy. Byly tu pod cihlovou krytbou rozlehlé volné prostory, do nichž vnikalo jasné světlo velikými otvory vikýřů; mohutná dřevěná kostra břeven, trámů a kráčat křižovala se ve výši, spočívajíc dole na roštu ohromných klád, po nichž jsme chodili jako po širokých stezkách. V prohloubených čtvercích nadstropního zdiva mezi těmi trámy byly rozloženy suché vrstvy rozličných lékařských bylin, vydávajících silnou kořenitou vůni Zvěděli jsme, že to jeden lékárník používá za plat půdy Klementina k sušení svého léčivého koření.

Objevení toho podkrovního světa bylo pro nás ovšem znamenitou událostí. Zasvětili jsme i několik jiných spolehlivých soudruhů do fenomenálního objevu. Drahnou dobu vykrádali jsme se v prázdných chvílích nahoru a holdovali tam v bezpečí své kuřácké vášni, procházejíce se volným vzdušným prostranstvím po širokých trámech dřevěného spodku střechy nebo se-

dice v některém z mohutných vikýřů. Ale konečně se dostali představení přece na naše spády; prý viděl někdo ze sousedství vycházeti kouř z vikýřů naší střechy a oznámil to v semináři. Buď tomu tak či onak — nastalo vyšetřování, na štěstí bezvýsledné, pak dostalo se ve svolaném shromáždění celého konviktu přísné důtky neznámým pachatelům, kteří mohli snadno způsobiti požár nedozírných následků, a nešťastná dvířka v dormitoři opatřena jsou bezpečným zámkem.

* * *

Hodina prázdně po večeři bývala věnována společné zábavě. Tiché museum proměnilo se tu v hlučnou besední síň. Jen tu a tam některý »dříč«, ukryt za otevřeným víkem svého pultu, hlavu a uši pevně svíraje dlaněmi, brebentil dále svou lekci v okolní vřavě. Bylo-li to možno, uchýlil se ovšem raději z hlučného musea do některého tichého koutku dormitoře nebo na odlehlou chodbu. Tam zdržovali se také raději samotáři nebo ti, kdo dávali přednost rozhovoru jen ve dvou nebo třech. V létě ovšem byly chodby a oba vnitřní seminářské dvory valněji oživeny. V zimě však sloužilo museum za hlavní shromaždiště. Diskutovaly se tu přede vším různé záležitosti školské a seminářské, však i veřejné: národní, politické, literární a sociální.

Silně pěstovala se politika. Rok po tom, kdy jsem jako žák druhé latinské třídy vstoupil do konviktu, dály se po pádu Bachově přípravy k novému organisování Rakouska na základě ústavním. Ruch, vzbuzený tím v národě, vnikal mocně i k nám do zdí semináře. Oživovali jsme tradice z roku osmačtyřicátého, které jsme přinesli ze svých domovů, a sdělovali jsme si, co kdo z nás doslechl o věcech, jež se připravují ve Vídni

a ve vlasteneckých kruzích pražských. Samostatných novin českých roku 1859 ještě nebylo; vláda odpírala koncesi k jich vydávání.

Stali jsme se také očitými svědky první demonstrace, která po letech úmorného absolutismu ozvala se v ulicích pražských, jako znamení, že národnost česká sbírá se k novému čilejšímu a ráznějšímu životu. Bylo to v předvečer 11. listopadu 1859, stoletých narozenin Schillerových. Praha, tehdy ještě svou representací a zevnějším nátěrem německá, oslavila předvečer památného dne velikým pochodňovým průvodem, na nějž jsme se dívali s balkonu Salvatorského kostela. Ještě mi tane ten obraz živě na mysli. Stál jsem na tom imposantním kamenném pavlánu vedle jednoho svého soudruha v husté tlačenici konviktistů, alumnů, sluhů seminářských a jiných lidí, kteří si tam přístup zjednali. Opíral jsem se o kamenné zábradlí balkonu a čiperný soudruh vyšvihl se až k nohám jedné z mohutných soch, zdobících toto zábradlí. Nálada valné většiny zvědavců na balkoně nebyla slavnosti příznivá. Bylo tu slyšeti leckteré úštěpky, a když můj soudruh hlasitě prohodil několik posměšných vtipů, byl odměněn souhlasným smíchem lidí stojících za námi. Jak jsem se tehdáž obdivoval mladému příteli a jak jsem mu záviděl! Je malý hoch jako já a již si troufá baviti dospělé cizí lidi, dovede je dokonce rozesmáti svým vtipem, kdežto já bych se ostýchal obrátiti na sebe pouhou jejich pozornost.

V hustě sražených zástupech dole na Křižovnickém náměstí bylo slyšeti šum, hovor, tu a tam výkřiky nebo smích. Pojednou se to množství začalo vlniti a mezi ním objevily se první řady účastníků průvodu, ve fracích, s cylindry na hlavách, v rukou držíce

hořící pochodně, jichž zarudlá zář rozlévala se fantasticky temnem nad hlavami polozřetelných zástupů. V tom na jednom místě dole ozval se hlasnější křik a zavznělo i pronikavé pískání — nastal tam jakýsi zmatek a chumel — ale právě odvolal nás hlas zvonce s balkonu, nevím zda k večeři či k modlitbě. Později jsme se však dověděli, že české obecenstvo tu a tam protestovalo proti průvodu posměšným nebo hněvivým pokřikem a hvízdáním, ba že některým účastníkům té německé slavnosti i pochodně z rukou byly vytrženy a do řeky hozeny.

Musím říci, že jsem byl tehdáž poněkud na vahách, mám-li demonstraci tu schvalovati. Pokud čelila proti němectví, neměl jsem námitky — ale Schiller! Měli jsme doma německou sbírku básní Schillerových s krásnými obrázky, na jichž význam jsem se již jako dítě matky doptával; a ta mluvívala o německém básníkovi tak, že byl v mé představě obklopen vznešeným nimbem dříve, nežli jsem ještě řádky od něho četl. A také otec byl jeho ctitelem. V Litoměřicích pak na hlavní škole a v parvě velebili nám učitelé Schillera při každé příležitosti a poznal jsem již některé jeho básně v originále. O prázdninách pak před svým vstoupením do konviktu přečetl jsem již i některá jeho dramata a byl jsem jím nadšen. Myslel jsem si tedy, že i Čech bez rozpaku může oslavovati takového veleducha.

Ovšem, neměl jsem tehdáž ještě jasného tušení, jak soustavně germanisující směr používal i vznešeného umění jako všeho jiného ke svým nekalým účelům.

Hledím-li zpět na svá gymnasiální léta, shledávám, že vyučovací soustava úmyslně směřovala k tomu, abychom německou literaturu pokládali za nejdokonalejší a téměř jedině poznání hodnou na světě. Kdy-

bychom nebyli mimo školu poznali básníky anglické, francouzské, španělské, vlašské, ruské a polské, byli bychom se mohli domnívati, že nejen dvojice Schiller a Göthe trůní samojediná na nejvyšším vrcholu světového Parnasu, ale že vůbec vedle těchto německých veleduchů básnické koryfey jiných národův na prosto mizí a že vzdělanému člověku plně stačí, pozná-li jen pěknou tu řadu německých t. zv. klassiků od oněch dvou velikánů až po Hagedorna, Gleima atd. Vše čelilo k tomu, abychom netoliko prosákli německým duchem, nýbrž nabyli zároveň přesvědčení, že třeba hlavně a především přimknouti se k německé kultuře, která je nejvznešenějším výkvětem lidské vzdělanosti.

A jaké to byly tehdáž do r. 1860 zlaté doby pro poněmčovací tendenci v Čechách! Český národ byl spoután okovy absolutismu a neměl místa, kde by byl pozvedl hlasu svého; shůry pracovalo se pro germanisaci všemi prostředky všemohoucí vládní moci a ve školství měli Mareschové volné ruce k hubení nenáviděného českého jazyka. Střední i hlavní školy byly veskrze německé a kde některá výjimka zbyla z doby předešlé, ta buď dodatečně odstraněna, nebo již jen z dneška na zítřek živořila. A jaký duch panoval v těch germanisujících školách, nejlépe viděti z toho, že na příklad někteří professoři českého původu klidně diktovali a nechali si odříkávati od českých žáků: »Wir Deutschen« atd., jakž bych toho mohl uvésti příklady z vlastních gymnasiálních studií.

A přece mnuli si Päumannové a Mareschové ruce před časem. Všechno jejich úsilí nemohlo vypleniti z duší mládeže odpor proti vnucovanému cizáctví, vštěpený a živený z domova, — kde na venkově a namnoze i v městech mohutněji, než se zdálo nahoře,

dále působily tradice z roku osmačtyřicátého a nechtěsi zdánlivě uspané, přirozenou silou žilo a rostlo uvědomění národní, — pak českou četbou a stykem s probudilejšími soudruhy.

Již v Litoměřicích, v letech 57. a 58., žil jsem uprostřed německého města v jakési uvědomělé české kolonii.

První rok jsem sice osaměle a téměř bez obrany tonul v cizím živlu, který mne obklopoval se všech stran. Bydlel jsem u břichatého Němce, na kterého vzpomínám jako na výlupek všeho šosáctví: nenáviděl vše, co sahalo nad péči o dobré a pohodlné bydlo, rád láteřil na rýpaly a revolucionáře, za jichž odrůdu pokládal i české »flaštence«, o kterých mluvíval jen s pohrdlivým úšklebkem. Jeho paní měla asi stejný obzor duševní, jen že k tomu družila značnou dávku pověrečného pobožnůstkářství. Mluvívala nejraději o různých zjeveních, a pamatuji, že vrátila se jednou ze své každodenní vycházky ke kapli jednoho svatého za městem všecka vyděšena: když prý se tam modlila, zaslechla shůry hlas, pronášející zcela zřetelně její jméno. Zkrátka byl tu svět naprosto rozdílný od toho, v jakém jsem doma vyrostl.

Oba museli se z počátku dorozumívati se mnou pomocí češtiny, poněvadž jsem slova německého neuměl; avšak lámali z ní bídně jenom skrovné drobty. Služka jejich vůbec neuměla česky a také gymnasista, bydlící se mnou a zjednaný mi za domácího učitele, byl kovaný Němec. Tak mohl jsem v bytě volně rozmlouvati jen s druhým spolubydlitelem, synkem zámožného rolníka z jedné vesnice na blízku mého domova. Avšak ten byl v Litoměřicích již druhý rok, ve vyšší třídě, dovedl se již německy smluviti a hleděl proto na mne,

úplného nováčka, trochu přes rameno; nedával mi dlouhých audiencí a pak, třeba že mu ani z daleka nenapadlo odříkati se svého češství a třeba že projevoval přirozený kmenový antagonism proti Němcům, neměl přece ani potuchy o vlastenectví v tom smyslu, v jakém jsem byl doma vychováván.

A třeba že nás českých dětí z dalekého okolí byla tehdáž spousta ve »školském městě« Litoměřicích — vždyť českých škol kromě obecných tehdáž vůbec v Čechách nebylo —, neměl jsem ten první rok žádného posilujícího styku s českými spolužáky. Každý jsme jaksi ojediněle a na svůj vrub zápolili s cizím živlem, uprostřed něhož jsme se z nenadání octli.

Ale přece i v tom perném prvním roce dostávalo se mi časem vlasteneckého osvěžení, dílem dopisy mého otce, který mne téměř v každém napomínal, abych zůstal vždy věrným synem svého národa, a jednou dokonce místo pochvaly mne pokáral, když jsem mu poslal psaní pracně německy sestavené, abych se pochlubil svými pokroky v té řeči, dílem občasnými styky s jedním žákem vyšší třídy, Čechem uvědomělým, s nímž jsem se náhodou seznámil. Ten mi vyprávěl také mnoho o svém učiteli, že je Čech rodem i smýšlením. Odtud pohlížel jsem vždy na toho učitele, kterého jsem jen někdy v průjezdě školní budovy a na ulici potkával, s úctou a láskou velikou i hořel jsem touhou, abych se mu mohl přiblížiti. Uslyšev, že povzbuzuje žáky své třídy ku sbírání přírodnin a že ochotně jim vysvětluje každou, kterou mu k nahlédnutí přinesou, pásl jsem dychtivě po nějaké takové věci, a když jsem šťastně jakousi zkamenělinu — nebo co to bylo — našel, chvátal jsem s tlukoucím srdcem přímo k jeho bytu. S nedočkavostí i posvátným ostychem

zaklepal jsem na jeho dvéře, a když mi otevřel, všecek uzardělý vykoktal jsem česky, že mu přináším nějaký nález. Zajisté uhodl z mé češtiny (na jiného učitele nebyl by se nikdo z nás odvážil se svou mateřštinou) a z celého mého vzezření, že mne k němu vlastně přivedlo jeho češství. Usmál se vlídně, pojmenoval mi nalezenou přírodninu, vyptal se česky na mé jméno a rodiče a propustil mne s několika pochvalnými, laskavými slovy. Cítil jsem se toho dne šťasten a povznešen.

Druhý rok bydlel jsem u bodré české vdovy, paní M . . . . ové, kde jsem se ocitl jako na útulném domáckém ostrově v tom cizím moři. Byla majitelkou malého jednopatrového domu v odlehlejší ulici, se zahradou, táhnoucí se za ním k nějakým starým zdem, bezpochyby zbytkům bývalých hradeb městských. Kdykoliv jsem vešel širokými vraty do toho domu, bylo mi, jako bych se z cizího nepřátelského území uchyloval do pevné tvrze domácí. Tam jsem byl jako v rodném kraji, mezi samými Čechy. Domem a zahradou ozýval se tu jen hovor našinský a zřídka vnikaly sem z venčí zvuky německé.

Naše paní tuším ani hrubě německy neuměla, rovněž její neteř, veselá, hezká, asi dvacetiletá dívka, a studentíci, jichž měla asi 6 nebo 7 na bytě, byli vesměs Čechy až na jednoho žida, který však česky uměl a s vlky výti musel. Kromě naší studentské kolonie hostil dům jen jediného nájemníka, pana Laschka, starého vdovce a počestného mistra kolářského, který měl svou dílnu naproti přes ulici. Na vzdor onomu „sch« ve svém jméně byl také Čech.

Přízemí obsahovalo vedle kuchyně jen prostranný pokoj studentský, s velikým stolem uprostřed a s postelemi podle stěn. Z kuchyně šlo do studentského

pokoje okénko, zastřené bílou látkou. Stávala-li se mladá cháska nepokojnou, poodhrnula se záclonka, dvě pátravé oči nahlédly do vnitř a zaznělo výstražné zaťukání na sklo okénka; jestliže výstraha nepomáhala, otevřelo se prudce a v něm objevila se vedle široké, boubelaté tváře paní M . . . . ové, snažící se, aby vypadala přísně, tlustá ruka s hrozivě pozdviženou vařečkou.

Tím okénkem podáváno nám také z kuchyně jídlo. Ztravovali jsme se u své domácí všichni až na onoho žida, který odbýval své obědy a večeře nuzně z chudých potravních zásob, zasílaných mu z domova, aby se neprohřešil požíváním pokrmů zapovězených. Nešťastník byl tu mezi námi jako Daniel v jámě lvi. Zakoušel úštěpků a ústrků všeho druhu. Nerespektovali jsme ani jeho pobožnosti, kdy ovinuv se obřadními řemínky, mumlal nesrozumitelná slova modlitby. Mně ho bývalo líto a proto jsem mu neodpíral přátelské společnosti, kterou ve své opuštěnosti u mne jediného nalézal. Nejraději chodíval se mnou na konec zahrady, pod ony staré zdi, kde jsme sedali nad jakýmsi příkopem, jímž tekl kalný potok. Vyprávěl mi tu o svém domově a sdíleli jsme si na vzájem zábavné příběhy, které jsme kdy četli. On byl starší mne a četl mnoho; pamatuji se, že mi jednou s velkým zanícením vypravoval obsah Byronovy »Nevěsty z Abydu«. Byl to hoch vtipný a moudrý; snášel útoky se všech stran s rozumným klidem. Ale konečně, asi po půl létě, vypudilo jej přece všeobecné nepřátelství z našeho domu; přestěhoval se jinam.

Seniorem naším u paní M . . . . ové byl jeden quintán nebo sextán, bydlící zvlášť v malém pokojíku nahoře vedle bytu pana Laschka a parádního pokoje

paní domácí. Měl německé jméno, ale byl Čech rozhodný. Pohlíželi jsme na něho s posvátnou úctou: vždyť převyšoval o půl hlavy pana Laschka, kouřil již statně z dýmky a měl dokonce zcela opravdovou lásku. Nějaký čas po svém příchodu z prázdnin sedal zamlkle s hlavou pohříženou do dlaní, a jednou přistihla ho paní M . . . . ová slzícího; brzy jsme zvěděli, že má ve svém domově děvče, po kterém tak teskní. Rozumí se, že tím nabyl v našich očích ještě skvělejšího nimbu. Později přestěhovala paní mou postel k němu nahoru. Byl jsem sice hrd na společníka tak vzácného, ale nová ložnice měla i své nevýhody: často večer přicházel k mému souložníku jeden jeho spolužák, načež se společně pozdě do noci připravovali z matematiky nebo fysiky, odříkávajíce hlasitě, bez ohledu na můj spánek, úkoly z učebnic, kreslíce a počítajíce na dřevěné černé tabuli, jako ve škole na stojanu umístěné, pijíce pivo z kamenných džbánečků a kouříce z dýmek tak horlivě, že celý pokojík naplnil se jediným oblakem čpavého dýmu.

V dobách, kdy jsme mívali prázdno, ráda si od nás menších studentíků paní M . . . . ová dávala předčítati v kuchyni české knihy. Milovali jsme ty čtenářské dýchánky, ale někdy bývaly přece spojeny s obtížemi. Vzpomínám, kterak jeden z nás kdysi začal předčítati nějakou novou knížku, ale uvízl hned v první větě. Povídka začínala asi takto: »Z jasně zelené houštiny lesní vynořil se roztomilý slaměný klobouček s růžovými stuhami, pod nímž laškovně blýskala dvě jiskrná očka dívčí . . .« Předčitatel dospěl pouze k růžovým stuhám, ale pak, mrknuv okem po následujícím řádku, zarazil se, zčervenal a odšoupl knížku s rozpačitým smíchem.

»No, copak je slaměný klobouk něco zlého? Jen čtěte dále!« pobídla ho s úsměvem paní domácí a také její mladá neteř začala se po tichu šibalsky smáti.

Předčitatel, červený jako rak, začal znovu, ale skončil ještě dříve než poprvé. Knížku vzal srdnatě jiný; leč ani on nedostal se k jiskrným očkám dívčím. Žádný nebyli bychom dále čtli za živý svět. Pro sebe byl by to každý pročetl jako nic; ale zde před paní M. . ovou a dokonce před její švarnou neteří, které se obě smály, až jim slzy tekly po tvářích!

S pohrdlivým úsměvem pomohl nám konečně přes nešťastný začátek veliký student shora, který se právě do kuchyně namanul. Ostatně jindy, byl-li předčitatel již v proudu, přenášeli jsme se bez obtíže i přes místa mnohem povážlivější.

Přečtli jsme takto společně mnoho zábavných knih, z nichž nejhlubší dojem učinil Sabinův »Hrobník«. Mluvívali jsme při tom také o Praze a někdy nabýval hovor i rázu vlasteneckého, ač rozšafná paní M... ová vždy nás ochlazovala poučením, že bez němčiny nikdo daleko ve světě se nedostane a že Němec, je-li hodný, je jí stejně milý jako Čech.

Do Prahy přišel jsem také mezi uvědomělé české soudruhy a zvláště v konviktě probudil se mezi námi brzo čilý národní ruch. První vážnější jeho projev byl následující. Hned první dobu mého pobytu v konviktě, r. 1860, kdy jsem byl teprve v třetí latinské, přinesli jednou starší konviktisté do musea několikaarchový rukopis, který s velkým tajnůstkářstvím dali některým z nás mladších opisovati. Bylo to memorandum Riegrovo k císaři, podepsané od celé řady vynikajících českých politiků, v němž uvedeny byly hlavní stížnosti českého národa a žádalo se o povolení samostatných

českých novin politických. Hrdi, že tak důležitá věc svěřena našim rukám, chopili jsme se horlivě práce a brzy bylo zhotoveno několik opisů. K čemu byly určeny a kam se všechny dostaly, nevím. Ale jeden opis zůstal v semináři a byl po večeři polohlasně předčítán v kruhu zasvěcených; vlastenecky rázná slova jeho, jakých jsme dotud neslýchali, vzbudila v nás pravé nadšení.

Jak známo, odevzdali petici tu Rieger s Macháčkem císaři, ale vyřízení jejího se nedočkali. Avšak povoleno přece vydávání českých novin, jenže jinému žadateli, totiž Dru. Krásovi, který je v říjnu r. 1860 začal vydávati. Pamatuji se, jak mocný dojem na mne učinilo, když poprvé držel jsem v ruce veliký ten arch papíru, s ohromnými tištěnými písmeny „Čas“ v čele. A zároveň přiznávám se k jinému pocitu. Ač jsem měl z domova živé národní vědomí a celkem si je také v Litoměřicích zachoval, ulehla přece bezděky silná vrstva germanisace na mé smýšlení: vida svrchovanou nadvládu, ba z velké části samovládu němčiny ve školách, ve veřejném a lepším společenském životě, zvykl jsem pozvolna myšlence, že není proti tomu pomoci, a naděje, že bude jinak, jevila se mi jako luzný sen, jímž v neštěstí malujeme si obraz budoucího blaha, kteréž kyne nám prozatím jen z nedozírné dálky a v té krásе, jak se představuje naší blouznivé fantasii, nikdy splniti se nemůže. Zkrátka byl to pro mne nedostižný ideál, k němuž ovšem třeba stále vzhlížeti, ale jehož uskutečnění vznáší se někde v oblacích. Začal jsem pozvolna i zvykati na jho němčiny tak, že jsem nejen často zapomínal na jeho tlak, ale jaksi nevědomky s ním srostl a sotva vmysliti se mohl do představy, že bych se mohl obejíti bez něho. Přál jsem si vroucně

splnění vlasteneckého ideálu, ale kde jsem v praxi spatřoval ráznější pokusy k tomu, hleděl jsem na ně poněkud — chtěj nechtěj — brejlemi skepse, které mi nepozorovaně školské vychování a poněmčilá společnost vpravily na oči. Zdálo se mi, že jsou ty pokusy nevčasné, přepjaté, fantastické, nehodící se do vůkolní skutečnosti a věru leckdy jevily se mi jako podniky Donquixotovy, nechť jsem se proti tomu názoru bránil jakkoli. Tak na př. jsem měl velikou radost z těch prvních českých novin, ale v nejvnitřnějším nitru hlásil se pocit, že je to něco dělaného, umělého, schválného a násilného, že se to všechno jenom snaží vypadati jako skutečné noviny, kdežto v pravdě je to pouze na oko uměle sbitá Potemkinova vesnice. Zvláště tehdejší inseráty, plné nově tvořených českých slov pro věci pod německým názvem každému známé, činily na mne tento dojem. Týž pocit měl jsem i později, když někteří světští supplenti na našem gymnasium začali nám při vědeckých terminech říkati také vždy názvy české.

Ale to byly pouze bezděčné dojmy, jichž jsem se ubrániti nedovedl; v srdci vítal jsem radostně každou takovou vymoženost, umlčoval skeptický ten vnitřní hlas a snažil se horlivě, přisvojit si každý takový pokrok národní věci. Činila to ostatně téměř všecka tehdejší mládež vůkol mne.

Brzy začali jsme projevovati své národní smýšlení i zevnějším úborem. Bylo to tuším na sklonku r. 1859 nebo r. 1860. Němci začali nositi t. zv. Šillerovy vesty zvláštního střihu, ovroubené barevným prýmkem. A tu objevily se proti nim vesty »slovanské«, tuším modré nebo červené s hustou řadou lesklých kovových knoflíčků. Ale nepotrvaly dlouho. Za to tím trvaleji ujala se čamara, známá již z roku osmačtyřicátého. Objevila

se hned ze začátku v několika podobách a prodělala postupem let několikerou změnu. Tu byla s širokými pentlemi, tu s tenčími nebo tlustšími šňůrami, tu visely na ní šňůry i kolem krku, tu pokrývalo ozdobné šněrování i rukávy, někdy na jinobarevné vložce, tu zase z černého, vážného, až po kolena sahajícího oděvu měnila se v lehkou světlobarevnou kazajku, lišící se jenom našitými šňůrkami od obyčejného letního kabátku. A s ní družil se po nějaký čas i zvláštní nákrčník, splývající dvěma širokými, vyšívanými cípy na prsa — takový, s jakým jsme zejména v dřívějších letech uvykli vídati Nerudu. Hlavu pokrýval z počátku černý kulatý »slovanský klobouk«, s dvěma svislými střapci vzadu, pak čikoš, vedle něhož se vyskytovaly různé pestré beranice: poděbradky, přemyslovky, svornostky, ba po nějakou dobu i srstnatý »výtečnický« klobouk, tvaru zcela obyčejného, ale pasovaný za národní proto, že jej nosil nevím již který z českých předáků.

Němců bylo mezi námi v konviktě velmi málo.

Jeden byl veselý, joviální chlapík, který se naprosto vyhýbal všem národním sporům. Měl staršího bratra, tuším v septimě neb oktavě, který byl stejné povahy. Oba nestarali se vedle povinných školních věcí téměř o nic jiného nežli o hudbu, kterou pěstovali s pravou vášní, a byli oblíbeni u všech konviktistů bez rozdílu národnosti.

Zcela jiného rázu byl jeden Němec z nižší třídy, kdež mezi svými spolužáky, vstoupiv na studie dosti pozdě, svou vyčouhlou, hranatou postavou vynikal téměř jako Gulliver mezi Liliputány. Byl chorobné pleti, mračného vzezření a neomalených způsobů. Hned jak po-

*

prvé v průvodu svého otce, majícího vzhled schátralého divadelního herce a mluvícího nějakým saským nebo pruským dialektem, mezi námi v konviktě se objevil, vzbudil posměch a nechuť všeobecnou. Podivný, posupný, jeřebatý, oděný nepořádně v šaty, které nezdály se na něho šity a byly z nejhrubší látky, klátě rukama nepoměrně dlouhýma a hápavě se šourajíc v nemotorných, rozpraskaných botách, připadal nám jako divoch, který přichází z neznámé pustiny. Ale zároveň jako divoch shlížející nepřátelsky a pohrdlivě na své nové okolí. Byl to nevlídný podivín, jemuž rovných málo jsem poznal v životě. Ač neměl hrbu, připomínal mi později, když jsem pročetl román Viktora Huga, v nejednom ohledu Quasimoda, zejména nemotorností svou a zvláštním bizarním rysem obličeje. Přítele nezískal ani jediného. Ostatně žádného přátelství nehledal a s nikým téměř ani se nestýkal; byl nemluvný samotář a když časem přece něco prohodil, znělo to jako zamručení medvěda, kterémuž se podobal i svou neohrabaností. Uzavíral se na prosto do sebe, tak že z nás nikdo nezvěděl ani, čím jest jeho otec a jaké jsou jeho domácí poměry.

O jakýchkoli ohledech nebo společenském brusu nebylo při něm ani zdání. Štítili jsme se ho pro jeho nečistotu a všichni mluvili o něm vůbec jen s opovržlivým úsměškem. Když pronášeny tyto útržky tak, aby je mohl slyšeti, nebo když jej ostatní dráždili nastrojením nějaké neplechy, odpovídal nesrozumitelným bručením nebo jen pohledem pohrdlivé nenávisti a zkřivením rtů k ironickému pošklebku. Jednou, když mu v dormitoři zase něco vyvedli, dal pokušitelům němou odpověď, napsav křídou na pelesti své postele velikými literami citát z bible tuším tohoto znění:

»Ejhle! telátka obklopila mne a volkové shromáždili se vůkol!« s udáním proroka, kapitoly a verše, z něhož byla ta slova vzata.

Mým nejčastějším společníkem mezi Němci byl jeden spolužák z Chebska. Dlouhou dobu bývali jsme s tím bodrým hochem přátely a téměř ustavičně pospolu, ač naše rozmluvy obyčejně končívaly národními spory. On byl proniknut národním německým smýšlením, čítal nějaký časopis velkoněmecké tendence a odbíral malé sešitové vydání německých klasiků, kde zvláště s velikým nadšením čítal vlastenecké básně Körnerovy, Arndtovy a jiných. Vždy mi chlubně poukazoval na velikost a sílu, slavné dějiny a velkolepou literaturu svého národa, s nímž nemůžeme se ani zdaleka měřiti my nečetní, bezmocní Čechové se skrovným duchovým životem a chudičkým písemnictvím. Co se literatury týče, mohl jsem mu arci divy vypravovati o naší, z níž neznal ničeho, ačkoli mne tajně hnětlo, že v duchu musím uznati přednost písemnictví německého. Poněvadž jsem také viděl, že současného trudného stavu českého národa a máloslibné nejbližší budoucnosti nejlépe se nedotýkati, držel jsem se hlavně minulosti, vynášeje někdejší moc a slávu samostatných Čech, jejichž vítěznou sílu i Němci častěji zakusili. Rozdrážděný odpůrce pak shledával zase kde jaké německé vítězství nad Čechy a zvláště rád mě pokořoval vychloubáním, že český král měl svou korunu z rukou císaře německého a že musel posluhovati jako číšník při tabuli císařské. Ale já měl jeden trumf, kterému na konec obyčejně neodolal: bitvy husitské. Vypočítával jsem všechna ta slavná vítězství husitů nad ohromnými přesilami vojsk německých a posmíval se strachu Němců, kteří zděšeni dávali se na útěk, jedva že z dálky

zaslechli válečný zpěv český nebo zvuk bubnu, potaženého Žižkovou kůží (kteroužto bájku jsem tehdáž bral za historickou pravdu), dovolávaje se proti odpůrci na svědectví i samého německého básníka Alfreda Meissnera. Němčík se pak malomocně svíjel pod mými argumenty a marně snažíval se oslabiti pádnost těchto ran jízlivými úsměšky o vzteklých divoších, mlátících kolem sebe cepy a palicemi, s nimiž prý ovšem těžko bylo bojovati pořádnému rytířstvu.

Aby byl zlehčoval váhu těchto dějů pro dávnou jejich minulost, ani mu nenapadlo. Vždyť také Němci tehdáž za let padesátých ve své rozdrobenosti a nevalně utěšených státních poměrech raději pohlíželi v doby zašlé, v doby světovládných císařů německých, sníce o starém Barbarossovi na Kyffhäuseru asi tak jako my o rytířích blanických. U nás Čechů pak zejména měla historie tehdáž význam v pravdě vševládný. Žili jsme takořka jen v minulosti. Dějiny Palackého byly naším evangeliem. A děje nejmlhavější dávnověkosti měly pro nás tutéž váhu jako novější. Pamatuji, že hádával jsem se o dosah vítězství Samova nad franckým Dagobertem u Vogastisburku s takovou prudkostí a vášní, jakoby na něm záviselo celé bytí českého národa.

Často přecházeli jsme s tím Němcem celé hodiny po dlouhých chodbách seminářských zabráni celou duší do vášnivého sporu, skákajíce si rozčileně do řeči, s rozjiskřenými zraky a gestikulujíce mnohdy tak prudce, jako bychom si chtěli v příštím okamžiku zajeti do vlasů. Ale přes to jsme zůstávali osobními přátely jako dva vojíni na vzájem sobě naklonění, které osud postavil do dvou nepřátelských táborů a kteří spolu bojují jen ze svaté povinnosti. Pokládal jsem

opravdu za svou povinnost, vpravovati mu správné názory o našem národě, a byl jsem potěšen sebe skrovnějším úspěchem, jako na příklad jeho přiznáním, že znalost češtiny není přece bez užitku, načež jsem se mu ihned nabídl za učitele a nějaký čas velmi horlivě, ač bez valného výsledku, do něho vtloukal česká slova.

Ale když později národní hnutí mezi námi vzpínalo se mohutnějšími vlnami, rozdělil nás tento silnější proud i osobně nadobro od sebe; živé vědomí křivd a příkoří, které český národ na každém kroku musel snášeti od hrabivosti a zášti německé, utlumilo ve mně i osobní sympatie k soudruhovi, který dával na jevo vášnivý souhlas s oním konáním svých soukmenovců.

Kdežto rudohorský tento selský synek s přímostí mnohdy až neurvalou projevoval své germanské smýšlení, byl jiný z našich Němců, Plzeňák, rozeným diplomatem. Měl sice německé jméno a tvrdil, že pochází z ryze německé rodiny; ale přes to bylo jeho němectví dosti podezřelé. Když vstoupil do konviktu, nikdo jsme v něm Němce ani netušili; vždyť mluvil česky zcela jako my a pocházel k tomu z města, které již jako středisko nejryzejšího českého kraje, přes jeho tehdejší zevnější nátěr německý, pokládali jsme za jedno z měst nejčeštějších. Nějaký čas presentoval se ten malý Plzeňák skutečně jako Čech neb alespoň nečinil ničeho, aby nás vyvedl z klamu, ale pak začal pozvolna jeviti své pravé národní smýšlení, až konečně stál proti nám jako rozhodný politický odpůrce. Při tom však nevystupoval přímo nepřátelsky proti nám, choval se k nám hladce a družně, vyhýbal se národnostním hádkám, ač nemohl a nechtěl již ani tajiti, že máme v něm protivníka krutějšího a chytřejšího, než

byli ostatní jeho němečtí soudruzi, které on teprve zorganisoval v jakési jednotné a svých cílů vědomé sdružení, odbývající za jeho náčelnictví tajné konventikle a řídící se hlavně jeho podněty a návody. Takovým zůstal po celou dobu svých studií a divím se, že později nevynikl jako politický předák německý; sedí tuším v redakci nějakého krajinského německého listu.

I někteří jiní kolísali se nějaký čas nebo stále na hranici němectví a češství. Mezi nimi byl jeden mladík povahy neobyčejně ušlechtilé. Nehledě k té neurčité národní barvě zapsal se mi navždy do paměti jako vzácné sloučení duševní bystrosti, lahodnosti a jemnosti.

B. — neužívám pravých začátečních písmen, nýbrž sahám ledabylo mezi litery abecedy — byl útlé soustavy tělesné, neduživého vzezření, ale velmi sympatického výrazu tváře, jejíž jemné rysy, ač ne zrovna krásné, na první pohled svědčily o zvláštní ušlechtilosti vnitřní. Z jeho černých, dlouhými černými řasami zastíněných očí prozírala lehkým flórem snivé melancholie bystrost ducha i dobrota srdce. Ku snivé zamlženosti jeho zraku přispíval asi také oční neduh, na který si často naříkal. Mnohdy trápilo jej též bolení hlavy, časem tak prudké, že celé hodiny sténaje lehal na posteli.

Tyto útrapy tělesné často skličovaly i jeho ducha. Ve chvílích důvěrných svěřoval se mi s truchlivou předtuchou, že brzy zemře. »Nebojím se však smrti,« dodával; »více mučí mne obava, že se stanu choromyslným. Často, když mne celé dni hlava tak prudce bolívá, myslívám si, že musím sešílet, a věř, že dříve či později zastihne mě hrozný ten osud, jehož se děsím nejvíce.«

Trapná tato obava, která jej pronásledovala po celou dobu studií, nesplnila se. Je dosud živ a vypadá mnohem zdravější než za svého mládí: zůstal mu i bystrý duch a zdá se, že dospělejším věkem vymizely z jeho nitra i různé ony stíny, které vrhaly své chmury na čelo jinochovo.

Chmury tyto nečinily jej však mrzutým samotářem. Neuzavíral se nikomu a v rozmluvě s jinými rozjasňoval vždy přívětivý úsměv jeho bledý, dumavý obličej. Rád a živě se bavíval o předmětech, které ho zajímaly, zejména o thematech vědeckých, literárních a podobných; při tom i rád si zažertoval jemným způsobem. Ostatně nebýval fakirem ani v kruhu všedněji a bujněji se bavících druhů, ačkoliv tu smích, jímž se veselosti ostatních účastnil, míval nádech demokritovské shovívavosti. Za to kde naskytla se příležitost k potyčce jemně broušeným vtipem, vždy zaleskl se rázem jeho zrak, bystře vztyčila se hlava a zachvělo se útlé chřípí, jakoby ušlechtilý komoň zvětřil pole válečné, kde cítí se ve svém živlu.

Ale jeho vtip nezraňoval nebo zranil-li bezděky, ihned přikládal hojivý balsám. B. neublížil nikdy nikomu a neměl v konviktě ani jediného nepřítele. Všichni podléhali sympatickému kouzlu jeho povahy: buď jej milovali neb alespoň uctivě respektovali. Stává se obyčejně, že lidé hrubšího ducha s nepřátelským úsměškem pohlížejí na ty, kdož ideálnějším smýšlením povznášejí se nad jejich nízký obzor životní; ale B., jehož vnitřní život byl všecek utkán z ideálních vznětů a vzletů, odzbrojoval i nejhrubší mezi námi tím, že jim nedával ani v nejmenším pociťovati své vyšší mravní hodnoty. Jsa duševním aristokratem byl při tom úplně

prost vší affektace a výlučnosti. A vůbec netěžil naprosto nijak ze své duševní převahy.

Vzpomínám, jaký význam měla pro nás mladistvé ctižádostivce pochvala professorů, výborná známka, přední místo v lokaci. Co tu bylo pýchy a studu, radosti a žalu, touhy a strachu, řevnivosti a závisti pro nějaký eminenc více nebo méně, co horečné píle a napínání všech sil jediné za tím účelem, abychom postoupili o číslo v řadě premiantů neb si alespoň uhájili v ní své čestné místo! Všemi prostředky snažili jsme se získat si náklonnost professorů, úzkostlivě hověli jsme všem jejich libůstkám, studovali slabé stránky každého, abychom se třeba postranními cestami vlichotili v jejich přízeň. B. byl dalek toho ctižádostivého shonu. Všichni jsme byli přesvědčeni, že vyniká nad nás důvtipem a vědomostmi a kdybychom sami byli měli určovati lokaci svým hlasováním, byli bychom jemu přisoudili jednomyslně první místo. Kdo nedovedl vniknouti v nějaký temný odstavec učebnice, rozluštiti záhadné místo v některém klassikovi, rozuzliti nějaký spletitý matematický úkol: každý uchyloval se o pomoc k B... ovi, který ji poskytoval jistě a s největší ochotou. Náš primus, mladík nepříliš nadaný, ale s výbornou pamětí a železnou pílí, užíval jeho rady a podpory každou chvíli; B. byl takořka jeho spiritus familiaris, bez jehož pomoci by se nebyl udržel ve své školní hodnosti. B. mu vysvětloval těžší místa přípravy, pomáhal při domácích překladech a úkolech; ba leckterý úkol našeho »prvního« byl celý od začátku do konce prací B... ovou, kterou onen pouze na čisto opsal. A jistě byl úkol ten spíše lepší, nežli vlastní úkol B... ův; říkali jsme žertem, že si do vlastních úkolů naschvál přidělává chyby, aby snad prvního nezastínil.

Konal svou nezištnou úlohu rádce skutečně tak horlivě, jakoby pokládal za vlastní čestnou záležitost, aby náš primus byl zachován při svém důstojenství, a když tento na konci školního roku objevil se opět v glorii prvního premianta, seděl B. spokojen v druhé nebo třetí lavici s vysvědčením sice dobrým, ale za celou řadou méně nadaných i méně pilných žáků.

Snad tento jediný rys dovede vysvětliti, že se tak rozehřívám vzpomínkou na tu vzácnou povahu, jež zdála se býti úplně prosta všeho egoismu. V lahodném, harmonickém tom celku zapomínám téměř jedné závažné mezery — zapomínám, že cit, na který jsem kladl a kladu váhu tak velikou: cit národní, byl v něm skoro nevyvinut. B. byl rodem Pražan, mluvil česky stejně plynně jako německy, ale pocházel z rodiny německého jména i smýšlení. Octnuv se mezi námi v konviktě, kolísal se nerozhodně mezi tradicí z domova a vlasteneckým proudem českým, který v naší, převalnou většinou české společnosti mocně naň dorážel. Zdálo se někdy, že již jest celé náš, ale pak zase váhal, ustupoval zpět a myslím, že konečně tento vnitřní spor na venek rozřešil formulí, že sice převaha životních okolností nutká ho, aby se počítal k Němcům, ale to že není překážkou, aby nechoval nejvřelejší sympatie k Čechům a všem jejich spravedlivým snahám. V nitru však, možná, odklidil otázku svého národního příslušenství heslem kosmopolitismu. Nevím, jak naň hleděli Němci; my Čechové ve styku s ním zapomínali zcela, že se vlastně hlásí k našim národním sokům: vždyť stopoval s účastí stejně živou jako my všechny nové zjevy české literatury, každý nový pokrok českého života, účastnil se našich psaných časopisů a jiných podobných podniků, mluvil téměř jen česky a obyčejně shodoval se

s námi v řečích i skutcích. Pamatuji na příklad, že jeho zvolil jsem za hlavního důvěrníka při svých prvních dostaveníčkách s českou Musou. Jen když hovor dotkl se přímo otázky národnostní, ustupoval na své nestranné stanovisko, připomínaje, že není Čechem, ale že schvaluje náš spravedlivý zápas o zachování naší národnosti a že nesouhlasí s útočným postupováním svých sourodáků proti nám. Jisto jest: kdyby lidí ne snad stejně nám přátelských, ale jen stejně spravedlivých byla většina mezi německými předáky v Čechách, obratem ruky stala by se ta krásná země oním želaným rájem národního smíru, jenž dosud jen jako vzdušný zlatý přelud mihá se na vzdáleném obzoru.

Avšak předákem nestal jsi se, milý B, a již se asi nestaneš! Řídil jsi se v životě asi týmiž zásadami jako ve škole. Domnívali jsme se, že svými schopnostmi a vědomostmi dostoupíš míst nejvyšších, a zatím sedíš dnes, stár, asi na téže zastrčené lokaci, jako kdysi ve školních lavicích. Snad těžili z tvé intelligence jiní jako tam. Kdybych napsal tvé pravé jméno, málo kdo by je znal — nevyniklo na povrch; zaujímáš jen skrovné místo v národní organisaci té strany, pro kterou jsi se zevně rozhodl. Či zatím také uvnitř? Vloudil se i do tvého srdce had plemenného záští, panovačnosti a nespravedlivosti? Pochybuji. Úřad, jejž zaujímáš, není v bitevním šiku a tvoje jméno nečítám v seznamech německé branné hotovosti proti nám. Ale snad přinutily tě poměry, abys ústy zapíral neb alespoň tajil své pravé přesvědčení? A snad otřelo i zkalilo se všedním proudem života mnoho v té světlé povaze, jež září tak jasně v mých upomínkách, snad zidealisována tou vzdáleností a kouzelným přísvitem, který obestírá nám celý

svět doby jinošské? Ale nechť by tak bylo: zůstaň nezkalena v mé paměti, ty podobo či illuse minulosti!

Jeho bytost připadala mi jako vzdušný květ svlačce, jenž slabým toliko svazem upoután k zemi, všecek tíhne vzhůru a rozvíjí se v čisté, jasné výsosti. O svoji hmotnou stránku staral se jen, pokud nutnost velela; všechno jeho snažení neslo se k prospěchům a požitkům duševním. Nedbaje své oční choroby a slabého ústrojí tělesného, od rána do večera ustavičně zabýval se horlivým studiem a zušlechťující četbou; celé hodiny spánku ubíral si k duševní práci; ani když ho trápilo prudké bolení hlavy, neodkládal knihu z ruky. A nestudoval pro školu — jak nejlépe patrno z toho, co jsem o něm výše pověděl, — nýbrž z vlastní touhy po vědění. Neobmezoval se na školní učivo, nýbrž hleděl proniknouti na všech stranách za jeho meze. A s jakou dychtivostí sháněl se i po knihách krásné literatury, s jakým zanícením a porozuměním kochával se ve výtvorech poesie!

Živě vzpomínám na rozkoš jedné noci, do polovice s ním probděné. Večerní modlitba v oratoři byla skončena a konviktisté ubírali se ke spaní do svých dormitorií. My s B. jsme však vyčkali až minulo nebezpečí inspekce prefektovy, a vrátili se do prázdné studovny. B. vytáhl poklad, pro který mne sem pozval. Byl to Byronův »Kain« v německém překladu. Připomínám, že jsme byli tehda již ve vyšším gymnasium. Četl jsem již dříve něco z Byrona v českém překladu: úryvek z »Parisiny«, »Tmu«, »Sen« a »Melodie hebrejské«, které mne okouzlily nejvíce. Ale o pravém, celém Byronovi neměl jsem dosud tušení. B. dopídil se několika svazků jeho básní, vypravoval mi toho dne večer o nich s nadšením a vybídl mne, abych si poslechl po večerní modlitbě třeba jen začátek »Kaina".

Začal mi jej tedy polohlasně předčítati a já byl hned uchvácen. Již jsme knihu nedali z rukou, dokud jsme ji týmž způsobem nepročetli až do konce. Kolem do kola hluboké ticho, my tu sami za jedním z dlouhé řady černých pultů v dlouhé pološeré síni, v níž blikala jenom naše svíce a do níž řadou oken nazíraly hvězdy jarní noci, ale duch náš v letu závratném kolotal jiným světem, plným grandiosní velebnosti a čarovné krásy. Byl jsem u vytržení a nikdy nezmizí z mé duše památka toho nesmírného dojmu. Uneseni proudem velkolepé poesie, zapomněli jsme na vše vůkol, až teprve dohořívající svíčka připamatovala nám skutečnost. Lepili jsme na oharek sebrané kusy a zbytky svíček a šťastně vystačilo nám to právě tak do konce básně, načež jsme se, opojeni veledílem, po tichu dotápali ke svým postelím v dormitoři.

B. půjčil mi druhého dne ostatní svazky a já tu četl »Childe-Harolda«, »Manfreda« a »Don Juana«! Netřeba snad ani dodávati, že v tu dobu veliký Brit podmanil si celou moji duši. Chtěl jsem ho čísti v originále a z prvních peněz, které se mi dostaly do ruky, koupil jsem si u antikváře anglický svazek jeho menších epických básní zároveň s anglickým slovníkem i začal jsem téměř bez mluvnické přípravy hned řešiti jeho »Nevěstu Abydskou«. Hmoždil jsem se tím několik dní, pak jsem se dal teprve řádněji do gramatiky a pak — nu, vyzpovídal jsem se již ze svých mnohých krátkodechých náběhů — pak uložena prozatím angličina do kufru, kde šťastně zůstala.

K reminiscenci na první přečtení Kaina druží se bezděky jiná podobná vzpomínka — na onen den, kdy jsem poprvé četl Máchův »Máj«. Stalo se to arci mnohem dříve a scenerie byla zcela jiná.

Jeden spolužák vyzradil mi nový zdroj četby, z něhož čerpal v těch — arci nemnohých — dnech, kdy jsme mohli nějakou hodinu zůstati mimo seminář. Pramenem tím byla čítárna Českého musea. Jednou vybídl mne, abych tam šel s ním.

Téměř s posvátnou úctou vstupoval jsem do musejní budovy. Vždyť Museum mělo tehdáž zcela jiný význam nežli dnes. Byť to nejhlavnější ústav národní a za dob tuhého absolutismu takořka jediná opora českých vlasteneckých snah. Členem musea byl každý řádný vlastenec a musejní časopis býval nejvážnější, nejrozšířenější publikací českou. S obecným napjetím hledívalo se vstříc shromážděním sboru musejního a jednání v něm sledováno veřejností českou asi s týmž interesem jako nyní důležitá rokování sněmovní. Spory v museu rozčeřovaly celou hladinu národního života. Personalie a zákulisní historky musea poskytovaly nejvděčnější látku vlasteneckých klepů a časových anekdot. V hovorech přetřásaly a kritisovaly se směr, obsah i zevnější úprava musejního časopisu a stesk některého satyrika »stále menší jsou rohlíky jak ty naše musejníky« koloval hned po celé Praze. Zkrátka, k museum obrácen byl hlavní zřetel všeho národa.

Uctivě vcházel jsem proto v dům, jenž hostil ústav takové důležitosti a v němž shromažďovali se nejslavnější mužové čeští. Ale spatřil jsem tam tehdáž pouze skriptora Dundra, který třímal žezlo v čítárně. Ač i na něho padal nimbus, jenž pro nás obestíral vše, co s museem souviselo, neučinil na mne valný dojem. Nejasně míhá se v mé paměti neúhledná podoba s oholeným, zarudlým obličejem, ve starosvětském oděvu a s bělavým šátkem zadrhnutým kolem krku. Ale neručím za správnost ani toho mlhavého obrysu. Jisto jest pouze,

že ačkoliv nás malé čtenáře přijal s tváří dosti přísnou a trochu bručivě, nevzbudil ve mně mnoho respektu, nýbrž jevil se mi spíše poněkud komickým.

Tato moje první návštěva musejní čítárny byla pouze na zkoušku a na obhlídku terrainu; proto vyžádal jsem si bez výběru knihu, která se mi právě v seznamu namanula: nějakou staročeskou zdravovědu. Seděl jsem nad ní hodinu, zabývaje se však více pozorováním místnosti, pana skriptora a lidí, kteří se občas v čítárně objevovali. Kdož mohl věděti, nebyl-li mezi nimi některý vynikající vlastenec! Sledoval jsem proto uctivě každý jejich posunek a lapal pozorně každé slovo jejich rozprávky s Dundrem. Když jsme knihy vraceli, choval se k nám pan skriptor již mnohem přívětivěji, poctil nás i krátkou rozmluvou, v níž nám pilné čtení českých knih doporučoval, a na rozchodnou daroval nám dokonce po exemplári nějakého svého poučného spisku, jehož celý stoh sešitů narovnán byl na stole před ním. Byl to bezpochyby spis vydaný jeho vlastním nákladem; rozdával z toho stohu často a snad odbyl takto více exemplářů nežli prodejem.

Podruhé zvolil jsem si v čítárně již kloudnější čtení a po třetí osmělil jsem se požádati o Máchův »Máj«. Dundr vytáhl obočí do výše, změřil postranním pohledem mou mladičkou postavu od paty k hlavě, pokolébal povážlivě hlavou, ale pak mi přece vydal předmět mé touhy. V dychtivém očekávání zasedl jsem s knihou za stolek u okna.

Jméno Máchovo a drobty z jeho spisů znal jsem již jako malý chlapec. Otec v tu dobu četl jeho »Cikány« a mluvíval o nich s blouznivým obdivem; také verše: »Zborcené harfy tón, ztrhané struny zvuk...«

často mi zněly v duchu od té chvíle, kdy je otec jednou chvějícím se hlasem, v hlubokém dojmutí matce mé předčítal. I nešťastný životní osud Máchův byl mi znám již z Litoměřic, kde jsem jako žáček hlavní školy jeho hrob navštívil. Nyní tedy mám poprvé v rukou ten slavný »Máj«, o němž jsem tolik slýchal!

Rázem rozplynula se vůkol prosaická čítárna s neméně prosaickým panem Dundrem a v nejluznějších barvách objímá mne překrásná večerní májová krajina s široširoa hladinou jezera v lůně hor, s bílým stínem věže, kde v temném sklepení nešťastný vězeň do spoutaných rukou kloní bledou tvář... Když jsem knihu dočetl, bylo mi, jakobych se probouzel z kouzelného, i ve své hrůze a truchlivosti čarovně krásného snu, v němž se mi zjevil docela nový, netušený dosud svět a jehož vidiny ještě dlouho potom zaujímaly všechny moje myšlénky.

Když jsem už při těchto čtenářských vzpomínkách, věsí se mi na péro ještě některé: Vzpomínám na »Kavkazského plenníka«, první Puškinovu báseň, kterou jsem četl — ovšem v českém překladě Bendlově, uveřejněném v musejníku. Působila na mne také jako náhlé zjevení čehosi před tím netušeného. A jest mi, jakobych právě v tuto chvíli zase, malý studentík na prázdninách, stál s tou knihou v ruce u okna známého bílého pokojíku, vssávaje zrakem rozkoší zamlženým verš za veršem a po přečtení celé básně dlouho jak v opojení se dívaje ven, kde v soumraku již temněly stromy parku a mezerou větví, na okraji ozlacených ještě posledními paprsky slunečními, prohlédala daleká modravá krajina, za níž na večerním nebi maloval mi přelud osněžená temena kavkazská. Stejně živě tane mi na mysli vytržení, s jakým jsem později, také o prázd-

ninách, četl překlad básně Lermontova »Mciri«. Dále vzpomínám, jak se celá moje bytost zachvěla prvním dotknutím titana — Shakespeara, když jsem začal čísti jeho »Hamleta«. A Mickiewiczův »Pan Tadeusz« ... četl jsem ho poprvé v originále, se slovníkem v ruce, za stálého nebezpečí, že budu přepaden panem prefektem při náhlé návštěvě naší konviktské studovny, kde jsem se jím proti zápovědi zabýval v hodinách určených ke školní přípravě. A přece jaká to byla nevýslovná rozkoš! Snad ji jen zvyšovala ta pro mne nová a navzdor slovníku leckde nepochopitelná polština, s množstvím cizích slov, s jiným akcentem i na slovech s českými se shodujících: zněla mi jako hudba jiného kouzelného světa a místa jen zpola pochopená nabývala jen ještě opojnějšího půvabu jako v magickém polosvitu. — A vzpomínám i na krásné jarní odpoledne, kdy jsem si o několikadenních feriích doma vyšel na stráň do mladého háje, usedl na mech vedle zlatých petrklíčů a rozevřel knížku, z níž rozechvěného vytrhlo teprve klekání — byl to Heine.

Divím se, že první čtení jiných znamenitých knih, na příklad Göthova „Fausta«, který přec na mne učinil v pravdě ohromný, úchvatný dojem, nezůstavilo ve mně stejně zřetelnou a živou vzpomínku jako při oněch shora jmenovaných, kde tkví mi v paměti nejen účinek knihy, ale i chvíle, místo a nejmenší podrobnosti okolí. Snad spolupůsobilo při tom i ledaco z těch vnějších okolností.«

4. Recidiva.

Po několik dní nechal Svoboda odpočívati své zápisky z minulosti, zabývaje se pracemi jinými. Cítil

skutečné osvěžení myšlének a zjaření vůle: Kdežto jindy marně přivolával nějakou představu, která by tvořivost jeho roznítila, nyní naopak hrnuly se k němu samy, navzájem se tísníce, a v pozadí toho mlhavého hemžení míhalo se cosi, chvějivě probíralo se cosi, jakoby nějaký světelný obrys proniknouti se snažil vířivým shonem ranních par.

Jindy rozbíhávaly se myšlénky Svobodovy v neurčito; nyní nedal jim roztěkati se, nýbrž pevnou vůlí zadržel je před sebou, rozlišoval, třídil, porovnával, vybíral. Avšak ona míhavá záře v pozadí vytrhovala jej z té duševní práce, vábila ho vždy výhradněji k sobě, obrys její vyhraňoval se zřetelněji a zřetelněji, až se rozplynul konečně mlhavý tlum všech ostatních představ, ji zastiňujících, a jediný ten obraz v úplné jasnosti vytanul před ním.

Ano, je to ona. Vznáší se před ním zřetelně útlá postava, která by vzrůstem svým upomínala na lodyhu lilie, kdyby právě něžná útlost její nehatila porovnání s tímto hrdým, nádherným květem. Jasně ji spatřuje před sebou, jako včera, od černé změti vlasů pod stuhami prostého kloboučku až k malé noze, na níž si včera povšiml i nepatrné knoflíčkové ozdoby na drobné obuvi. A jest mu, jakoby znova stopoval neznámou na smíchovské nádraží, v paměti jeho oživují všechny podrobnosti krátkého intermezza, každý její pohled, výraz tváře, bezvýznamný pohyb hlavy. A cítí, kterak opojení znovu rozlévá se jeho hrudí a stoupá mu k hlavě...

Máchl rukou a začal se procházeti pokojem. »Podivno« — jal se přemítati, »jaký dojem ta osůbka na mne učinila! Neznámá mladičká děvice na mne starého muže, který sice neztratil dosud smyslu pro krásu

*

a tudíž ani pro krásu dívčí — ale přece —. Darmo mluvit o takové směšnosti. Přelétla přes můj obzor, zalétla bůh ví kam a nikdy už ji nespatřím. Za týden marně bych se asi namáhal, abych oživil v paměti rysy její tváře.«

Ale přece zabýval se ještě myšlenkou na to neznámo, do něhož zapadla, a je-li pravdě podobno, že by se s ní mohl kdy opět setkati. Leda zvláštním vrtochem náhody. Neví ani, odjela-li na blízkou či vzdálenou stanici, je-li tam někde směrem k Plzni její stálé bydliště či jela-li tam pouze návštěvou.

Jako bizarní žert kmitl mu hlavou nápad, že by se mohl uchýliti do novin v povědomém slohu: »Ona černovlasá slečna, která tam a tam — toho a toho dne...« Vari! Až se otřásl.

Ale nechť snažil se jakkoli uvědomit si pošetilost a směšnou, ne-li odpornou zvrácenost svého blouznění, dávno nepocítěný a posud trvající dojem včerejší nepatrné episody podobal se na vlas lásce, v jediném okamžiku vzniklé a rázem celou bytost proniknuvší lásce, jak se o ní dočítáme v románech. Musel daleko nazpět vzpomínkami, než nalezl ve svém životě podobný mocný účinek setkání s ženskou bytostí. Ale tehdáž byl svěží, vznětlivý mladík a teď —?

Vzpomněl si na báseň Pavla Heyse, kterou krátce před tím četl:

Nuž, Mládí, chceš se rozloučit?
Mně bylo's věrno dlouhý čas.
A že jsem ve tvých loktech snil,
svět pro mne dobrý, krásný byl
a boj i klid
vždy radostný, vždy nový zas.

Tvůj vděk mi přes noc neprchá
jak přízeň ženy vrtkavé.
Jen váhavě jsi bralo zpět
dar za darem, za květem květ —
a mocí já
tisk' ve svých ještě dlaně tvé.

Jak věrnou milku kruší žal,
když loučení tu chvíle zlá:
vždy znova na hruď klesá hruď,
vždy znova pocel, s bohem buď!
a ještě v dál
slz deštěm skropen šátek vlá.

Ach! teď již milý zjev mi skryt —
však ještě slyším sladký hlas.
Mlč! Nelákej mne v dálku tam.
Hleď, večernice snivý plam
již modrem kmit' —
Tvůj zpěv jen spánek plaší s řas.

Tato báseň zaujala ho náladou, příbuznou elegickému zbarvení jeho vlastní duše toho dne, kdy mu padla do rukou, a proto se po přečtení pokusil o její překlad. A tehdáž si pravil: Ano, i tobě nadchází spánku čas.

Avšak nyní se vzepřel. Vari, stařecké elegie! Překročil, pravda, o několik let čtyřicítku či třeba, drsněji řečeno, má již jen několik let do padesátky, ale je zdráv, silen, svěží dosud tělem i duchem. Ano, dnes cítí, že i duchem. Mdloba předcházející doby byla pouze omráčením po prudkých ranách života, dnes cítí, že se opět z ní probral, že se opět pružně vztyčuje jako stéblo trávy kročejem na krátko uhnětené. Ještě času dost pomýšeti na spaní.

Bezděky vzpomněl si na starého Tiziana. Kolik bylo mu let, když maloval svou čarokrásnou Venuši? Bezmála sedmdesát. Svoboda snažil se, představit si živě ten obraz nezapomenutelný; nedařilo se mu to ovšem náležitě — neboť jak možno v myšlénkách plně oživiti ono neskonalé kouzlo barev a linií?! — Ale přec zamihl se mu alespoň jakýs odlesk ideálního půvabu, před nímž kdysi opojen stanul mezi přelétavým ptactvem cizokrajné gallerie. A všechno to horoucí zanícení, jež po staletích ještě dýše a nejchladnějšího diváka uchvacuje z nesmrtelného plátna, prochvívalo kdys duši a vedlo ruku sedmdesátiletého muže! A zajisté i jiní malíři neb sochaři, se sněhem stáří na hlavě, v horoucím zápalu prociťovali všechny vzněty sladkého blouznění ve své dílně, kde pod jejich rukou z mramoru vykvétala neb z plátna zářivě se probírala mladistvá podoba ženská, kterou ozdobovali půlměsícem Diany nebo hvězdovým vínkem Madonny a kterou zbožňovali celou duší. Vždyť odlesk té lásky září dosud z každého rysu a záhybu jejich výtvorů.

Zalíbilo se mu v té myšlénce. Co by v drsné skutečnosti života bylo směšné a protivné, nemá žádné závady ve světě duchovém. Kdož mu zabrání, aby krásu její ze skutečného ústředí nepřenesl v oblast neznající přehrad společenských ni přírodních, nedbající žádného veta poměrů a rozdílů, překlenující každou propast, činící možným i nemožné?! Tam, kde myšlenka objímá myšlénku, není nic směšného a odporného ani v rozdílu věku ani v jakékoli jiné nesrovnalosti.

A skutečně jakoby byl podobu její rázem oddělil ode všeho hmotného podkladu, zmizelo vše zevnější, co se dosud na ni zachycovalo: místnost a společnost,

v které ji byl spatřil, střízlivý rámec tramwayového vozu a nádražního vestibulu, rozprchlo se ústředí skutečnosti se všemi možnými vztahy svými; vznášela se tu pouhá lahodná představa, k níž shledávala obraznost nejvhodnější ústroj a okolí ze své vzdušné říše. Stávala se středem poetického výtvoru, jehož kontury prozatím toliko nejasně se probíraly a měnily. Ale vlnily se z duše s hravou lehkostí, měkké a svěží, s tím zářivým oparem, který již dávno neochvíval jeho duševní tvoření; pocítil i ve spáncích dávno pohaslý oheň té rozkošné horečky, jež mu kdysi ohlašovala příchod poetických vidin, a v duchu jeho zavzněla pojednou i ta neurčitá, tajemná hudba, která provázela první jeho básnické pokusy. Ba, přistihl se i při jiné libůstce mladých let; bezděky objevil se totiž nyní opět na papíře, když začal psáti, jakýs fantastický ornament z několika spletených črtů péra, jakým tehdáž obyčejně začínal své manuskripty...

Do duhových jeho pavučin vjela svým smetákem paní Stříbrná, která uznala za nutně potřebnu nějakou manipulaci na kamnech, nemajících náležitého tahu, a svými novinkami o dolejších radovic a hořejších studentech samotářského pavouka vyhnala na procházku. —

Příznivá nálada potrvala i následující dni a pozvolna vyhraňoval se obrys celého díla; ba, již začala se podložka na psacím stole plniti slibnými rozběhy k veršovanému románu, jehož mladistvá hrdinka vymohla si již daň lyrické parenthese věnované jejím očím, trochu na způsob oslavy krásných nožek v »Evgenu Oněginu«.

Ale pojednou Svoboda zase ochabl. Jednoho dne nedostavil se tvůrčí žár do skrání a místo tajemné duchové hudby znělo v uších zcela prosaické hučení;

i jasné rysy jeho hrdinky zakalovaly se, tratily se jako v mlze; a když začal čísti, co dosud napsal, připadala mu hned první stránka tak suchou, tak střízlivou, že mrzutě hodil všechno nazpět do podložky.

Jsem znaven, vyčerpán — pravil si —. Třeba pro dnes odpočinku, osvěžení novými dojmy.

Ubíral se dolů do města. Umrzlý sníh skřípal mu pod nohami a zároveň slétaly s hůry lehounké bělavé pápěrky. Sypaly se dosti řídce, ale hledícímu do výše zdálo se, že tam víření jejich houstne a nade vším že visí nekonečné bílé mračno, z něhož se oddělují a třepetavě snášejí třpytné vločky, jakoby valem oprchávala zářivá nádhera jarního, jedinou spoustou květů obaleného stromu. Jeť trochu příbuzenství mezi nejvyšším rozvojem a nejhlubším ztrnutím přírody. Májová noční krajina, zalitá bělavým světlem úplňku, leckdy činí dojem posněžené pláně zimní a třpytná lednová běl časem vzbuzuje podobně občerstvující náladu jako veselé paprsky květnové. I Svoboda pocítil nejen tělesné, ale též duševní osvěžení v té drobné chladné metelici, která však byla prozářena veselým svitem slunce, tam ve výši kdesi ukrytého za tou vířící sněhovou mlhou.

Zatím došel ke známé kavárně a bezděky vstoupil dovnitř.

Pohled jeho zalétl hned ke stolu, kde seděl tehdáž venkovský čtverolístek, a třeba že celý stav věcí odporoval domněnce, že by tam opět mohl spatřiti malou společnost, která před několika dny plzeňským vlakem bůh ví kam odjela, měl pocit podobný zklamání, když tam uviděl kroužek protivných šviháků.

Poněvadž politický denník přečetl již ráno doma, vyhledal si několik listů belletristických. Ale jen zběžně

přelétl jejich obsah a nad posledním zabloudil myšlenkami jinam. Pohlédl znovu na stůl v rohu a bylo mu ulevením, že šviháci zatím odešli. A jak se zahleděl na jedno z prázdných nyní křesel, měl chvilkový přelud, že tam opravdu sedí známá neznámá. Tak zřetelně se mu vynořil opět z paměti její obraz. Přivřel oči a ssál vnitřním zrakem podrobnosti té znovu oživlé podobizny — ale pojednou máchl rukou, a zaplativ opustil kavárnu.

Chodil bez určitého cíle ulicemi. Zašel i na Příkopy, jimž se obyčejně vyhýbal. Nebyly příliš oživeny a mrazivý zimní den vnášel některé nové, občerstvující rysy do jejich obvyklé tvářnosti. Sníh přestal padati, ale jeho čistá běl pokrývala dláždění a ležela na výstupcích, římsách, střechách domů, jejichž ojíněná okna tu a tam ohnivě zářila odleskem slunečním; i na skle výkladních skříní stříbrné zákmity ledových ornamentů poetisovaly obchodní prosu; od bílé půdy živěji se odrážely postavy chodců, jimž zbytky sněhu sem tam rušily elegantní nudu moderních obleků a jiní postříbřovalo na zčervenalých a zmodralých tvářích i pod osněženými cylindry výtvory friseurského umění; pěkně zářil karmin mrazu na líci mnohé mladistvé dámy, jejíž ruce choulily se do nitra huňatého rukávníku jako popelící se kuřátka.

Ale Svobodu nezajímal jaksi žádný z těch zjevů; kráčel bystře dále jako poháněn tušením něčeho neznámého, toužebně očekávaného, co teprve přijíti má. Hodnou chvíli se tak ubíral ulicemi, až pojednou stanul u zastávky tramwaye, kde právě zastavoval vůz jedoucí na Smíchov. Ani nevěda jak, ocitl se Svoboda na jeho zadní ploše a teprve pohled na blížícího se konduktéra

vzbudil v něm otázku, proč vlastně vstoupil a kam jeti hodlá.

»Kam, prosím?«

»Kam? — Hm, na nádraží — na Smíchovské nádraží,« odpověděl konduktérovi téměř nahodile.

Ale když se vůz opět rozjel, tu již bylo mu, jakoby skutečně měl co činiti na Smíchovském nádraží, jakoby tam byl předem vytčený cíl jeho dnešní vycházky. A všechna jeho mysl soustředila se v před k cíli tomu, takže si nevšímal ničeho z měnící se scenerie ulic kolem, ani lidí ve voze, a vždy jen jako ze sna se probouzel hlasem zvonce na zastávkách.

Když dojeli poslední stanice, přispěl na pomoc jedné paničce, podav jí se stupátka dolů malou její dcerušku, zakublanou do vlněného šátku, z něhož jen jako z kukaně vyhlédala boubelatá, zimou zruměněná dětská tvářička.

Paní mu poděkovala přívětivým kývnutím hlavy a přijímajíc holčičku do náručí, pravila k ní mazlivě: »No, počkej, hned uvidíš tatínka!«

»Tatínka,« opakovalo děvčátko, svítíc radostně očima, a tlesklo si k tomu buclatými, v černých vlněných rukavičkách vězícími ručkami, které se dobyly z pod měkkých, dlouhých třásní šátku.

Jakoby také očekával kohosi, jehož příjezd nesmí zmeškati, pospíchal Svoboda s jinými ku přední malé budově nádraží, v jejíž otevřené sloupové chodbě zástup čekajících nasvědčoval, že vlak asi již brzy přijede. Podíval se na jízdní řád tam vyvěšený —. Ještě několik minut je času!

Jako ostatní chodil sem tam chodbou, zastavuje se chvilkami u zasklených dveří, vedoucích na perron. Vyhlédal jimi na kolejе s týmž napjetím, jako někteří

z lidí tlačících se k nim a zimou přešlapujících. Zejména bylo patrno toužebné očekávání na tváři štíhlého mladého muže, který lehce opřen o zeď, neodvratně pohlížel skleněnou tabulí na perron a neklidnou rukou si čechral měkké, černé vousy, vroubící pěkné, ušlechtilé rysy přisnědlého obličeje.

Znenáhla ovládala zástupem netrpělivost. Vytahovali hodinky, vyhlédali častěji na perron, tiskli se hustěji k zasklenému dveřím. I babky s nůšemi, čekající tu na nějaký výdělek, stěhovaly se blíže a nedočkavě třely své ozáblé ruce. A také Svoboda s rostoucím napjetím postavil se do skupiny u východu.

Konečně ozvalo se na kolejích hlomození a supání vlaku, volání zřízenců železničních, zvonění a pískot. Zasklené dvéře se otevřely a směsice cestujících chumelila se od vlaku. Těžké kožichy, huňaté čepice, vaky, plaidy, obšírné šátky a modní dámské klobouky, hrnuly se blíže ve zmateném chumáči, který se zvolna rozděloval v postavy venkovské i městské, mladé i staré, ubohé i vyfintěné, jež se znova zamotávaly v soutěsce východu, u něhož zřízenec vybíral lístky.

Tvář černovousého mladého muže celá náhle zazářila, jakoby na ni byl padl odkudsi plný záblesk sluneční; vyrazil v ústrety vkusně oděné mladé dámě světlých vlasů a hezké, svěží, ostýchavě se usmívající tváře, na níž mráz nebo duševní vzruch roznítily překrásný purpurový oheň. Neobjali se, jen si stiskli ruce, ale vzhled obou mluvil o vroucím blahu toho setkání.

Svoboda neměl času sledovati je dále. Dával pozor, aby mu neušla žádná z nových postav, tísnících se průsmykem východu. Avšak brzy bylo tam volněji, zástup vycházejících řidnul.

»Tatínku! Tatínku!« A boubelaté děvčátko třepalo se vysoko v náručí statného muže, který k jásající dcerušce skláněl v úsměvu osmahlý, vousatý obličej.

Pásmo vycházejících zřídlo; již jen po jednotlivě objevovali se opozdilci. Svoboda stál již téměř sám u východu; z ostatních dočkal se již každý někoho, s nímž pospíchal k povozům fiakristů a drožkářů před vestibulem čekajících nebo k nedaleké stanici tramwaye; někteří se tu ještě v chodbě znovu vítali, potřásali si rukama, radostně si vypravovali.

Dveřmi z perronu nepřicházel již nikdo; železniční zřízenec odešel s lístky.

Svobodu jakoby rázem bylo opustilo duševní oblouzení. Nedávné zjaření a napjetí proměnilo se mžikem v pochmurnou sklíčenost.

»Co jsem tam chtěl?« mluvil sám k sobě, vraceje se pěšky od nádraží. »Jaká to byla bláhovost. Což já mám vůbec na celém světě někoho, jehož příjezd bych mohl toužebně očekávat, kterého bych také radostně vítal a tiskl do náruče jako tam ti? Zdaž to již nevypadá jako záchvat duševní choroby, jedu-li pro nic za nic z jednoho konce města až na druhý a přešlapuju-li v ledovém průvanu na nádraží, jako bych tam očekával bůh ví jakého vzácného hosta?!«

»Ale vždyť je zcela lhostejno, v jakou stranu jsem jel nebo šel,« ozvala se v nitru omluva. »Vyšel jsem si z domova, abych se zkrátka osvěžil pohybem a podíval se trochu na lidi. Což tedy na tom, který směr jsem volil, zdá na Smíchov či jinam?«

»Nehraj si na schovávačku sám se sebou! Však víš dobře, že tě sem zavedla chorobná fixní idea, fantasma, kteréž ti chvíle pošetilosti zbájila z nepatrného venkovského děvčete.«

»Buďsi tedy. Ale k čemu je dána člověku obraznost? Neprožíváme polovici svých slastí a strastí vůbec jen fantasií? Což nemohu si zpříjemniti ledabylou procházku představou, vědomou fikcí, že jdu vstříc nějakému milému setkání, kteréž konečně není naprostou nemožností a náhodou by se mohlo skutečně státi?«

»A kdyby se bylo stalo, kdyby zvláštní náhodou byla přijela — pověz, co bys byl učinil? Snad se jí přiblížil? Ji oslovil? Ji sledoval? Jen si představ sama sebe v jakémkoli takovém konání a přiznej, že by vše to bylo jen směšné, neskonale směšné!«

Omlouvající hlas byl touto námitkou nadobro poražen. Svobodovi až krev studem šlehla do tváří, když si představil věc s tohoto hlediska. Raději snažil se obrátiti myšlenky jiným směrem a začal znovu pozorovati pouliční zjevy kolem sebe.

Byl zatím došel zpátky na Nové město. Krátký zimní den ustupoval již soumraku, v němž začaly se osvětlovati krámy a výkladní skříně, ponenáhlu i okna domů. Hra světelných odrazů a stínů nabývala zvláštního přibarvení bělavým a stříbrným nádechem posněžených a ojíněných říms, výstupků, oken, chodníků, po nichž se míhala. I podobám chodců, hned třepetavým jasem zaplavených, hned zase do hlubokého stínu se nořících, přidávala zvláštní, málem poněkud fantastický ráz, vymykající se z obyčejné střízlivosti velkoměstských staffáží. Svobodu začalo baviti toto pozorování, ale pojednou stanul a zrak jeho utkvěl pevně na čemsi v hloubi ulice, v jasné prouze světla, padající na chodník z jednoho krámu. Ten tvar ženského klobouku, ta černá vlna vlasů, ta útlá postava a to zvláštní, roztomile energické držení hlavy . . . . . .

Rychle ubíral se ku předu. Náhlé rozčilení prochvělo celým jeho tělem, srdce mu prudce bilo, dech se tajil. Ona postava zmizela v stínu — ale již opět se vynořuje v nové prouze světelné —. Kvapil již, div neběžel. Už je blízko za ní — ale právě ji zahalil znovu stín — nyní objevila se opět v oslňující záři, proudící z nádherného skladu — poobrátila hlavu k lákavým těm třpytům — a Svoboda spatřil nezajímavý profil nějaké všední neznámé tváře . . .

Ale zklamání to působilo zcela jinak než vystřízlivění na nádraží. Nepozvedl se v nitru kárající, umoudřující hlas. Přiznal se nyní sám sobě beze všeho ostychu a sebeironisování, že ten dávno nebývalý vzruch jeho citů je více než chvilková, povrchní nálada. Nechť je to pošetilé — odmudrovati to nelze. Takovou silou neuchvacují celou duši prchavé přeludy. Kdyby tomu dal jméno láska — usmál by se s jinými sám sobě. A přece . . . Co je to tedy?

Jako blesk zakmitla tu jeho hlavou vzpomínka na fantastickou povídku z maškarního plesu, v níž signorina Gioventù zjevuje se obstárlému, sešlému písaři. Ano, je to tvoje addio, tvůj poslední pozdrav z dáli, signorino Gioventù! Poslední zamávnutí šátečkem na věčnou rozloučenou.

Jak věrnou družku kruší žal,
když loučení tu chvíle zlá:
vždy znova na hruď klesá hruď.
vždy znova pocel, s bohem buď!
a ještě v dál
slz deštěm skropen šátek vlá.

Ano, mladost jeho, o níž se domníval, že již jest dávno za horami, navždy ztracena, nezamávala jen tam

z daleka šátečkem, ale ještě jednou, na chvíli, se vrátila k němu. Vtělila se v podobu neznámé dívčiny, aby ho ještě jednou ovanula dechem jarní poesie života. Naposled!

Ale co v něm tato myšlenka vzbouzela, nebyl sentimentalní, larmoyantní stesk, jímž nebývá nikdo zcela ušetřen na přechodu k poslední třetině žití a který, poněvadž je tak přirozený, zasluhoval by též malého přimhouření očí se strany pánů kritiků, když odsuzují vzdychavé (a přiznávám: již poněkud zevšednělé) elegie na uprchlou mladost — ne, nebyl to známý onen stesk, byla to naopak živá radost, spojená s prudkou touhou, aby pevně zachytil a cele využil tu vzácnou ozvěnu mladistvých citů, která se již nevrátí nikdy. Cítil, že nenadálý ten vzněť nic nemá společného s vášní smyslnou, že to éthericky jemný a zářivě čistý květ, jaký rozkvétá pouze na jarních nivách mladosti. A jestliže stárnoucí duch, zázrakem na krátko omladlý, pokochá se ještě jednou a naposled tím čistým duševním květem, pranic není v tom odporného, pošetilého, směšného.

Zcela proti svému zvyku vyhledával dnes ulice, jimiž proudilo nejvíce obecenstva, a zkoumavě pohlížel do živých vln, valících se kolem něho v záři osvětlených krámů a pouličních svítilen. Na dně duše míhala se myšlenka, že není přece naprostou nemožností, aby z některé té vlny zasvitly ony dvě roztomilé černé oči pod tenkým černým obočím, které by byl tak rád ještě jednou spatřil i svým zrakem tělesným. Kdož ví, není-li Pražka; snad vyjela si pouze návštěvou s venkovskými příbuznými a zatím se již vrátila.

Podíval se dnes, po delší době, i do divadla. I tam těkal pátravým zrakem po hledišti, nevynechal ani jediného obličeje v hustých těch řadách, nakupených od

parteru až do výsostí poslední gallerie. Ale v prvním jednání upoutal jeho pozornost děj kusu a někteří noví herci, jichž dosud neznal; v meziaktí pak sesypaly se naň pojednou roje vzpomínek.

Místnost v jeho myšlenkách se změnila; bylo to skromné, ale útulné divadlo Prozatímní. Polojasně probíralo se z mlh paměti a v něm kmitala se směs obrazů a výjevů, namnoze pouhé úryvky výjevů, jedva zřetelné obrysy a tváře, matné ohlasy dávno zažitých dojmů, bez časového pořadu nahodile se střídající a v sebe zaplétající. V jedné lóži dvě krásné bledé tváře dívčí, velikých temných očí — mnoho asi pamětníků vzpomíná dosud těch dvou obličejů, dvou těch nerozlučných sester, jejichž bledá krása tak úzce se spřádala s představou onoho divadla a kteréž obě zmizely již dávno, v nejsličnějším květu svých liliových půvabů, nejen z dohledu divadelních kukátek, ale vůbec z pozemského obzoru, jako dva přelétavé vzdušné zjevy, nehodící se v jeho drsné, střízlivé ovzduší. Tam v jiné lóži šlechtická rodina — jak hrdi jsme bývali tehdáž na takové vzácné hosty a s jakou dětinskou radostí, přese všechno demokratství, upírali jsme k nim vděčné pohledy! Tam v rohu dole rázovitá hlava Nerudova — onde Bozděch — jinde jiní — a před oponou v orkestru pozdvižená s taktovkou ruka kapelníka Smetany. Bouře nadšení, kterou rozpoutali jeho Braniboři, nekonečný jásot, vítající poprvé jeho Prodanou nevěstu — tu zase nezapomenutelný Kolár Lear — Malá na vrcholu svého umění — a jiní, jiní. — Sta upomínek vířilo zmateně hlavou Svobodovou z těch dávných večerů, z dob, kdy s jinými pokládal návštěvu divadla ještě za vlasteneckou povinnost a zásluhu, kdy tam spěchával i proto, aby přispěl k náležitému vyplnění hlediště, jehož me-

zery nás skličovaly, jehož občasná přeplněnost nám vzdouvala hruď blahem a pýchou.

Vzpomněl i krásného, slunného dne, kdy ohromný malebný průvod, v němž jásavě zářilo vše, nejen tím veselým jarním sluncem, které rozjiskřovalo hroty praporů a hrálo na pestrých úborech banderií i rozmanitých krojích spolkových, nýbrž i radostným nadšením, které plálo na všech tvářích a svítilo z nesčíslných očí — kdy tento nevídaný před tím šik národa kráčel ulicemi pražskými, aby položil základní kámen k nové velkolepé budově svého umění; vzpomněl i ohromného požáru, kde bolest a zděšení zmítaly vlnami davů, tísnících se vůkol, a v obecném víru a zmatku jen řada kamenných Mus klidně stála nahoře, nad průčelím, tím divněji dojímajíc naprostým, majestátním klidem svým v té příšerné červené záři, kterouž změť plamenů za nimi zuřících oblévala jejich jen ostřeji z té záplavy vynikající, nepohnuté, velebné postavy, jakoby mluvily výrazem kamenných lící k zástupům dole: Co nám je po té bouři pozemské?! Žádný rozvrat živlů a doby nedotkne se nás, věčných, nesmrtelných, — nade všechen lidský shon a ruch a svár klidně vznáší ku hvězdám jasnou skráň božské umění!

A vzpomínal i nadšené obětavosti, jíž takořka přes noc umožněno obnovení zničené budovy v lesku ještě nádhernějším. —

Cestou z divadla domů snul Svoboda dále toto myšlenkové pásmo. Zaletěl do svých let chlapeckých, kdy jako studentík nižšího gymnasia radoval se z českých divadelních návěští, ač tehdáž české dramatické umění bídně živořilo, povrženo a jen jako z milosti připuštěno na skrovný počet odpoledních představení v německém stavovském divadle. — Pokročili jsme —

potěšil se Svoboda. — Ale co bylo třeba prácc klopotné, co úsilí mnohdy na pohled beznadějného, kdy všechno stálo nepřátelsky proti nám, kdy jen s mečem v jedné mohli jsme druhou znavenou zvolna klásti kámen na kámen a kdy nejednou, co za léta pracně zbudováno, rázem opět rozmeteno zlobou nepřátel i osudu. A dosud není úplně dobudována tvrz naší národnosti, ještě zbývá tolik práce, než staneme pevně, rovni mezi rovnými, v kruhu ostatních národů...

Maně padl tu zrak jeho na stařenu, která právě vyšla z průjezdu nějakého hostince na chodník, po němž kráčel. Ozářilo ji plně světlo pouliční svítilny, tak že dobře viděl její celý ubohý zjev: s košíkem ořechů a řetkviček na hubené ruce, malá, slaboučká, nahrbená, zachvěla se ječícím dechem mrazivé noci, který provál chatrné hadříky na jejím sešlém těle. Třesoucí se rukou počítala na ozáblé dlani několik krejcarů, výtěžek trudné pouti mrazem ulic a dusnem, dýmem, hlukem hostinců, kde snad musela vyslechnouti nejeden hrubý úsměšek rozjařených pijáků, jichž veselý hovor zaléhá až sem na ulici. A ty relikvie oděvu na ní jakoby svědčily o lepší minulosti... Až zatřáslo Svobodou, když v jejím vrásčitém obličeji pod šedivými vlasy, s něhož staroba s bídou nedovedly vyhladiti znaky přirozené intelligence a snad i lepšího vzdělání, shledal jakous, třeba jen vzdálenou podobnost s rysy své nebožky matky.

Koupil od ní, nevzal zpátky drobných na podaný peníz a jako studem za tu almužnu, ten laciný úplatek vlastního svědomí, pospíchal odtud.

Hle! — pravil si — není tu jen boj o národní bytí: z pozadí vyzírá vpadlým okem socialní bída, jejíž pohled vyčítavý, žalobný, hrozebný palčivě zarývá se do

svědomí celé lidské společnosti a naléhavě žádá nových řádů... Tolik jiných důležitých problemů hlásí se při každém kroku... A tu mám věnovati vážnou péči libůstkám a rozmarům své vlastní osobičky, tráviti celé dni rozbíráním svých citů a honbou za lichými vidinami, která už naprosto nesluší mým starým nohám?! — Vari, fantomy a vrtochy! Jen práce už mi zbývá, dokud na ni stačí síly, a stačí-li pouze na práci nejvšednější, i ta je lepší než plané, směšné hříčky. —

Již nepomyslil na předmět svého celodenního blouznění a jen před usnutím zavznělo mu ještě tiše v duchu:

Mlč! Nelákej mne v dálku tam.
Hleď, večernice snivý plam
již modrem kmit' —
Tvůj zpěv jen spánek plaší s řas. — —

A druhého dne vrátil se k rozepsaným vzpomínkám z dávných let.

5. Z minulosti.

»Kousek jara rozvíjel se vždy také uprostřed pošmourných zdí seminářských. Přední čtverhran ohromné budovy objímá v nitru svém volný prostor, jakousi kvadraturu; v jejím středu stojí zvětralá ozdobná kašna kamenná, zastíněná korunami starých kaštanů, vedle nichž roste tam ještě jiné stromoví. S dvou přilehlých stran hledí do tohoto vnitřního dvoru četná okna bohosloveckých studoven, dormitorií a jiných místností; podél ostatních dvou stran táhne se v přízemí sloupová chodba, sem do dvora otevřená, nahoře

*

pak jsou okna vnitřních chodeb prvního a druhého patra.

Když jarní slunce s modré oblohy, nahlížející do kvadratury, zveselilo ty staré zdi kolem, na jejichž zašlé omítce tu a tam se pestřily vybledlé malby a znaky slunečních hodin, tu začala se také od temných větví starých oněch stromů líbezně odrážeti první jasná zeleň a po jedné straně dvora, na níž nebylo stromů, zasvitla též očka rozmanitých květin, které si zde theologové na několika záhonech pěstovali. A když později zhustlé zelené oblaky listů vysoko a široko se rozložily nad starými kmeny, nahlédajíce až v okna hořejších chodeb a světnic; když mezi nádhernými listovými vějíři kaštanů zazářily girandoly krásných bělorůžových květů; když květinové záhonky pyšněji se zaskvěly, poupata růží se rozvila a zeleň vinných lupenů na jedné straně ozdobila starou stěnu: tu býval tento prostor roztomilou svěží oásou uprostřed zasmušilého, jednotvárného zdiva.

Arci byl tento dvůr hlavně určen pro theology; nám konviktistům vyhražen byl za rejdiště zadní ohražený dvorek, na straně ke kostelu sv. Klimenta, s pumpou uprostřed a s dřevníky v pozadí. Někteří z nás tam také zahradničili, ale se smyslem čistě praktickým, pěstujíce výhradně salát. Nejmenší si tam časem hráli ještě v míč; ostatní pak rádi zde odbývali volné besedy. Bylo tu jaksi za větrem, poněvadž sem nehleděla okna ani našich představených, ani theologů; za šera si tu konviktisté z vyššího gymnasia někdy též zakouřili, ovšem s obavou, aby je přece někomu nevyzradily podezřelé hvězdičky: zářící ve tmě konce doutníků.

Jarem nastávala nám lepší doba v každém ohledu. Konečně odcházel nejhorší náš nepřítel — mrazivý

chlad, který tak dlouho vanul po dlouhých, kamennými plotnami dlážděných chodbách, který nás krutě týral v ložnicích a před nímž jsme ani v »musejích« někdy dostatečně nebývali chráněni; již jsme tam v hodinách prázdně nemuseli obléhati vychládající kamna, nýbrž mohli jsme se procházeti a besedovati kdekoli: v dormitoriích, nyní příjemných, na velkém i malém dvoře, v chodbách, kde teď ponurý soumrak nestřídal se ustavičně s mrkavým kmitem lampiček, ale veselé prouhy sluneční záře na mnohých místech do pozdního večera hrály po kamenné podlaze.

A blížil se též konec zimních »kommunů«, t. j. společných procházek za město, jimiž jsme vyplňovali prázdné odpoledne ve středu, sobotu a neděli. Po dvou putovali jsme v dlouhé řadě — jež byla zakončena dohlížejícím prefektem nebo vicerektorem — ulicemi pražskými a pak nějakou partií nejbližšího okolí, které nám ovšem v zimě chystalo málo půvabů a za to leckterou svízel za dešťů, mrazivých větrů a sněhových metelic. Skrovnou náhradou byla nám »kommunka«, žemle zvláštního tvaru, kterou každý při návratu z té procházky nalézal na svém pultě.

Rozkoš byla za to, když konečně místo pochodů blátivými ulicemi a cestami záměstskými nastoupily vycházky do seminářské zahrady, zaujímající střední část malebného petřínského svahu.

Možno říci, že tou zahradou měli jsme v létě výhodu před jinými pražskými studenty: ti, když se jim zachtělo poležet si v trávě pod zelenými stromy, v nerušené samotě, museli se vydati hezký kus za Prahu a to většinou pěšky, poněvadž tehdáž spojení drahou bylo ještě velmi skrovné a paroplavba po Vltavě teprve snem budoucnosti. Nás však uvedla krátká chůze přes

kamenný most a Malou stranu do svěžích půvabů rozsáhlého sadu, kde v nejtěsnější blízkosti shonu městského měli jsme přelud venkovského zátiší.

Takhle v první polovici května, jaké blaho, když zahnuvše z pošmourné Újezdské ulice do postranní slepé uličky a prošedše dvorem starého zpustlého stavení, ocitili jsme se pojednou v čiré spoustě nejčerstvější zeleni, prosypané zářící bělostí třešňových, hrušových a slívových květů, z nichž tu a tam skvostně vynikala jabloň bělorůžovou nádherou a na jednom místě, na stráni u zahrady Schönbornovské, i dvě nebo tři osamělé mandloně hořely květem ohnivě červeným! V zahradě nebylo žádných pískem posypaných cest, žádných květinových záhonů, žádných postříhaných skupin keřových a podobných parkových umělůstek; v panenském půvabu venkovského sadu ovocného, jen zahradnicí Přírodou ošetřovaného, kynula toliko svěží travou, protkanou zlatem pampelišek a pestrými shluky divokého kvítí, ve stínu rozložitých kvetoucích stromů, tu řídčeji, tam hustěji sdružených po širé stráni, výše a výše až tam, kde před hořejší ohradou, již na blízku petřínského kostelíka, ovocné stromoví ustupovalo lesnímu, jež tu hustě a bujně, v malebné směsici a nespoutanosti samorostlého listnatého hájku obrůstalo skupinu rozhlodaných skalisek pískovcových, kouzlíc tedy v naše letní zátiší i kousek poesie lesní a romantiky skalní. Mně alespoň ze začátku, skromnému studentíku nižšího gymnasia, ta lesní pustinka imponovala jako nějaké malé Švýcarsko.

Po libosti srdce svého mohli jsme se tedy rozptýliti tou rozsáhlou zahradou, ponořiti se do té osvěžující zeleně lázně; družní rozložili se v porůzných hloučcích někam do měkké trávy; samotáři vyhledali,

s knihou v ruce, některý odlehlý koutek; ti, kteří si zakládali herbáře, botanisovali; nejmladší neostýchali se zahrát si v „pasáka« nebo jinou hru; »dříčové« mručeli své lekce, přecházejíce sem tam nějakou zarostlou cestou, jejíž zelené stromy osvěžily alespoň zevnější scenerii jejich suchopárné sebetrýzně, vykonávané jindy mezi pošmournými stěnami síní a chodeb seminářských; kuřácké kroužky z vyššího gymnasia uchylovaly se v nejneschůdnější houštinu lesíka, obsadivše nad to stráží nejbližší skalisko, odkud mohla se v čas signalisovati blízkost nepřítele. Rozumí se, že tím nepřítelem byl náš představený, který nás vždy do zahrady provázel, ale jehož dozorčí činnost zde přirozenými překážkami terénu valně byla znesnadněna. Obyčejně nepotkával na svých obchůzkách živé duše; neboť jakmile se kde jen z daleka začernala v zeleni jeho klerika, ihned stěhovalo se všeckno na jiné strany. I tato guerilla přispívala pikantním kořením k nezapomenutelným požitkům seminářské zahrady.

Ba, k nezapomenutelným, ač byly tak prosté, nevinné a laciné! Chtěl bych znovu prožíti alespoň jedno takové odpoledne — vybral bych si ovšem den, kdy nehrozil na zítřek ani professor D., ani professor Sch. (nejpřísnější dva z našich učitelů), nejlépe tak před některou nedělí nebo svátkem. S dlaněmi pod hlavou ležíš pohodlně natažen v bujné, vonné trávě a pohlížíš chvílemi nad sebe do spleti lesklých haluzí přerozmanitě se křižujících, v oblak nesčíslných svěžích listů, výše a výše nad sebou nahloučených, tu prosvítavých, tam druh druha s části zastiňujících, takže povstávají nejrozmanitější odstíny zeleného šerosvitu, z něhož tím líbezněji září sněhobílé paličky nerozvitých ještě květů nebo zarůžovělá poupata nebo již úplně rozvité bílé a

zardělé korunky, pojednotlivě, v kyticích, v chomáčích, celých nádherných kupách a chocholech, že místem i zeleň listů se ztrácí v tom hustém obalu květových hvězd; bezděky pociťuješ rozkoš ptáka z těch nesčetných samorostlých besídek listových a květových, jimiž tam ve vzdušné výši poskakuje s větve na větev, blýskaje černým očkem a zobáčkem si čechraje krásně zbarvené peří; a kde zeje mezera v lupenatém krovu, zapadá pohled v modré bezdno nebeské — ano, zapadá, neboť bezděčná záměna představ učinila ti na chvíli z výsosti hlubinu: zdá se ti pojednou, že obloha není nad tebou, nýbrž pod tebou, že shlížíš dolů v nesmírnou propast azurového moře, v němž koruna stromu je zeleným a květnatým ostrovem a maně pocítíš závrať . . . Obracíš raději pohled jinam, před sebe, kde zrak mezi skupinami stromů sbíhá dolů zelenou stráň zahrady k starým domům Újezda a přes ně roztěkává se po nekonečné spoustě pražských střech, z níž trčí do slunného vzduchu množství různotvárných a různobarevných věží, vyšších a nižších, štíhlých a masivních, špičatých a baňatých, jak je po svém vkusu vybudovala různá století; ale dnes všechny, i nejpochmurnější gotické, mají veselý vzhled v záplavě jarního slunečního jasu; po levici dále za kostelem Marie Vítězné třpytí se dnes obzvláště krásně zelená patina malebné báně Mikulášského kostela a také přečetná okna královského hradu radostně se lesknou pod věží Svatovítskou, jakoby dávno mrtvá sláva byla procitla k novému, jarému životu.

Z ulic dolétá sem ztlumený, splývající šum; ale co je pro mne ten městský život tam dole? Jest mi téměř cizí a jako hlaholu málo jen známé řeči naslouchám jeho podálné vřavě. Vždyť jsem opravdu cizin-

cem uprostřed města; jako v pevnosti, nepřátelské okolnímu světu, oddělen jsem od jeho života silnými zdmi semináře. — »Tam ve světě venku —« mluví o něm naši představení ve svých exhortách, máchajíce odmítavě proti stěně, k níž zvenčí šumně dorážel hříšný život světský. Vše v semináři směřuje k tomu, abychom se vskutku považovali jako posádka v té ohromné, od bojovných jesuitů kdysi zbudované duchovní pevnosti, jako posádka církevních branců uprostřed okolního nepřátelského světa, zkad hrozí nám jen úklady a útoky, jež třeba statečně a bděle odrážeti. Ovšem neujal se u většiny z nás názor tento náležitě a čím dále do let, tím naopak žádostivěji pohlíželi jsme ven z oken semináře; ale přece, co znali jsme my venkovští synkové, přišlí sem z tichých vsí neb malých venkovských měst přímo do zdí semináře — co znali jsme z okolního pražského života? Skoro jen to, co zjevovalo se nám na našich každodenních pochůzkách, vždy týmiž ulicemi, do gymnasia a našich společných občasných procházkách, pod bedlivým dozorem představeného. Někdy jen dovolena vycházka k návštěvě příbuzným těm, kdož nějaké v Praze měli — já měl jedinou starou tetu, svobodnou, u níž poznával jsem ze světských nástrah jen křehounké, cukrem hustě posněžené buchtičky se zavařeninou, které mne tam hlavně táhly. A ve tři čtvrti na pět musel býti každý již doma v konviktě — večerní život pražský byl pro nás velikým mysteriem.

Arci, ve vyšších třídách gymnasia uměli jsme si již styky s okolním světem poněkud rozmnožiti; ale i pak byly to jen styky skrovné a povrchní — pražský život zůstal nám z většiny knihou uzavřenou. Valnou většinu svých dojmů životních čerpali jsme z venkova,

za prázdnin ve svém domově, kde klesala s nás pouta konviktu a žili jsme veselý studentský život jako jiní.

Mluvě zde o našich stycích s Prahou, mám na mysli ovšem jen bezprostřední osobní styky s městským životem; neboť jinak stopovali jsme politický, literární a s části též společenský ruch pražský, pokud jsme se o něm poučiti mohli z novin, ústních zpráv a pověstí, velmi horlivě.

Hledě tedy tam se svahu seminářské zahrady na moře pražských střech, nespřádal jsem představy života skutečného, nýbrž pouhé sny a tuchy, jak mi je fantasie kouzlila z onoho neurčitého městského šumu. A vím nyní, že ten sněný život byl mnohem vábnější, nežli skutečnost, kterou jsem později seznal. Oživoval jsem zkrátka neznámá, tajemná nitra těch nesčíslných domů představami všeho krásného a zajímavého, co jsem z knih vyčetl a z vlastní jinošské obraznosti vytvořil.

Ó kéž bych tak znovu mohl sníti! Ale nyní, kdybych v nejkrásnější třeba jarní odpoledne opět ulehl tam do trávy seminářské zahrady a zahleděl se na panorama široko daleko rozložené Prahy pod sebou, co z těch dávných mladických přeludů by se obnovilo ve mně? Snil jsem tehdáž o staré slávě našeho národa, která se kdysi vrátí a jejíž nadšení bojovníci, rozptýlení tam v té spoustě domů, překonají dříve či později všechnu zlobu nepřátelského živlu, v němž se dosud téměř ztrácejí; a když jiné obrazy vystřídaly tyto vidiny vlastenecké, byly to výjevy upravené mou fantasií dle knih, které jsem nejraději čítal; byli to hrdinové románů a hrdinky básní, blouznící a horující zcela dle zákonů romantiky, která tehdáž vládla literaturou. Ve skutečnosti nenacházel jsem ovšem ani tehdy žád-

ného potvrzení svých romantických domněnek; převalná většina těch střízlivých figurek, které se hemžily ulicemi, málo mne zajímala nebo nadobro se mi protivila jak svým zevnějškem v krojích zcela neromantických, ba tím mi odpornějších, čím byly po tehdejší módě šviháčtější (mělť jsem již z let chlapeckých pohrdavou nechuť venkovana k oděvům a způsobům specificky městským), tak svým konáním a svými řečmi, pokud jsem úryvky jich na ulici zachycoval, zvláště ana tehdáž — mluvím o prvních svých letech gymnasialních — němčina rozhodně převládala ve veřejném životě pražském, kdež hlasitá česká slova v ústech člověka lépe ošaceného činila dojem zbrklé demonstrace neb nejapného zapomenutí se, jež budilo u mimojdoucích pohrdlivý úsměšek.

Znenáhla začaly se pak ovšem tyto poměry měniti. Na ulicích začaly se hustěji a hustěji objevovati národní kroje, český hovor ozýval se vždy hlasitěji a vedle »Kde domov můj«, »Hej, Slované« atd. i staré prosté národní písně, pomalu již hynoucí na venkově, dožily se v městech nového, bujného květu. S vášnivou přímo oblibou zpívány, kdekoliv sešel se hlouček Čechů, v hostincích, v domácích společnostech, v předměstských sadech, na výletech, zkrátka všude, kde jen bylo možno.

V konviktě byla sice němčina jaksi officielní řečí, v níž činěna potřebná oznámení a vyhlášení, jíž nám také v oratoriu kázali a předčítali životy svatých. Ale jinak naši představení, Čechové, mluvili s českými konviktisty jen česky a také při konání pobožnosti, zejména v kostelních písních, nabývala — jak jsem již podotkl — čeština čím dále větších práv.

Velmi vítanou příležitostí ku projevu národního smýšlení bývala nám sobotní deklamační hodina. Tu shromažďovali se pokaždé všichni konviktisté ve velkém »museu«, v jehož rohu stálo cosi na způsob malé kazatelny; několik konviktistů, na každou sobotu po řadě k tomu ustanovených, vystupovalo na toto podium a přednášelo básně neb jiné věci, po vlastním vkusu každého zvolené. Byla to jakási příprava k budoucímu úřadu kazatelskému, cvičení v řečnickém a deklamatorním přednesu; ale na obsah přednášky nekladeno žádné váhy i přenechán volnému výběru — pokud ovšem k obmezení nevybízely ohledy nábožensko-mravní a pedagogické. Takž vystřídaly se na našem řečništi nejen všechny verše českých čítanek (zvláště »Heřman z Bubna« měl mnoho ctitelů), ale i básně vybrané ze sbírek tehdáž nejvíce čítaných, zejména z Jablonského a Vocela, Rubešovy žertovné deklamace, především pak a nade vše vlastenecké »Já jsem Čech a kdo je víc« a »Tři doby země české«, bez nichž se nemohla tehdáž obejíti žádná česká beseda.

Na tyto deklamatorní hodiny těšíval jsem se vždy velmi; byloť přednášení básní — ovšem jen vážných — mým zamilovaným koníčkem, ba pravou vášní. A ješitně domníval jsem se, že předstihuji pravým výrazem, vzletností a citupIností své deklamace všechny soudruhy.

Rozumí se, že i zpěv národních písní měl v nás horlivé pěstitele. Zpívali jsme je v prázdných hodinách o závod v museum i dormitoři, na společných vycházkách dále za město a také v seminářské zahradě i přes důtky představených, když se zpěvný ten hlahol příliš hlasitě petřínskou strání rozléhal.

Pořádali jsme tam někdy pravé akademie. Živě se pamatuji zvláště na jednu. Zvolili jsme k tomu Záboje

z rukopisu královdvorského, jeden soudruh, slynoucí mezi námi jako budoucí Mozart, složil k té básni zvláštní hudební průvod a představení odbývalo se v travnaté roklině, jejíž jedna stráň byla hustě zarostlá křovím. Posluchačstvo stálo a leželo dole na trávě, já pak vystoupil na skalisko, vyčnívající z křoví na stráni, i začal jsem s ohromným pathosem a výraznými gesty přednášeti:

»Z črna lesa vystupuje skála,
na skálu vystúpi silný Záboj...«

a když jsem došel k místu, kde »stúpi Záboj najníže je dolóv a vze varito zvučno«, tu stranou z houštiny, kde ukryl se před tím skladatel hudebního průvodu s několika zpěváky, zavzněla píseň Zábojova, provázená zvuky varita, kteréž ovšem zastupoval nějaký hudební nástroj novověký, načež mu jiný ukrytý zpěvák jakožto Slavoj odpovídal recitativem, — a tak vpadali oba hrdinové básně a později také Luděk do mé přednášky všude tam, kde báseň uvádí jejich vlastní zpěvy a řeči. V zápalu svém jsme ani nepozorovali, že zatím kruh auditoria rozmnožil se o nečekaného posluchače — samého pana vicerektora, který upozorněn zvuky a hlasy z rokliny, potichu se přiblížil a s úsměvem naši produkci sledoval. Byl to však úsměv blahovolný, a když jsme skončili, zahájil sám první hlučnou salvu potlesku, načež nás účinkující ještě zvlášť pochválil a dodal, proti takové zábavě že ovšem ničeho nenamítá, narážeje tím na obvyklejší, méně nevinné kratochvíle naše. A zasloužili jsme si věru pochvaly, alespoň za ten perný kus práce, jaké nám dalo memorování, jakož i přesné odříkání a odzpívání staročeského textu.

Avšak pro rukopis královdvorský byli bychom podnikli všechno na světě. Vždyť víte, čím tehdáž byl každému Čechu. A také nám v konviktě byl skutečným palladiem, naší největší chloubou a nejpádnější zbraní proti německým soudruhům, kdykoliv se začali vychloubati duševní povýšeností svého národa nad naším. Ve mnohém jiném jsme museli, aspoň v duchu, s bolestí uznati správnost jejich důvodů; ale byla jedna zbraň, která nám vždy pomáhala z tísně: drahocenný rukopis. Před tím se přece hluboce uklonil a z něho překládal sám velmistr básnictví německého. Němečtí soudruzi, pokud si publicistických projevů všímali, měli ovšem pohotově jízlivou námitku podvrženosti; ale jestliže některý vytasil se s výtkami Büdingerovými, Fejfalíkovými a jiných popěračů pravosti, zasypali jsme ho takovou spoustou protidůvodů a dotírali naň s takovým rozhořčením uraženého nejsvětějšího přesvědčení svého, že brzy malomyslně umlkal. Byli jsme při těch zápasech ve výhodě nejen svou zdrcující číselnou převahou, tak že málokterý troufal si podrážditi nás na tomto místě nejcitlivějším, nýbrž i větší znalostí věci; neboť kdežto oni pochytili leda sem tam povrchně nějakou námitku z »Tagesbota«, hltali jsme my v pravém slova smyslu, kde co na obranu této věci, pro nás tehdáž nejdůležitější, bylo napsáno. A bylo toho v letech 1859 a 1860 hojně: články, brožury i posměšné písně o Fejfalikiádách atd. Kde co vyšlo, hned to někdo přinesl do konviktu a šlo to z ruky do ruky. Jako vítězné bulletiny lítaly od pultu k pultu zprávy o novém nějakém triumfu obránců, jak na příklad Fejfalík hanebnou porážku utrpěl se svým prý nehistorickým bubnem, když mu ten a ten obránce nad slunce jasněji dokazuje, že bubnů ve vojskách českých i jiných

užíváno již ve 12. století atd. Hned jsme pak pádnost takových důkazů zkoušeli na nečetných německých soudruzích, neboť mezi námi Čechy pochybovačů tehdáž vůbec nebylo. A znenáhla i na německé naší straně utichal všecken odpor. Žádný z nich alespoň netroufal si zjevně nám čeliti. A my byli přesvědčeni, že útoky na naše rukopisy odraženy jsou na vždy. —

Navzdor všem půvabům odpoledních prázdní v seminářské zahradě zůstávali přece někteří raději doma. Byli to hlavně »dříčové«, kteří i pochůzku ze semináře do zahrady a zpět pokládali za zbytečnou ztrátu času a kteří se chtěli vyhnouti i nástrahám, jimiž zeleň stromů, veselý svit sluneční, zpěv ptáků a bzukot hmyzu mohly je snáze na chvilku odlouditi od latinské gramatiky, nežli střízlivé zdi semináře, kdež nad to po odchodu ostatních všude vládlo ticho nejhlubší. Arci hrozila jim pro případ vyzrazení důtka neb dokonce ztráta večeře, neboť samovolná abstinence od společné vycházky byla porušením domácího řádu. Avšak touha po »ausgezeichnet« nebo »vorzüglich« na vysvědčení a vkořeněný návyk převažovaly všechnu bázeň.

Ale ani ti, kteří správně s ostatními vycházeli na procházku, nedocházeli v plném počtu až na stráň petřínskou. Často ztratil se některý při nadcházce z kamenného mostu přes Kampu a průchodem hostince »u lázní«, kterýžto kousek cesty rozmanitými kouty, záhyby a křivkami poskytoval nejvíce možnosti uniknouti z dohledu provázejícího nás prefekta a zmizeti někde za rohem, načež pak místo seminářské zahrady celá šírá Praha otvírala se na celé odpoledne volným potulkám a výzvědům takového zběha. Ba stávalo se, že některý ještě raffinovanějším způsobem uprchl až teprve ze seminářské zahrady, a to tím způsobem, že přelezl na

příhodném jednom místě hořejší zeď, oddělující zahradu od prostranství u petřínského kostelíka, odkud pak mohl kolem strahovské zahrady sestoupiti dolů na Malou Stranu. Účelem těchto odboček bylo ve vyšším gymnasium obyčejně ovoce v semináři a vůbec na gymnasiu nejpřísněji zapovězené: kavárna nebo hostinec. Rozumí se, že to nebyly hostince a kavárny na ráně ležící a že jsme i v nich ještě vyhledávali místa nejukrytější, kam nemohl vniknouti z ulice žádný slídivý pohled. Ostatně byly naše poklesky toho druhu valně obmezeny finančními poměry, které mnohým jen zřídka dovolovaly takovou nekřesťanskou útratu, jakou byla sklenice piva nebo kávy.

Zvláště vzpomínám na kavárnu »u Sokola« v Dominikánské (nynější Husově) ulici, do které mne z počátku lákaly jen obzvláště výtečné a poměrně laciné buchtičky, ale později též vynikající společnost, která se tu k živým diskussím politickým a literárním scházela. Vždyť tam kromě studentů vysokých škol přicházeli dokonce skuteční čeští literáti. Já jsem ovšem sedal vždy v nejzazším koutku zadní místnosti, kde mne nikdo z ulice nemohl zahlédnouti, a s pobožnou úctou pozoroval jsem tušené nebo zjištěné notability národní. Hlavní klientelou kavárny bylo však studentstvo a vůbec živly mladší. A bývalo tu vždy živo jako v úlu. Za tepla přinášela se sem hned každá novinka z českého života, letěla od stolu k stolu a stávala se u všech předmětem čilého rozboru. Sklepník, vysoký, ramenatý, podobající se spíše bodrému domácímu pánu, ale bystrý a hbitý, obcoval se staršími hosty sousedsky družně, k nám mladším pak choval se blahosklonně, vyznamenávaje nás ob čas krátkým přátelským oslovením neb dokonce nějakým důvěrnějším sdělením. Byl zasvěcen do všeho,

co se dálo na veřejném jevišti i za kulisami národního života a věděl vždy nějakou intimnější novinku, kterou s tajemným výrazem obličeje, dávaje si opatrně k ústům rozestřenou dlaň, pošeptával od stolu k stolu, ještě při tom mrkaje bystře na všechny strany, nehrozí-li odnikud nebezpečí. Takové spiklenecké šuškání bylo za tehdejších dob ustavičné soudní a policejní persekuce jedním z význačných rysů ve fysiognomii českých kaváren a hostinců.

Hostince mi utkvěly méně v paměti — snad i proto, že v oněch odpoledních chvílích, kdy jsem se tam mohl někdy vlouditi, bývá život hostinský nejméně zajímavý. Vím jen, že bývaly v tu dobu české hostince pravými galleriemi podobizen a sádrových odlitků — byl tehdáž v největším rozkvětu kult výtečníků a některá hostinská místnost byla v pravém slova smyslu vyčalouněna podobiznami českých politiků a literátů, z nichž každý se tu představoval i se svým heslem. Kdo dost málo vynikl nad povrch národního života, měl zabezpečeno místo v tom hostinském pantheonu. Často si myslívám, kam asi se poděly všechny ty podobizny, k nimž jsme kdysi od své sklenice piva vzhlíželi s posvátnou úctou!

Rozumí se, že postupem do nejvyšších tříd gymnasia naše přestupky v tomto směru se množily; ale u většiny byly celkem přece jen řídké a myslím, že neměly v průvodu velikých mravních pohrom. První pokusy byly pravým opakem požitku. Pamatuji se, jak jsem — nevím již, v které třídě — poprvé s jedním spolužákem do nějaké hospůdky zapadl. Bázlivě jsme tam vklouzli dvorem do zadní místnosti, ponořené i za světla denního — bylo to odpoledne — v hluboký soumrak, a nesměle jsme si poručili po sklenici, s obavou, aby nás sklepník neodbyl, že do hospody ještě

nepatříme. Neodbyl; ale domníval jsem se, že pozoruji na tváři jeho ironický úsměšek, takže jsem se začervenal do krve a netroufal si napiti se před ním, aby se mi nevysmál ještě více. Také mluviti nahlas jsme si netroufali a pivo nás — mohu směle mluviti i za soudruha — tehdy lákalo ještě pramálo. Seděli jsme tedy jako na trní a raději hleděli spěšně odbýti své pijácké pensum. A když jsme pak opět ostražitě z hospůdky vyklouzli a šťastně na dovolenou cestu ulicí se dostali, spadl nám opravdu kámen se srdce.

Podnětem k návštěvě veřejných místností byla nám z počátku toliko zvědavost a touha, abychom nezůstali za staršími a střásli se sebe ponižující příhanu, že jsme dosud nebyli na pivě nebo na kávě. Osvědčila se tu také neodolatelná moc zakázaného ovoce, jako při kouření, čtení zapovězených knih a mnohém jiném. První zápověď v ráji měla v zápětí první hřích, a pozorujeme-li tisícileté děje člověčenstva, jsme téměř v pokušení pronésti paradoxon, že zákazy vždy spíše vedly k rozhojnění nežli k zamezení zla. Že alespoň mnoho platny nebyly, dokazuje moře krve zaplavující celou historii národů, jimž desatero hlásalo a hlásá: Nezabiješ!

Alespoň o mládeži možno říci, že zápověď mívá často právě opačný účinek: že mnohdy neodstrašuje, ale spíše svádí ku přestupku. Řekne-li se na příklad mladíku: Té a té knihy nesmíš čísti, oč, že si od té chvíle nedá pokoje, dokud právě zapovězené knihy se nedopídí a ji s největší pozorností do konce nepřečte. Jinak snad by si jí byl ani nepovšiml, snad by ji byl jako nezajímavou odložil po několika stránkách — ale takto musí důkladně zbádati nebezpečné tajemství, kteréž před ním vychovatelé tak opatrně skrývají. Že

by mu bylo opravdu nebezpečné, neuvěří přese všechno ujišťování pedagoga, k němuž jinak třeba lne s láskou a důvěrou... Proč by to bylo nebezpečné? Tuto příčinu těžko přesvědčivě mladíkovi vysvětlíte... Že to ještě není pro něho? — Právě to ještě nikdy neuzná a tím spíše bude podnícen ku přestoupení zákazu. Myslím, že marností jest každý index librorum prohibitorum.

Byli ovšem někteří mezi námi, kteří nepřestupovali mezí četby dovolené. Ale to byli téměř jen takoví, při nichž zákazu ani třeba nebylo, poněvadž vůbec nečetli nic kromě učebnic a toho, co čísti museli. My ostatní četli všechno bez ohledu na jakékoli zákazy. Již na nižším gymnasiu četli jsme zkrátka, co se nám do ruky dostalo, na vyšším pak jsme již chtivě vyhledávali a hltali právě takové věci, které nejdále odbočovaly od kolejí lektury nám doporučované. O básnících domácích i cizích jsem se již zmínil. Z románů byly nejvíce v oblibě Dumasovy, Sueovy, později pak Hugovy, jehož „Bídníky", vycházející v překladu Vávrově r. 1863 a 1864, jsme odbírali po sešitech a četli s velikým zápalem. Renanův „Život Ježíšův", vyšlý v českém překladě r. 1864, stejně jako lehké pařížské zboží Kockovo a horší ještě výstřelky toho druhu bloudily potají od pultu k pultu a byly v těchto hluboko pod učivem uschovávány anebo pro větší ještě jistotu — vzhledem k občasným revisím pultů, v nichž představení právě po takové zapovězené četbě pátrali — na dně kufrů v dormitoriích uzamykány.

I Voltaire měl tu vroucího ctitele a ochotného rozpůjčovatele v osobě jednoho mého spolužáka M—a, který byl mezi námi největším skeptikem a volnomyslníkem. Byla to povaha ryzí, neobyčejně silná a

*

pevná, duch pronikavě bystrý — ale pro mne příliš praktický a střízlivý. Spřátelil jsem se s ním a naslouchal sice jeho výkladům bez námitky, poněvadž jsem po většině s vlastním jejich jádrem souhlasil; ale nezamlouvala se mi prosaická suchost jeho negací, stírající s otázek a předmětů všechen jakýkoli pel poesie a zaplašující každý přísvit illuse.

A přece chystal se tento střízlivý duch na dráhu belletristy. O verše se tuším nepokusil; ale zahájil svou literární činnost románem, jehož děj čerpal z pohanské doby české a k němuž konal pilná studia v oboru slovanské mythologie. „Uveřejnil“ jej tuším v našem konviktském časopise „Zoře“.

Tento časopis povstal asi také jen z dychtivosti po ovoci zapovězeném. Roku 1853 stihla krutá katastrofa staroměstské akademické gymnasium pro nevinný psaný časopis studentský; germanisatorské vládě Bachově stačila tato hříčka, aby nedávno jmenovaného ředitele, dramatického spisovatele Klicperu, odstranila a gymnasium, dosud české, v utrakvistické či spíše německé proměnila. Tehdáž zakázána co nejpřísněji gymnasialním žákům literární allotria; ale myslím, že přes to či právě pro to nebylo odtud gymnasia s českými žáky bez psaného časopisu.

My v konviktě založili si svou „Zoru“ velmi záhy a každý, kdo pociťoval v sobě jiskřičku spisovatelského nadání, pokládal za svou povinnost plniti ji poesií nebo prósou. O honoráři nebylo řeči; naopak byl z počátku ještě každý přispěvatel povinen, vepsati vlastnoručně a dle možnosti kalligraficky svoji práci do čísla, do kterého byla přijata. Pro lepší vzhled psán později celý časopis jediným kalligrafem, kterému se za to do-

stávalo určité odměny z výtěžku předplatného, jež obnášelo tuším krejcar týdně.

Účastnil jsem se horlivě toho literárního podniku básněmi a vyznávám, že první debut odbyl jsem si se stejným tlukotem srdce jako později první krok do skutečné veřejnosti. Chatrná byla moje školní příprava na druhý den toho večera, kdy z brusu nové číslo »Zory« s mou první básní v čele kolovalo v museum od pultu k pultu! Se zatajeným dechem zpytoval jsem fysiognomii čtoucích, snaže se z ní vyčísti dojem vzbuzený mou básní. Byla ovšem podepsána jen pseudonymem jako všechny ostatní příspěvky, abychom stížili vyšetřování, kdyby časopis dostal se do rukou našich představených; ale jinak postaral se každý autor sám, aby jeho pravé jméno pro nikoho z nás nezůstalo tajemstvím.

Asi do septimy stačila »Zora« mé literární činnosti úplně. Pak byl jsem — nevím již určitě, jakým způsobem — uveden do literárního kroužku studentského mimo konvikt — nepamatuji, zda to byl »Oreb« nebo »Vltavan«, ale vím, že vydával psaný časopis »Lípu«. Z kroužku toho, založeného studenty staroměstského gymnasia, povstal později spolek »Ruch«, jehož hlavními na začátku členy byli Jos. Sládek, Ivan Klicpera, Em. Engl a Jaromír Čelakovský. Tu jsem si zvolil spolkové jméno Nevolný, tlumoče jím svou porobu konviktskou, jejíž klausura mi dovolovala jen skromnou měrou účastniti se činnosti spolkové, zejména schůzí, které se konaly v hostincích a to bezpochyby v hodinách večerních, tak že jsem na nich mohl jen zřídka a krátce pobývati. Pamatuji se pouze na několik schůzí »u Šumavy« a v malém hostinci v »železných dveřích«. Po vstoupení na universitu jsem

ovšem jméno »Nevolný« radostně zaměnil hrdým »Volný«.

Bezpochyby uvedl mne do onoho mimokonviktského sdružení dotčený M., který asi v sextě konvikt opustil a také z Novoměstského gymnasia na Staroměstské přestoupil. I v tom jevila se ráznost a důslednost jeho povahy. Byl synem chudého venkovského řemeslníka a neměl z domova žádné podpory; ale to jej neodstrašilo od kroku, který se jeho studiím mohl státi osudným. Pobyt v semináři nesrovnával se ovšem s jeho přesvědčením, a když se jednou dostal do jakési morální kollise — tuším, že k nám kdysi některý představený za jakési vhodné příležitosti měl důtklivou řeč, v níž upozorňoval na dobrodiní, jichž nám v konviktě poskytují a to v naději, že staneme se sluhy církve, kdo by tedy rozhodně necítil v sobě povolání k budoucí dráze kněžské, ať raději vystoupí a učiní místo jiným, povolanějším — tu pravil mi, že se nesnáší s jeho poctivým přesvědčením, aby déle v konviktě zůstal, a skutečně oznámil hned potom představeným své dobrovolné vystoupení. Byl jediným, který se odhodlal k tomu činu, v jeho poměrech vskutku hrdinnému: po odchodu z konviktu, poukázán výhradně na své vlastní síly, musil se svízelně protloukati hodinami a jinak (jeden čas psal i čísla v nějaké loterní sběrně); ale jeho praktičnost a energie pomohly mu přes první nesnáze k lepší existenci. Na universitě dostal se později za domácího učitele do bohaté rodiny a po odbytých studiích dosáhl pěkného samostatného postavení; ale uprostřed slušného blahobytu a rodinného štěstí po boku nladé, sličné ženy sklátila ho zákeřná choroba v nejlepším květu let.

Literaturu sice ještě po odchodu z konviktu pě-

stoval, ale bez žádoucích výsledků. Odvážil se jednou, ještě na gymnasiu, s objemnou novellou do některé redakce; poslal ji krásně opsanou, v pěkně stočené obálce, a čekal na výsledek s tím větší dychtivostí, poněvadž by mu byl honorář velmi pomohl v tehdejších trudných poměrech. Po delším čase ukázal mi s trpkým úsměvem odpověď redakce, přiloženou ku vrácené novelle; zamítavý úsudek nazval ji krátce »klinkáním o studentské lásce«. Těšil jsem ho a huboval ovšem na redaktora; ale M. zavrtěl s resignací hlavou a od té doby nechal románů i novell. Napsal jen ještě v pozdější době — a to z pouhé ochoty ke mně, aby mi vypomohl v nahodilé redakční tísni — malou satirickou prósu, která byla — tuším pod pseudonymem — uveřejněna v příloze tehdejšího »Světozora«.

Poznal bezpochyby sám, že literatura není jeho pravým polem, neboť jinak byl by při ní setrval s neoblomnou houževnatostí, s jakou prováděl vždy své záměry. Čeho se kdy chopil, to snažil se obsáhnouti úplně a s největší důkladností. Jednou začali jsme se na příklad v konviktě za chvilek prázdně baviti šachem; některý soudruh, sám začátečník nebo povrchní diletant, seznámil jiné s figurkami, způsobem jejich tahu a několika nejnutnějšími pravidly hry, načež jsme již hráli každý prostě po svém zdání a pro pouhé ukrácení chvíle. Jinak on: od chvíle, kdy se poprvé v této královské hře zkusil, trávil již každou prázdnou hodinku nad šachovnicí vlastnoručně zhotovenou, studuje a zkoušeje různé tahy a úlohy z objemné knihy o šachu, kterou si za své poslední peníze u antikváře koupil. Nepolevil, až se mezi námi břídily a diletanty stal skutečným, »učeným« mistrem šachů.

Jsa od mládí střízlivým skeptikem, zamítal také v lásce všeliké blouznění. Oproti ideálním směrům, k nimž se ostatní přispěvatelé »Zory« hlásili, říkal o sobě s jakousi vzdorovitou pýchou, že je materialista a rozumný požitek že je mu cílem života. A řídil se tou zásadou v životě i tam, kde na pohled právě lepšího bydla se vzdával pro ideové cíle jako při vystoupení z konviktu; neboť volnější život podle svých přání, třeba že volnost byla vykoupena občasným stráděním, byl mu prostě větším požitkem nežli hmotný dostatek s nutným obmezením a zapíráním svých náklonností a zásad. I ve svých milostných poměrech byl upřímným materialistou. Kdežto většina z nás své domnělé nebo skutečné první lásky studentské obklopovala lyrickým blouzněním, on je nejraději chladně a střízlivě analysoval, vyznávaje bez obalu, že se chce sblížiti s druhým pohlavím jen potud, pokud je mu to fysickou a částečně psychickou potřebou.

Jakož byl sám naprosto přímý, vyhledával i u dívek především dokonalé upřímnosti. Největším zlem u žen zdálo se mu koketství. To přímo žhavě nenáviděl. Jakmile zpozoroval u dívky té vady, již o ní mluvil s pohrdáním nebo nenávistí. A poněvadž trochu koketerie mají dívky všechny, bývalo prvním jeho snažením, aby ji té vady zbavil.

Jednou, maje právě volnou vycházku, potkal jsem ho na ulici. Byl již mimo konvikt a tuším v oktávě. Rozhovořil se o svých poměrech a sdělil mi také, že má opět lásku. Vlastně láska že to není, nýbrž přátelství.

»Pravou lásku jsem měl, jak víš, u nás na venkově,« vypravoval; »ale zklamal jsem se v Julince šeredně. Poznal jsem, že je koketou bez srdce. Od té

doby navazoval jsem několikrát, ale všechny ty poměry brzo se přetrhly z téhož nebo jiných důvodů. Nyní však mám pevný, důvěrný poměr s dobrou dívkou, dcerou vdovy, u které bydlím. I ona začala se mnou koketovat; ale řekl jsem jí hned, že chci jen buď naprostou pravdu anebo nic. A hleď, dovedl jsem toho, že není mezi námi ani stínu přetvářky a tajnosti. Zachováváme úmluvu, že si navzájem vždy řekneme vše, co myslíme a cítíme. A řekl jsem jí také zcela upřímně, že ji nemiluji v tom smyslu, abych pomýšlel na budoucí sňatek s ní, nýbrž láskou přítele, kterému stačí a lahodí ty povrchní, zdrženlivé projevy přízně, jež mu v mezích pouhého přátelství podává hezká, milá dívka. Ona však mne miluje láskou více než přátelskou — vyznala mi to a věřím tomu; ale uznává, že beztoho poměry myšlenku na trvalé spojení vylučují. Vždyť je i o něco starší nežli já... Hleď, nemám tedy lásky, ale vřelé přátelství, a při tom i ledaco z toho, co je vlastně nejkrásnějším květem milostného poměru mezi jinochem a dívkou — teplé stisky rukou, políbení — ano i políbení — Nevítáme a neloučíme se jinak než upřímným pocelem... A nevěříš-li v možnost takového přátelského poměru, přesvědč se sám.«

Dovedl mne do svého bytu, malého pokojíku, do něhož se chodilo kuchyní vdovy, u níž byl v podnájmu. Právě byla doma jen dcera její, dívka zřejmě starší než on, dosti pěkná, útlé postavy a tváře poněkud přibledlé, rozumných, dumavých očí.

Seznámil nás navzájem a pak ji s významným pohledem chopil za ruku. Ona chvilku váhala, zarděla se a zašilhala rozpačitě stranou ke mně; ale pak dala se políbiti od M—a, který na mne vítězoslavně pohledl.

Mně sice tehdáž jednání obou imponovalo; ale v duchu nezáviděl jsem ani příteli, jak se snad domníval, aniž se konání jeho přítelkyně shodovalo s tou nedůtklivou, ideální září, kterou jsem v těch mladých letech obetkával dívčí postavy svých snů a tužeb. Možná také, že se M. ve své přítelkyni přece mýlil; že s jeho strany poměr byl takový, jak jej vylíčil, věřím vzhledem k jeho bezohledné pravdomluvnosti v jiných případech —

Avšak — vtírá se mi do péra jakási omluva. Kladu sám sobě otázku, jsou-li vhodnou látkou literární práce figurky studentíků, hochů a mladíků, figurky pro mne sice ozářené vábným světlem jinošských upomínek, ale pro čtoucího bezvýznamné tím spíše, poněvadž i při těch několika soudruzích, kteří později v ruchu veřejném vynikli, jména zamlčuji. A chci-li, aby to byly skutečné postavy mých upomínek, nemohu k nim přibásňovati effektních světel a poutavých dějů, nýbrž musím je podávati právě jen v té prosté barvě skutečnosti a v rámci obyčejného, málo rušného a pestrého života, jak utkvěly v mé paměti. A já sám — zdaž nebude se zdáti ješitností, že nezůstavuji pouze svým soukromým vzpomínkám pobledlé obrázky své minulosti, k tomu minulosti ještě polodětské a ničím zvláštním nevynikající, jako bych se marnivě domníval, že mohou míti význam a váhu i pro jiné?!

Avšak nikoli, nejde tu o moji osobu — vyzvedla se přede mnou vlna uplynulého světa, která snad brzy navždy zapadne v úplné zapomenutí. Vlna ta nesla svého času i mne, ba, byl jsem sám její částí, ač zcela nepatrnou, pouhou malou krůpějí ve skrytém záhybu jejím, a mně nezdá se býti zcela bez užitku, abych zachoval byť jenom nepatrný ten fragment její, který

se obrážel ve mně, v nerozvitém, nezralém ještě duchu chlapeckém a jinošském, v bezvýznamném životě tuctového studentíka. I nejvšednější život, v němž nenajdete žádných vztahů k současným vynikajícím osobám a událostem, je črtou v obraze doby, i v něm projevuje se částice duše její, ba ty všední životy vyznačují snad povahu její určitěji nežli pojednotlivé, nápadné zjevy, vymršťující se nad povrch.

Ostatně pohrdání všedností samo pomalu již sevšedňuje. Nic není všedního ve smyslu tom, aby naprosto nezasluhovalo pozornosti a nemohlo poskytnouti cenné kořisti tomu, kdo umí vnikati hlouběji v podstatu osob a věcí. »Inu ovšem!« zvoláte snad. »Ale právě na tomto umění záleží. Nechceme popírati, že by nemohly i všední poměry a mělké příhody býti pojaty a představeny tak, aby plně zaujaly mysl čtenářovu; ale —« Rozumím a na omluvu pravím jen, že není ani mým úmyslem kresba, sama o sobě a svým provedením cenná, ale že mi jde o pouhé věcné náčrtky za tím účelem, abych možno-li zachoval snad ten onen drobnější rys fysiognomie minulosti.

Pilným spolupracovníkem a tuším i redaktorem »Zory« byl jeden soudruh z vyšší třídy, kterýž setrval podnes na dráze spisovatelské. Byl to mladík bystrého rozumu i vtipu a náležel mezi přední humoristy konviktu. Podle Rubešovy deklamace »Já jsem Čech a kdo je víc« napsal žertovnou báseň, líčící slasti a strasti konviktisty, kterouž i našeho představeného rozesmál při sobotním deklamačním dychánku, ač v ní byly dosti směle tlumočeny některé naše stížnosti. Složil také komickou vánoční hru, kterou jsme na improvisovaném jevišti i před pozvanými theology provozovali, a býval nejhlavnějším pořadatelem rozličných

zábav, kterými jsme se v příhodných prázdných dobách ve studovně nebo v dormitoriích veselili. Zejména po večeři, a to zvláště před nedělí nebo svátkem, kdy jsme se školní přípravou na druhý den neměli žádných starostí, bývalo hlučno a veselo. Kroužky pěvců a hudebníků zpívaly a hrály; ve skupinách vypravovaly se rozmarné historky o professorech nebo různé šprýmy; tropeny šašky s tou neb jinou obětí mezi námi a zvláště s »dříči«, kteří sedíce i v té době odpočinku nad učebnicemi nadarmo si uši zoufale zacpávali v bohopusté vřavě. Ba, někdy odbývaly se i řádné taneční věnečky — ovšem bez dam — v síňce mezi studovnou a ložnicí, k nimž hudební průvod obstarávali naši houslisté. Často dovedl také kolem sebe shromážditi tlupu vděčných, smějících se posluchačů některý z našich oblíbených komiků, přednášeje nějakou žertovnou improvisaci nebo prováděje nějaký mimický šprým.

V tom vynikal zejména soudruh K., mimo to dovedný hudebník, týž, který složil průvod k »Záboji«, o němž shora již vypravováno. Uměl výtečně napodobovati a karikovati zvláštnosti našich professorů, představoval virtuosně typ a žargon židovský a dovedl všechny fáse opilosti znázorňovati tak dokonale, že by nezasvěcenec stěží byl uvěřil v jeho střízlivost. Někdy kombinoval tyto své hlavní výkony, a tu býval účinek zvláště drastický. Tak na příklad zvolen byl jedné zimy za Mikuláše, k čemuž jej doporučovala vysoká, důstojná postava a výrazný obličej. V biskupském ornátě a infuli, s berlou v ruce, provázen konviktistou přestrojeným za čerta a jiným v roli anděla, obcházel z večera před sv. Mikulášem (bylo to jakési zvyklostí zasvěcené privilegium konviktistů) po celém semináři, nevyjímaje ani studovny theologů a snad ani byty

představených. Když se z obchůzky vrátil do našeho »musea«, uvítán byl veselým jásotem, neboť působilo nám nemalou kratochvíli, viděti hlavního svého šprýmaře v důstojné úpravě biskupské a s vážnou tváří, kterou k roli své přiměřeně naladil. Rozjařen touto ovací, vystoupil na naši deklamatorní kazatelničku v rohu studovny a začal improvisovati žertovné kázání, které znenáhla přešlo v parodii přednášky jednoho našeho professora a pojednou se změnilo v brebentění komicky gestikulujícího žida. Bylo ovšem svrchovaně směšné, viděti v biskupském ornátě dokonalého žida, stahujícího pod infulí obličej (tvář K—ova měla sama sebou poněkud semitský ráz) v nemožné posuňky a čile šermujícího biskupskou berlou. A když konečně požidovštělý Mikuláš ještě ke všemu začal jeviti známky stoupající opojenosti, až s pošinutou infulí a kymácející berlou vrávoravě kazatelnu opustil — tu vystoupila bouře veselosti ze všech mezí.

Nebylo v tom snad úmyslné profanování církevních věcí; byl to jen bezděčný výstřelek mladické zbujnosti, jehož jádrem nebyla protináboženská tendence, nýbrž jen veselá radost z podařené travestie věcí, které nám měly býti nejctihodnější. Proto smáli se upřímně i ti mezi námi, kteří byli přísně náboženského smýšlení. Ale ovšem svědčily takové projevy, jako na příklad také rozpustilé parodie processí, které jsme leckdy po museích a dormitoriích pořádali, a podobné zábavy, pramálo se hodící do zdí seminářských, že jsme celkem nebyli hrubě proniknuti duchem, jímž nás prodchnouti představení usilovně se snažili. Oni pobožní, odmítající všelikou skepsi ve věcech víry a podrobující se oddaně a z přesvědčení všem náboženským řádům, byli ostatně v menšině a pobožnůstkáři vzácnými výjimkami, budí-

cími nelibost a posměch ostatních. Ty jsme také hlavně pokládali za donášeče u představených.

Na nejkrajnějším levém křídle byly radikální živly, ovšem více temperamentem, než zásadami, jimiž soudruhy mírnější valně nepředstihovali. A také spíše jiné věci, než zásady náboženské, politické a literární, shromáždily hlouček nespokojenců k rozhodné opposici proti kruhu »Zory«. Myslím, že odmítnuté redaktorem příspěvky a nechuti osobní byly hlavním podnětem k založení nového psaného listu »Cepů«. Jako puma třaskl jednoho dne mezi nás asi dvouarchový sešitek, v jehož záhlaví jakožto vignetta byly nakresleny dva husitské, strašnými hřebíky naježené cepy, křižující se nad soujmenným titulem nového »satirického časopisu«. Ovšem že »Cepy« mlátily nemilosrdně do redaktora a spolupracovnictva »Zory« jakožto zabedněnců, šosáků a zpátečníků. »Zora« byla přinucena vzrušiti se z příjemného autokratického klidu k neméně ostrým obranám proti revoluci a takž zuřila nějaký čas krutá válka, v níž nelítaly s obou stran právě střely nejvybranější. Na štěstí pro Zoristy znesvářili se později Cepníci sami mezi sebou a z čista jasna objevil se třetí časopis, s ještě strašnější kresbou a hromovým titulem »Palcát«, který zas vesele tříškal do »Cepů«, až pak ta miniaturní kopie českého veřejného ruchu skončila vzájemným utlučením a vysílením obou opposičních frakcí a »Zora« mohla zas klidně, bez vyrušení opěvati vlast a milenku, přinášeti historické romány, feriální cestopisy, humoresky a vtipné rebusy.

Jedna manifestace, nevalně svědčící o našem církevním smýšlení, způsobila v celém semináři velikou bouři. Jednou objevili se na velkém vnitřním dvoře semináře tesaři a postavili tu mezi stromovím tělo-

cvičné nářadí s kruhy, šplhacími tyčemi atd. Ač stálo na dvoře určeném hlavně pro bohoslovce, nerozpakovali jsme se my konviktisté používati vesele vítaného obohacení zábavního seminářského repertoiru. Nějaký čas nebylo v tom závady, ale pak začali nás někteří alumnové odháněti. Povstaly spory a vzdory, jichž konečným výsledkem bylo, že nám konviktistům používání onoho nářadí zakázáno. Bohoslovci byli tuším ve formálním právu, buď že si nářadí z vlastních příspěvků zřídili neb z jiných důvodů; ale nás konviktisty rozhořčila zápověď tak nevinné zábavy — jež přece theologům nijak nevadila, poněvadž nářadí velkou část dne zůstávalo nepoužíváno — měrou nejvyšší.

Ráno po onom zákazu objevil se na tělocvičném nářadí nalepený psaný plakát, v němž theologům slovy nejostřejšími sobecké a nepřejícné jednání jejich vytýkáno. Ale hlavní bylo, že pisatel dal se strhnouti svým rozhořčením k narážce na »kopyto, čouhající z pod kutny«. Taková slova v lůně samého semináře, ze středu ústavu duchovenstvem zřízeného a řízeného, byla ovšem hrozná. Theologové plakát zabavili a odevzdali představeným. Tu nastal pro konvikt pravý soudný den.

Všichni byli jsme svoláni do velkého »musea« a prudká bouře hněvu a výčitek, jaké jsme dosud z úst představeného neslyšeli, snesla se na hlavy naše. Chtěl zvěděti vinníka. Ale všechno úsilí, aby se tento sám přihlásil, všechny důtklivé domluvy a hrozby, aby jej ostatní oznámili, zůstaly marny. Ovšem třeba dodati, že valná většina z nás vůbec nevěděla, kdo kousek ten provedl. Byl jen malý kroužek zasvěcených, a ti zachovávali tajemství, zvláště když tak záhy po činu seznali hrozící následky. Představený dal nám čas na

rozmyšlenou a pohrozil, nebude-li vinník prozrazen, že budou trpěti nevinní s vinnými. Přišel pak i sám rektor semináře, s plamenným hněvem vylíčil nám ohavnost činu a pohrozil pro případ neudání zločince tuším decimováním, t. j. okamžitým vyloučením každého desátého mezi námi ze semináře. Nevím již určitě, zněla-li hrozba právě takto, ale jisto jest, že jsme jí byli ohroženi všichni bez rozdílu a že vzhledem k poměrům většiny z nás byla velmi vydatná. Když ani to nepomohlo, vzdálili se prozatím představení s novými hrozbami a prozatím potrestán celý konvikt dietou, t. j. odejmutím večeře. Musili jsme se spokojiti suchým chlebem.

Však horší nežli trest sám byl nám posměšný a škodolibý výraz (z části snad jen domnělý) na tvářích theologů, kteří nás na chodbách potkávali. Kde jich stála skupina, raději jsme se z daleka plaše vyhnuli: jistě si povídají, jak ti opovážliví kloučkové pěkně zkrotli! I zdálo se nám, že všechno v semináři na nás pohlíží jako na zločince před popravou. A stigma zločinu měli jsme všichni; vždyť každý z nás mohl býti neznámým původcem bezbožného pamfletu, neb aspoň spoluvinníkem.

Poměr náš s »majstry« — jak vulgo bohoslovci či alumnové nazýváni — nebýval nikdy příliš přátelský. Shlíželi na nás se své povýšenosti tak, jakoby nás hledali kdesi u svých nohou. A kde ze svého pohrdavého přehlížení vystupovali, pocítili jsme často osten jejich nechuti, u některých i nenávisti. Ovšem byly i výjimky. Zejména zůstávali s námi většinou v přátelském spojení ti »majstři«, kteří sami před tím byli v konviktu. Zvláště někteří z nich rádi pěstovali dále družné styky s bývalými soudruhy konviktisty z nižších tříd. A potěšilo nás velmi, když jeden, nad jiné oblíbený, i v této kri-

tické době u nás do klatby daných konviktistů se objevil a uvítán vděčnými projevy celého »musea« sklíčené naše mysli povzbuzoval a prohlásil, že neuznává sobecké odpírání tělocvičného nářadí a vůbec celé jednání svých soudruhů bohoslovců za správné.

A útěchy jsme v skutku potřebovali. Neboť mrak nad námi nijak se nerozptyloval; spíše houstnul. Druhý den opětné svolání konviktistů, nové, ještě důtklivější domluvy a hrozby, nová »dieta«. A zároveň zahájeno ve vší formě nejpřísnější vyšetřování. Jeden theolog prý večer před objevením plakátu po desáté nemohl usnouti i díval se oknem dormitoria na dvůr a tu prý spatřil dva konviktisty kutiti něco u tělocvičného nářadí; jeden byl vyšší, druhý nižší, ale tváře jejich v šeru rozeznati nemohl. Udání to vedlo k výslechům a konfrontování rozličných podezřelých, ale bez výsledku. Ani porovnávání našich rukopisů s písmem plakátu nemělo úspěchu, protože opatrný pachatel nebezpečnou listinu napsal změněnou rukou. Ale naše postavení se tím nezměnilo a stalo se téměř nesnesitelným. Výslechy, domluvy, hrozby se znovu a znovu opakovaly a konečně třetího dne oznámil nám představený, že tedy všichni podezřelí budou z konviktu propuštěni, a vyzýval ještě naposled výmluvnou řečí vinníky, aby se sami přihlásili a jiné, nevinné a třeba chudší, do tak těžkého trestu neuváděli.

Když po našem opětném mlčení, dav nám ještě hodinu na rozmyšlenou, studovnu opustil, vzchopil se od svého pultu jeden náš soudruh, P., mladík štíhlý, hubený, poněkud nezdravé pleti. Neměl mezi námi mnoho přátel; byl povahy cholerické, zlobivý, nervosní a míval často rozmíšky s ostatními, ač obyčejně jen pro vyrušování z učení, neboť byl »dříč« náramný. Ale

více než touha po skvělém vysvědčení poháněla jej k horečné píli vášnivá láska, jíž záhy přilnul k filologii. Tato stala se osou a cílem všech jeho snah. Ostatním předmětům učil se sice též řádně, ale obmezoval se v nich na učivo školou vyměřené; v jazycích však — a zejména v češtině — nejen že osvojoval si co nejdůkladněji materiál školou poskytovaný, nýbrž dychtivě pronikal dále a dále za meze tyto. Ač z domova chuďas — byl' synem vdovy, živící se nádennictvím v jednom venkovském městečku — uměl si opatřovati obšírné knihy vědecké z onoho oboru. My ostatní jsme leda ze soukromé píle studovali Zikmundovu »Skladbu jazyka českého«; P. však pohřižoval se do Hattaly, Schleichera atd. a pídil se po všem, co v jazykozpytu nového vycházelo. Chvatně snažil se odbyti svou školní přípravu z ostatních předmětů na příští den, a poněvadž byl bystrého ducha a snadno se učil, zbývala mu vždy ještě značná část doby, k učení v konviktě nám vyměřená, na ona mimořádná studia filologická. Tu sedal hltaje stránku za stránkou, celou duší ponořen do svého Hattaly neb jiné podobné knihy, pocuchávaje si nervosně vlasy, podupávaje lehce nohou a pohybuje celým tělem — byl' čilý jako rtuť — a každou chvíli ozvalo se od jeho pultu přísné »Pst!« nebo i zlostné »Ticho! Silentium«, když ho rušil odněkud nějaký šramot nebo hlasitější šepot. A poněvaož sousedé leckdy naschvál šramotili, míval P. každou chvíli boje. Byl by nejraději ustanovil, aby také pro prázdné hodiny po obědě a večeři bylo nařízeno silentium, neboť i těch používal co nejsvědomitěji ke svým studiím, nedbaje hluku a někdy úmyslného škádlení kolem; ba, nedal si žádnými zákazy brániti, aby po večerní modlitbě, kdy jsme se všichni měli odebrati na lože, při pláchnoucí lojovce neb na

sebe nalepovaných, za tím účelem střádaných zbytcích millových seminářských svíček neponocoval nad svými knihami, mnohdy do půlnoci a déle.

Ve svých nemnohých skutečně prázdných chvílích družil se P. nejraději s naším »prvním« neb vůbec někým ze skupiny čirých materialistů, které nezajímala ani literatura, ani politika — zkrátka nic kromě zcela hmotných požitků. Někteří z nich učili se s pílí až přepjatou, ale jen pro školu a hlavně za tím účelem, aby kdys dosáhli pěkných míst a dobrého bydla, jehož obrázky si ve svých rozmluvách rádi s nizozemským realismem malovali. Nejmilejší zábavou jejich byla hra v karty při džbánečkách piva, které si do semináře vpašovati uměli, a vypravování lascivních historek. Svým směrem P. ovšem nenáležel přesně mezi ně, neboť neučil se — jak víme — jen pro školu a pro budoucí zaopatření, nýbrž z lásky k vědě samé; také v karty s nimi nehrával, neboť to by byl pokládal za hříšné uloupení času svým drahým filologickým studiím. Ale jakožto adept střízlivé vědy sdílel s nimi asi nechuť k našemu literarnímu a jinému blouznění; materielnější pak zábavy jejich byly snad v těch řídkých prázdných okamžicích, jichž si dopřával, nejlepším odpočinkem jeho duchu, usilovnou prací zmořenému. Pravda, někdy čítal i nevědecké knihy; ale buď vyhledával v nich hlavně jen zvláštnosti jazykové neb alespoň neodolával, aby v zábavné lektyře — i takové, kterou my jsme hltali v zimničném napjetí a s utajeným dechem — sem tam nepodškrtával místa s jazykozpytného stanoviska zvlášť pozoruhodná.

Tento P. tedy po odchodu představeného, v poslední kritické chvíli, beze slova opustil studovnu. Nepovšimli jsme si toho hrubě; avšak po delší době vrátil se k nám představený a oznamoval nám, že vinník již

se u něho přihlásil, že je to P., který z trestu okamžitě bude z konviktu propuštěn. Připojiv ještě několik přiměřených důtklivých poučení a výstrah, vyzval nás, abychom se tedy, ana smutná záležitost jest ukončena, vrátili ke svým studiím. Ale když odešel, nebylo o studiích ani řeči: všichni jsme si sdělovali rozčileně své mínění o sensační události. Mne šťouchl jeden soudruh loktem a pošeptal mi stranou důrazně: »On to není!« Tvář jeho tlumočila úžas a obdiv nad činem P-ovým a překvapení mé po tom sdělení bylo ovšem stejného rázu. »Nemohu ti říci, kdo to udělal, jsem zavázán k mlčení; ostatně mám jméno pravého původce plakátu sám jen z druhé ruky a z vlastního přesvědčení nemohu o tom nic určitě tvrditi — ale tolik vím jistě, že P. to nebyl!« opakoval soudruh. »A proč se tedy udává? A pravý původce ho v tom nechá?« dotazoval jsem se. Ale soudruh pokrčil jen ramenoma; patrně byla i jemu celá ta událost hádankou.

I v jiných skupinách šeptalo se podobně. Praví původci plakátu se sice ani teď ještě neprozradili; ale negativním zajištěným výsledkem všech těch rozmluv a šepotů v »museu« bylo brzy všeobecné určité seznání, že P. vinníkem není. Rázem nastal tu převrat v dosavadních úsudcích o něm, a jeho málo oblíbená osobnost objevila se ve světle zcela novém a neobyčejně sympatickém. I jakožto skutečný vinník byl by získal naše sympatie srdnatým vyznáním v rozhodné chvíli, jímž by zlo nevinným hrozící byl od nich odvrátil a nás všechny krušné tíhy zbavil, ač byl při své chudobě jedním z těch, kterým propuštění z bezplatného zaopatření v konviktě musilo se jeviti jako nejtěžší katastrofa; avšak jestliže nad to byl nevinen, vystupoval jeho skutek v záři tím skvělejší, jako hrdinný

čin neobyčejné obětovnosti. My nezasvěcení neb jen z části zasvěcení neznali ovšem motivy jeho kroku; ale glorie jeho neztratila nic ze svého lesku, ať již se obětoval dobrovolně za nás všechny neb za některého svého přítele.

Za chvíli vrátili se dobrovolní zvědové z chodeb se zprávami, že P. pobyl delší dobu u pana rektora a že jej pak představení dovedli i do »musea« theologů. Později pak objevil se sám P. opět u nás; přicházel bled, rozechvěn, nervosněji než kdy jindy potrhávaje hlavou a rukama. Všechny zraky spočinuly na něm napjatě a s obdivem a mnozí hrnuli se k němu; on však po svém nedružném způsobu jen cosi zamumlal na dotazy naše a proletěl jako šípka studovnou do dormitoria. Tam teprv pospíšil za ním kroužek nečetných jeho důvěrných přátel a jiní, kteří nám pak přinášeli zvěsti o průběhu věci. P. prý musí vskutku opustiti konvikt a již si skládá svého Hattalu se staročeskými a jinými knihami. Vypravoval prý také o své křížové cestě od prefekta k ostatním představeným a k bohoslovcům; jak prý na něho naléháno, aby prozradil své spoluvinníky, ale on setrval při tvrzení, že sám z vlastního podnětu, bez vědomí jiných, plakát napsal a na tělocvičné nářadí přilepil; avšak jeho tvrzení nezdálo prý se pravděpodobným a mimo to zapletl se ve svých výpovědích v nějaké odpory, tak že byl předveden i onomu theologovi, který v noci spatřil dva konviktisty u tělocvičného nářadí; a když ani tato konfrontace neměla nepochybného výsledku, musil P. k vůli porovnání s rukopisem plakátu nějaký řádek napsati a tu prý se dokonce snažil, aby napodobil písmo osudné listiny. — Zkrátka, když při svém udání setrval a před-

stavení na něm žádného spoluvinníka vyzvědčti nemohli, byl mú oznámen ortel: vyloučení z konviktu.

P. pokračoval v balení svých skrovných movitostí a již se chystal opustiti seminář, když nastal v záležitosti náhlý obrat. Přišel vzkaz, aby se odebral k vicerektorovi. A když se po delší době odtamtud vracel, letěly již před ním do naší studovny jásavé bulletiny, že P. v konviktě zůstane. Jak se to stalo, nevím. Zdali se představení nad chuďasem slitovali či zdali pravý vinník přece v poslední chvíli se přihlásil, avšak s ohledem na mocnou mimoseminářskou protekci utajen zůstal, jak někteří tvrdili — o tom zachovávali P. i ostatní zasvěcení, jako vázáni nezrušitelným slibem, hluboké tajemství i potom, když celá affaira poklesla v zapomenutí.

Ale k P-ovi od té doby obrátily se sympatie všech. Již se mu promíjely některé ty hrany povahy a respektovány jeho filologické studie; nikdo ho nedráždil a naschvál nevyrušoval. I na mne jeho skutek učinil hluboký dojem i vyhledával jsem odtud jeho přátelství. Důvěrně jsme se však nesblížili. Po odchodu z konviktu a vstoupení na universitu jsme se jen zřídka stýkali; mne vedla práva do Karolinum, on zůstal v Klementinum, kdež na filosofické fakultě mohl se již nadobro vrhnouti do náručí své drahé Filologie, kteráž mu zůstala jedinou, zbožňovanou milenkou do konce života, života bohužel velmi krátkého. Ve své neunavné, horečné píli nepolevil, spíše ji napjal ještě usilovněji.

Po několika letech přivedly nás okolnosti zas alespoň prostorem blíže k sobě. Bydlel jsem s přítelem H. v Jesuitské (Velké Karlově) ulici naproti vratům Klementina, a P. v tu dobu měl byt v těsné blízkosti, v některém patře starého, rohového domu, v jehož pří-

zemí byla známá Cardova vinárna. Potkával jsem ho tedy častěji alespoň na ulici. Do hostinců a kaváren nechodil; sedal raději doma pohřížen jako v konviktě ustavičně do svých učených knih. Byli jsme tehdáž s přítelem H. v době, kdy mladá ruka nejdychtivěji se vztahuje po pěnivém poháru života — a pili jsme nejen z toho obrazného poháru, nýbrž i z číší skutečných, jichž leckdy slušný počet vyprázdněn v hlučné, veselé, bujnými šprýmy sršící společnosti. Ale nechť jsme se, pitkou a zábavou rozjařeni, sebe později po dvanácté vraceli domů, vždy s výše onoho starého domu, úplně již do tmy pohříženého, kmitávala osamělá hvězdička — světlo v pokojíku P-ově. Často zaryl se mi ten kmit hluboko do duše ostnem výčitky; avšak leckdy jsme si také s přítelem pravili: »Je tohle skutečně život? Ztráviti svůj nejkrásnější věk výhradně jen přechodníky, předponami a příponami — a vůbec, jest pravým smyslem života jen práce, jediná práce bez ustání, nic než práce, třeba sebe užitečnější?«

Poslední moje setkání s naším filologem bylo truchlivé. Zdržoval jsem se tehdáž doma na venkově, připravuje se tuším na poslední rigorosum. Tu nenadále dostal jsem psaní od P-y, z pražské všeobecné nemocnice. Již jsem sice věděl, že byl stižen těžkou ledvinovou nemocí a sotva se uzdraví; ale tím více překvapil a dojal mne jeho dopis. Psal mi o své nemoci, že zkouší strašná muka a že dobře ví o svém beznadějném stavu — raději aby smrt dříve zkrátila jeho trápení — —. Ale jedna touha že ho ještě sžírá: pryč, pryč kdyby mohl z nemocnice, ven z toho pekla, někam na venkov, do jiného okolí a na čistý vzduch ... Slyšel prý, že jsem doma; nuže, chci-li mu prokázat dobrodiní, abych jej vzal k nám na venek — tam že se mu

jistě uleví a snad — snad —. Bylo patrno, že v něm přece ještě kmitá jiskřička naděje.

Byl jsem hluboce pohnut a zároveň v rozpacích. O mne tu nebylo; avšak je-li P. skutečně těžce, nezhojitelně nemocen, jak přivézti umírajícího do domácnosti mých rodičů, obtížiti všechny doma, třeba na dlouhou dobu, svízelnou péčí o těžce nemocného, který patrně musí ležeti, potřebuje lékaře a stálého bedlivého ošetřování... Tu jsem ovšem sám rozhodovati nemohl... Ale odepsal jsem mu, že za několik dní musím beztoho jeti do Prahy a že k němu přijdu do nemocnice, kde o tom promluvíme.

V Praze dověděl jsem se od známých, že dnové P-ovi jsou již sečteni a že na nějakou cestu jeho nebude pomyšlení; když pak jsem ho v nemocnici navštívil, přesvědčil jsem se na vlastní oči o beznadějném jeho stavu. Odpočíval tu na loži jako Lazar, sotva moha sebou hnouti, zubožená podoba těžkého utrpení; ale vědomí bylo dosud jasné a duch zachoval svou čilost. Když mne spatřil, zasvitlo v jeho očích; patrně připínaly se k mému příchodu jeho naděje. S rozjasněnou tváří, s pokusem veselého úsměvu podával mi hubenou, bledou ruku a děkoval mi, že jsem přišel. Ale když jsem se ho ptal, jak se mu vede, zmizel chvilkový onen zásvit z jeho tváře: začal si trpce naříkati, co zkouší. »Kdybys věděl — kdybys věděl — ani představit si to nemůžeš — je to hrozné, hrozné!« opakoval ustavičně a ve své obvyklé vznětlivosti a popudlivosti rozčiloval se více a více — líčil mi bolestné podrobnosti své nemoci, stěžoval si na opatrovnici, na všechno... Znovu vypravoval o mukách své nemoci a pojednou mi sevřel křečovitě ruku a zašeptal vášnivě: »Slyš — často bych nejraději — víš, kdybych měl

tak po ruce ostrý, špičatý nůž — a semhle si jej vrazit — byl by konec všeho trápení!« — Pak se opět utišil a po chvíli odbočil k obsahu svého nedávného dopisu. »Co jsi tomu říkal? Co myslíš?« tázal se s napjetím

Odpověděl jsem, že není žádných překážek a že může k nám jeti, cítí-li se dosti silným k té cestě, a jestliže mu lékaři dovolí.

»Ó ti — co pak ti — —!« vyjel P. podrážděně, ale pojednou se zamyslil. Snad teprve v této chvíli přišla mu na mysl zevnější stránka plánu, který se dotud před ním vznášel jen jako pouhá idea, pouhá toužebná myšlenka: »Pryč odtud! jinam! na venkov, do tichého pokoje, v jehož okně se bude usmívati širá zelená krajina s modrem hor v pozadí!« Snad teprve tou chvílí obrátily se jeho myšlenky od toho vábivého, v dáli zářícího cíle k nejbližším skutečným okolnostem, k uvažování o faktických podmínkách a způsobu provedení onoho záměru.

Zasmušoval se více a více a konečně pravil melancholicky: »No víš, hned nyní — v tu chvíli ještě nemohu — Vždyť vidíš, že mohu sotva vylézti z postele — Bude-li mi trochu líp —«

Těšil jsem ho, že bohdá brzy stav jeho se zlepší a jakmile se mu bude zdáti, že může tuto cestu (byla k nám dosti daleká) podniknouti, aby mi jen znova dopsal, že bych pro něho přijel a že by snad bylo možno věc tak zařídíti, aby celou cestu vykonal v kočáře.

Souhlasil a bylo patrno, že násilně odhání pochyby o možnosti té cesty. Pak ještě pochválil svého příznivce (universitního professora, v jehož rodině byl vychovatelem), že mu všelijakými zásilkami v nemocnici přilepšuje a nadlehčuje, vyptával se po některých bý-

valých soudruzích a konečně jsme se rozloučili. »Budu tedy psáti,« opakoval k posledku a potřásal ještě za mnou přátelsky rukou, jakoby tím tlumočil: S bohem a na shledanou!

Nepsal mi již ani řádku. Záhy po té dotrpěl — a všechny odborné vědomosti, jež nastřádal si usilovnou prací bez oddechu, nemilosrdným napínáním a přepínáním duševních sil, všechny vědecké záměry a snad i ctižádostivé sny o příští slávě učence, jimž obětoval téměř všechny chvíle svého mladého života — vše to zapadlo s ním bez užitku do předčasného hrobu. Ale kdož ví, zda přece bez užitku? Neprohlédáme k tajemné základní osnově životního celku, a nevíme, jsou-li pro veliký ten celek opravdu ztraceny snahy a síly, jež napohled propadly zmaru, než mohly dosáhnouti cíle. A konečně, kdo může určitě tvrditi, že z té nekonečné práce, v níž my ostatní spatřovali jen trudný suchopár, nekvetly pěstiteli třeba vábnější květy požitku nežli těm, kteří nejbujněji se veselili v jarých sadech života?! —

Rozhodnost, s jakou M. a P. se odhodlali k vystoupení z konviktu, imponovala mi jako hrdinství; ale sám nebyl jsem schopen takového kroku. Jsi slaboch! leckdy jsem si vyčítal s niterným studem, porovnávaje se s oběma. Byl jsem v lepších poměrech než oni a věděl jsem, že by mne i po mém vystoupení z konviktu rodiče podporovali; avšak myšlenka, že bych na sebe uvalil otcův hněv a způsobil mu těžké starosti, byla pro mne tak hrozná, že překonala všechno ostatní. Ano, směle mohu říci, že — alespoň v posledních letech gymnasia — zdržovala mě v konviktě jediná tato myšlenka, ne strach před možnými starostmi a svízeli hmotnými; vždyť hned po maturitě, vstoupiv

na universitu, skutečně jsem dával hodiny, byl polodenním opisovačem v advokátní kanceláři, přijímal bezplatné obědy z milosti a zakoušel podobné trampoty chudého studenta, aniž mi kalily radost z nabyté volnosti.

Často býval ve mně krutý spor přesvědčení s oněmi pocity lásky k otci i bázně před ním, které mě v konviktě zdržovaly. Otec projevoval nám dětem stále vřelou, obětavou lásku a staral se o nás tak pečlivě, že nemohli jsme ani jinak než opláceti mu rovněž láskou a pocitem hluboké vděčnosti. Avšak i veliká bázeň družila se k tomu; byl' otec zároveň přísný a hněv jeho rozpoutával se snadno prudkou bouří. Ovšem k nespravedlivému trestání nedával se prchlivostí svou strhnouti; vždy bývalo příčinou skutečné naše provinění. Zvláště budila jeho hněv nedbalost v učení, poněvadž bylo nejsnažnějším jeho přáním, abychom vynikli pokud možná nejvíce ve škole a později v životě. Velikým bývalo proto okamžikem, když jsme mu podávali školní vysvědčení: bylo-li výborné, neskrblil pochvalami, a vzácnou odměnou byla nám již radost a pýcha zářící z jeho obličeje; bylo-li však vysvědčení jen o poznání méně dobré než předešle, třeba jen o jediné »dobře« místo »velmi dobře«, tu již s okem zasmušeným nebo hněvivým činil trpké výčitky; a což teprve, jestliže některý z nás přinášel známku špatnou! Pak trnuli jsme doma všichni a matka s úzkostí snažila se oddáliti a dle možnosti oslabiti nastávající bouři. Prudký hněv otcův snášel se na vinníka trestáním, krutými slovy pokárání a hořkými stesky na nezdárného syna, které bolely více nežli hněvivé plísnění. A po celé prázdniny často opakovaly se důtklivé domluvy. Tak bývalo hlavně

při nás starších; v pozdějších letech otec v tom ohledu polevoval čím dále tím více.

V trestání nepřekračoval nikdy rozumnou míru a vůbec po prvním hněvu dával potrestanému na jevo, kterak jeho samého bolí, musí-li trestati, a snažil se působiti naň hlavně přesvědčivými a tklivými domluvami. Pokud mne se týče, pamatuji se z celého dětství na jediný případ, kdy mne tělesně trestal; je to zároveň jediný případ, kdy se mi zdálo, že otec trestá nespravedlivě. Alespoň jsem si nebyl tehdáž vědom žádného provinění, a poněvadž mé úpěnlivé námitky, že jsem nic zlého neudělal, otcem zůstaly nepovšimnuty, zaryl se mi tento trest hluboko do dětské duše ostnem křivdy, kterou jsem dle domnění svého utrpěl od bytosti, v níž jsem dotud spatřoval takořka nejvyšší neomylnou instanci naprosté spravedlnosti. Vím, že jsem tehdáž před usnutím ještě dlouho vzlykal na loži, v pocitu jakési beznadějné opuštěnosti; zdálo se mi, jakoby se byl otřásl pode mnou hlavní, nejpevnější pilíř, o který jsem se dosud s neobmezenou důvěrou opíral na světě. Od té doby se však nikdy neopakoval případ podobný.

Ve vyšších třídách gymnasia pomáhalo mne také zdržovati v konviktě jasnější poznání hmotných poměrů naší domácnosti. Viděl jsem, že otec, ač jakožto ředitel panství zaujímal dosti pěkné postavení, nevycházel z těžkých starostí, jichž přibývalo vzrůstáním četných dítek. Chtěl všem dáti vzdělání pokud možná nejlepší a takž bylo současně několik synů na studiích, několik dcer na pražských vychovávacích ústavech. To vyčerpávalo značnou část příjmů otcových, tak že v domácnosti, ač skrovně vedené, bylo nejen třeba mnohého obmezení, nýbrž dostavovala se leckdy trapná peně-

žitá tíseň. Otec stěžoval si čím dále tím častěji na své starosti, a v posledních letech svých studií, odjížděje na prázdniny, již jsem se opravdu bával těchto ustavičných stesků. Za těch okolností tím méně mohl jsem pomýšleti na opuštění bezplatného místa v konviktě, neboť byl bych tím otci přidal k četným dosavadním novou velikou starost. Raději jsem tedy své vnitřní spory utlumoval sofistickou úvahou, že vlastně dobrodiní onoho nedostává se mně, nýbrž mému otci, a že já sám, podrobuje se jako poslušný syn jeho vůli, nemám v té příčině žádného vlastního mravního závazku.

Ale přes to nemálo jsem trpěl oněmi duševními zápasy, zvláště v dobách, kdy utlumené vnitřní výčitky byly vyburcovány tou neb onou zevnější okolností, jako občasným důtklivým appellem představených na naše svědomí, nebo srdnatým odhodláním soudruhů, na př. M-a a P-y. Viděl a cítil jsem, že můj vnitřní svět jest v úplném rozporu s ovzduším, které mne ve zdech semináře obklopovalo a bytost mou proniknouti se snažilo.

Bývaly sice chvíle, kdy mystika jako opojivá mlha kladla se na mou duši. Někdy, kleče v kostele, za zvuků varhan, za hlaholu nábožných písní, ve vůni kadidla, jehož dým stoupal vzhůru k pošmourné klenbě chrámové, zatím co třepetavé plameny svící rozsévaly míhavé záře po květech a skvostech oltáře, po šerých obrazech, z nichž tu a tam vynikaly tváře světců, plné mystického vytržení — někdy, ve chvílích takových uchvacovalo cos jako náhlé posvátné opojení mou bytost, že spínal jsem křečovitě ruce, vmísil se vroucím hlasem do modliteb a zpěvů shromáždění a bylo mi, jako bych slyšel hlas: Vnoř se do toho tajemného proudu, odevzdej se mu celý a nech se jím unášeti

k oněm nebeským zářím, jež ti víra ukazuje na březích neznámého, smrtelným zrakům nedostižného světa! Ale bývala to jen krátká nálada, která mizela, jakmile jsem z chrámu vystoupil do ruchu obyčejného života.

Časem, pravda, takové rozpoložení mysli trvalo i déle. Zvláště mocný účinek měly na mne jedny exercicie. Podle předpisu zavládlo v den, kdy začínaly, v celém konviktě úplné, hluboké ticho, dokonalé silentium, které nesměl nikdo rušiti ani slovem ani šepotem; hrobové mlčení panovalo po čas exercicií v »museích«, v ložnicích, na chodbách i při společném jídle v refektáři. Několikrát denně scházeli jsme se v oratoriu k vyslechnutí náboženských meditací, které ten neb onen představený přednášel, a k různým pobožnostem; ostatní čas měli jsme věnovati tichému nábožnému rozjímání. Že jsme všichni u svých pultů nerozjímali neb alespoň ne o samých posvátných věcech, netřeba dokládati; ostatně i silentium bylo leckdy rušeno šepotem a také psané dotazy a odpovědi, jež sem tam druh druhu na lístku papíru podával, svědčily nejednou o malé skroušenosti a náboženském zanícení. Avšak ony jedny exercicie naladily mne skutečně způsobem, jakého si jen mohli přáti jich pořadatelé. Duch můj byl k tomu již vhodně připraven jedním z oněch občasných mystických záchvatů, který nevím již z jakého podnětu právě opět se přihlásil a několik dní potrval; v této náladě vstoupil jsem do exercicií s myslí zcela vážnou a s odhodláním, že dám na sebe působiti duchu náboženského toho cvičení. Jeden z našich tehdejších představených byl výborný kazatel a jeho rozjímání působila na mne takovou suggestivní mocí, že mi bylo, jako bych se skutečně stával zcela novým člověkem, proniknutým touž náboženskou za-

nícenosti, která sálala z jeho slov. Zachovával jsem tenkrát přísně silentium a v dobách mezi našimi pobožnostmi hroužil jsem se v myšlenky o novém životě, jejž nadále povedu přesně v duchu oněch napomínání kazatelových.

Ale když se nám po skončených exerciciích opět jazyky rozvázaly a fortna semináře pro nás znovu se otevřela, tu na jasném světle denním a v obvyklém ruchu života brzy se rozplynula ona nálada jako podivný sen, jehož zvláštní dojmy probuzený duch již ani v myšlenkách obnoviti nedovede. Poznal jsem, že to všechno mé duši bylo cizí a že marně bych se přemlouval, jakobych kdy mohl své jiné přesvědčení umlčeti a slepě podrobiti zásadám, které se s ním nesnášely.

Moje matka byla pobožná po svém způsobu. Nebyla horlivou navštěvovatelkou kostela, ale milovala poesii některých náboženských obřadů; na příklad, v době adventní ráda chodila za jitřního soumraku na roráty, nevynechávajíc jediného dne. Nás děti učila brzy některým modlitbám a bděla nad tím, abychom je vždy před spaním odříkaly, zejména modlitbičku k andělu strážci. Na noc nás žehnala křížkem a ještě odrostlé nepropouštěla nikdy bez křížku do ciziny. Doma se modlila málo kdy, ale pak bylo viděti, že to činí s vroucností, k ulevení nějaké své tísni duševní; v modlitební knize, jíž užívala, byly většinou jen volná náboženská a mravoučná rozjímání, psaná pro vzdělanější vrstvy slohem téměř básnickým. Již ze svého domova — byl' otec její, hospodářský ředitel, nejen vášnivým přítelem malířství, kteréž sám provozoval, ale i pilným čtenářem spisů filosofických — přinesla

si bezpochyby volnější nazírání na věci náboženské a můj otec, hovořící rád o thematech filosofických, působil na ni v tom směru zajisté ještě rozhodněji; ale vždy zachovávala si přece jistou nedotknutelnou sféru náboženského přesvědčení, o které sice s nikým nedebatovala, ale která byla patrna z jejího jednání. Neschvalovala — jak myslím — vůbec hloubání o věcech víry a ustálila se na tom, že si určitou posvátnou oblast v duši zachová nedotknutu jakýmkoli rozumováním. Když jsem později před ní pronášel náhledy, jež náboženským jejím názorům odporovaly, pohrozila mi obyčejně prstem, jemně sice a mnohdy v úsměvu, ale s vážným protestem na dně svého vždy laskavého pohledu.

Pokud se pak týče náboženského smýšlení otcova, mohl bych jej nejspíše nazvati deistou. Poněkud jsem se již dříve dotknul jeho životní filosofie. Hlavní její věty byly: Úkolem lidského života jest pravé štěstí, které spočívá jen v konání dobra dle zákonů, vepsaných do srdce našeho onou neznámou, duchu lidskému nepostižnou prabytostí, kterou jmenujeme: Bůh. Bádati o tomto věčném tajemství jest marno a bezúčelno; můžeme se jen dle svých lidských pomyslů o Bohu domnívati, že jest sám prazdrojem a neskonalým souborem i vrcholem všeho toho, co nazýváme dobrem. Rozumí se, že tyto názory stavěly se proti určitému zjevenému náboženství; Bůh zjevoval se a zjevuje ustavičně jen v přírodě a v nitru každého z nás. Zamítaje všeliké učení dogmatické, shledával hlavní podstatu náboženství jen v mravouce. Na tuto kladl důraz veliký a rád stával se mezi námi dětmi kazatelem, snaže se vroucí výmluvností rozněcovati nás ke všemu mravně dobrému.

Takové asi bylo Credo otcovo v době plné mužné síly, kdy začal i mne zasvěcovati ve své filosofické náhledy. V pozdějších letech se však jeho přesvědčení značně měnilo, — ne sice v jádru samém, ale na venek v poměru k náboženství positivnímu. S přibývajícím stářím začal se totiž víc a více kloniti k určitým zevnějším formám náboženským, ovšem čině si z nich pouhé symboly oněch všeobecných pravd, které uznával. Víc a více chýlil se k náhledu, že positivní náboženství jest potřebou nejen prostému lidu, ale i vzdělanci, který si je ovšem musí očišťovati ode všech stínů a šlak, pravý jeho smysl zatemňujících. Pohřižoval se v evangelia a vyhledával v nich pravý, ryzí obsah učení Kristova. S hlubokým pohnutím našel jsem po jeho smrti v naší rodinné bibli místa, podškrtnutá jeho rukou, a když jsem je srovnával, vysvitlo mi, že v nich asi spatřoval onu hlavní podstatu učení Spasitelova. Nebylo jich mnoho: »Milovati budeš Boha svého ze všeho srdce svého a ze vší duše své a ze vší mysli své a ze vší síly své; a milovati budeš bližního svého jako sebe samého. Většího přikázání nad tato není« — »Milujte nepřátely své, dobře čiňte těm, kteří vás nenávidí; udeřil-li by tebe kdo v líce, nastav mu i druhého« — »Dobře čiňte, nic se odtud nenadějíce« — »Není Bůh Bohem mrtvých, ale Bohem živých« — »Syn člověka nepřišel zatracovati duší lidských, ale je spasiti« — »Nesuďte a nebudete souzeni« — »Odpuštěni jsou jí (ženě cizoložné) hříchové mnozí, neboť mnoho milovala« — »Blahoslavení chudí, neboť jejich jest království nebeské« — a některá podobná. Probíraje takto výroky Kristovy, shledával a v pozdějších těch letech často říkal, že křesťanství obsahuje mravouku nejdokonalejší, nejvznešenější, a připouštěl zjevení

v tom smyslu, že ony zákony dobra, které píše nadzemská ruka do srdce každého člověka, v Kristu zjevily se ve své přesnosti a ušlechtilosti nejvyšší.

Později sbližoval se otec více a více i s církevními obřady, ovšem jen jako s poetickými, úctou tolika minulých pokolení zasvěcenými symboly, rád obnovoval poesii náboženských upomínek svého dětství a snažil se časem i mne, tehdáž vyspělého již mladého muže, naladiti smířlivěji k nejedné věci, kterou sám dříve v rozpravách se mnou rozhodně zamítal. Že však hlavní váhu vždy kladl toliko na ony všeobecné, stežejné zásady křesťanství, nestavě se jinak na stanovisko žádného určitého vyznání, jeví nejlépe záliba, s jakou až do svého konce často světlé a stinné stránky rozličných náboženství positivních porovnával, dávaje v leckterých věcech zejmena přednost víře pravoslavné, k níž jako ke všemu ruskému choval zvláštní sympatii.

Z toho, co jsem zde zběžně nastínil, patrna jest neshoda mezi náboženskými názory, jaké jsem si přinášel z domova, a duchem v semináři vládnoucím. Přicházel jsem do něho s vírou v Boha, tajemného dobrotivého otce všehomíra, a v nesmrtelnost duše, kterouž můj otec vždy rozumovými a citovými důvody horlivě obhajoval. K tomu družily se mravoučné zásady od něho mi vštěpované a pak úcta k některým náboženským formám, zasvěceným pro mne pietou mé matky. Vše ostatní bylo mi cizí. Z dogmatiky přijímal jsem jen těch několik thes, které byly ve shodě s mým dosavadním názorem, většina církevních obřadů nemluvila mi k duši a srdci, chladná latina modliteb nezdála se mi pravou řečí, kterou bych kdy mluviti mohl k otci nebeskému; chtěl-li jsem se v pravdě, vroucně pomodliti, odříkal jsem jen po tichu otčenáš. A na vyšším

gymnasiu vliv některých vědeckých doktrin, četba rationalistických spisů a svobodomyslný proud, který tehdáž vítězně rozléval se celou společností, podmílaly i ledaco z toho, čeho jsem se dosud s pevným přesvědčením držel. Více a více nabývaly vrchu čirá negace a skepse.

A přece musil jsem se denně účastniti všech předepsaných náboženských výkonů a sám odříkávati slova, v jichž obsah jsem nevěřil. V obyčejném proudu denního zvyku jsem to konal beze všeho rozmýšlení nebo jsem jako mnohý jiný soudruh odbýval vnitřní námitku úvahou, že nejsem dosud svéprávný a samostatný, že musím tyto jako jiné předpisy konviktského a školního řádu prostě zachovávati, ať o nich smýšlím jakkoli. Ale často zmítaly přece mým nitrem trapné rozpory a mnohdy netroufal jsem si ani očí pozdvihnouti k duchovním mentorům svým v obavě, že by mohli vyčísti z mého pohledu mou nevěru a vyloučiti mě nejen z konviktu, nýbrž i z gymnasia.

Ano, i z gymnasia. Professor D., náš učitel náboženství, neznal by v té věci teprve žádného milosrdenství. Vždyť to byl nejpřísnější z našich professorů, pravý postrach žáků.

Říká se, že postupem vzdělanosti život lidský bledne a střízliví: střídání pestrých a bouřlivých dějů bývalých ustupuje čím dále krotší jednotvárnosti, prudkost vášní ochabuje, břitkost životních kontrastů se otupuje. Našinec vpravuje se již nesnadno i pouhou myšlenkou v duševní stav člověka středověkého, jehož cesty životní obklopovalo stálé nebezpečí, hrozící z libovůle mocnějších, z omylů a svévole kruté justice, z nezkrocené vášně odpůrců soukromých — musel kráčeti s rukou pevně položenou na jilci meče, vždy hotov

*

k boji na život a na smrt, a jak snadno probuzená v něm samém divoká vášeň první tasila smrtící kov k zápasu takovému! Všedním byl mu pohled na pouliční krvavou řež, na popravu ve středu městského tržiště, na čekan s viselcem na každém pahorku, kam snad i jeho samého zítra dopraví zloba nepřátel pomocí mučírny a křivých svědků. Boj, krev, muka tělesná, hrůza smrti v tisíceré podobě zjevovaly se mu hrozivě se všech stran — nehledě ani ke všem těm příšerám, jež pověrčivá mysl tkala mu do tajemných stínů záhady, jíž byla mu po většině celá příroda. A přece, právě působením kontrastu, uprostřed vší té nejistoty a hrozivosti tím opojnější byly asi chvíle bujné rozkošc, plamenné růže, urvané nad srázy propastí!

A k té představě minulosti tím raději se utíká mladý duch, čím méně jeho touha po činu a změně nalézá ukojení ve střízlivosti a mělkosti života jej obklopujícího. Romantismus rozpřahá svá fantastická křídla a unáší celá pokolení od nudy šosáckého okolí do pestré bouře minulosti — vlastně zbásněného fantomu minulosti — nebo alespoň tam, kde ještě kmitají doblesky skvělejšího zapadlého světa, ať už v divy dalekých paláců východních či mezi rozedrané stany cikánské.

Ovšem valná část svůdnosti, kterou má ten starý svět pro mladou mysl, spočívá v pouhé formě, v zevnější scenerii. Toužíme po tvarech a barvách, jakých nám nepodává všední skutečnost okolní, po jinakých projevech citu a vášně, než jaké spatřujeme kolem sebe v každodenním životě.

Co do věci samé, ani jsme si za jinošských let nebyli vědomi, že vlastně zakoušeli jsme sami leckterou chvíli, která nemnoho zadávala okamžikům středověkého

vězně, hledícího v přísnou tvář hrozného soudce, za nímž šklebil se vchod mučírny.

Snad leckterého z vás, kteří studovali jste se mnou tehdáž, ještě někdy pronásleduje strašný sen: Sedíte ve škamně a v duchu opakujete si ještě jednou kapitolu církevního dějepisu, kterou máte dnes uměti — náhle otvírají se dvéře třídy, podle škamen mihne se temný stín, a zvolna vystupuje na katedru protáhlá postava v černém taláru. V hlubokém utišení spočívají zraky všech nás na vrásčitém, bezbarvém obličeji, s pevně sevřenými rty, a malá je v každém dušička, když přísné hrozivé oči rozhlédnou se třídou, jakoby rázem každého z nás proniknouti chtěly až na dno duše. A hned na to objevuje se v hubených rukou nezapomenutelný katalog, scvrklé prsty probírají se s ukrutnou zdlouhavostí jeho šustícími stránkami, prodlužujíce v nekonečno muka nejistoty, až pak s tenkých rtů zavzní hrobovým hlasem osudné: »Herauskommen werden...«

Litanie jmen začíná Adámkem a končí Vobrátilem, kterého však pater D. — ač uvědomělý Čech — důsledně vyslovoval Vóbratil.

Již si oddechujete; ale běda! professor chápe se znovu katalogu, navlhčuje na rtech dlouhý prst a znovu obrací jím stránky, jenže nyní od zadu: »Weiter werden noch herauskommen...«

A nevyklouzli jste. Stojíte tu před škamnami v dlouhé řadě soudruhů neštěstí, zaujímající obyčejně celou šířku světnice. Examinator sestupuje s katedry a kráčí podél této řady zvolna sem tam, s hlavou nakloněnou, s rukama na zádech, měře občas ubohé inkvisity pronikavým pohledem.

Pro všechno konání tohoto professora vůči nám

nebylo takořka jiného vysvětlení, nežli že mu působil zvláštní rozkoš náš strach před ním a naše trýzeň. Vyvolání celé dlouhé řady žáků, kteří pak státi museli plnou hodinu před jeho přísným zrakem, kdežto obyčejně vyzkoušel jen tři nebo čtyři z nich; někdy zase rychlé vyzkoušení všech a vyvolání nové řady nešťastníků; občas náhlé přeskočení od jednoho konce řady na druhý, když se tam zahostila již klamná bezpečnost; dlouhé hrozivé prohlížení tu toho, tu onoho v řadě, od něhož pak beze slova obracel se k jinému; bezdůvodné sarkastické úsměšky — vše to a jiné zdálo se, že nemůže vyplývati z jiné pohnutky.

Vzpomínám si, že nám bylo divné, když jednou projevilo se v něm hnutí milosrdenství. Strach jednoho z vyvolaných v řadě byl tak veliký, že začal se prudce třásti na celém těle; byl to jeden z těch, které pater D. s obzvláštní krutostí pronásledoval a který mohl tudíž i tentokrát očekávati jenom zlý konec zkoušky. Professorovi neušlo jeho chvění; zadíval se naň několikrát pronikavě. Ale tím rozmohlo se jen třesení ubožákovo, jemuž začala se třásti na konec i hlava.

Tu však pater D. pravil k němu vlídným hlasem: »Co pak se třesete? Což se mne bojíte — tuhle tohle —?« (»Tuhle tohle« bylo v češtině každým jeho třetím slovem, jako v němčině zase »In dieser Hinsicht« nebo »In dieser Beziehung«.)

Když examinand celým vzezřením k otázce jeho přisvědčil, domluvil mu professor laskavě, že nemá pražádné příčiny k strachu, umí-li, a poslal jej nazpět do lavice s podotknutím, že jej bude zkoušeti teprve někdy jindy. A od té chvíle jednal s ním vlídně, ba vřadil jej později mezi své miláčky. Možná, že zali-

chotil se mu právě jen tím šíleným strachem, který před ním projevil.

Ano, své miláčky měl strašný professor také. Právě jako je mívá i nejkrutější tyran. Bylo jich ovšem jen málo. Ty zkoušel s vlídným obličejem, kývaje povzbudivě a pochvalně hlavou, i napomáhal jim takovým způsobem, že někdy třeba úplně nepřipraveni odnášeli si výborné známky. Vůbec umění nebo neumění nerozhodovalo nikterak. U patera D. byli jedni předurčeni ku spasení, jiní k věčnému zatracení. Tito poslední mohli se učiti s železnou pílí, mohli míti úkoly své v malíku — Nic naplat! Obyčejně, nežli ještě mohli svou odpověď na danou otázku řádně ukončiti, sesypaly se na ně již důtky a sarkastické posměšky, a kruté vyplísnění skončilo stereotypním: »Dostanete dvojku, tuhle tohle! Jděte si pěkně sednout, tuhle tohle, a řekněte doma pantátovi, aby vás dal k něčemu praktickému, kchchch!« Jízlivý smích, jímž ta rada pravidelně vyzněla, dával zřejmě na srozuměnou, že míní se tu praktickým zaměstnáním pasení husí nebo cosi podobného.

A přece nerad bych mu křivdil. Zejmena nespravedlivost nechci mu vytýkati. Jestliže neodměřoval svou přízeň a uznání vždy podle nadání a píle žáků, řídil se jen zásadou, kterou nám často důrazně prohlašoval, že jako učitel náboženství neklade hlavní váhu na náboženské vědomosti, ale na skutečné náboženské smýšlení. Ovšem se leckdy mýlil v těch, které za nábožné a mravné pokládal, i naopak; ale pak byl to právě jen omyl, ne úmyslné nespravedlivé nadržování jedněm a pronásledování jiných. Myslím vůbec, že pater D., jsa hluboce proniknut vážností svého poslání, horlivě se snažil vésti nás k dobru dle svého přesvědčení; ale

poněvadž k tomu neznal téměř jiných prostředků než postrachu a kruté přísnosti, a poněvadž i náboženskou nauku, kterou nám přednášel, odíval v nevlídné barvy svého celého pošmourného názoru světového, spíše nás od ní odpuzoval, než k ní vábil. Jako asi středověký inkvisitor sotva v kom vzbudil upřímnou lásku k víře, kterou vštěpoval jen mračnou přísností a krutými tresty.

Vedle patera D. budil nejvíce strachu professor Sch. Ne snad že by byl pouštěl hrůzu svým vzezřením a hněvivým plísněním — tvářil se vždy zcela lhostejně a mluvil téměř šeptem; ale byl nepřekonatelným mistrem v »chytání«. To bylo jeho vášní, jeho koníčkem. Dnes tě vyvolal a odměnil tvůj výtečný výkon eminencem; v domnění, že si můžeš z jeho předmětu trochu oddechnouti, nepřipravil jsi se na příští hodinu — ale byl's prvním z vyvolaných a professor Sch., mna si ruce, vepsal ti do katalogu chladnokrevně dvojku nebo trojku. Číhal takořka, kde by koho nepřipraveného překvapil, a vymýšlel různé lsti, aby nás ukolébal v klamnou bezpečnost a pak tím krutěji z ní vyburcoval.

Ti dva měli na svědomí nejedno naše onemocnění v konviktě — ne snad, že by byli naši chorobu přímo způsobili, ale — —

Jednoho dne — bylo to často právě před hodinou patera D. nebo professora Sch. — pocítil jsi najednou, že ti není nějak dobře. S utrápenou tváří došel jsi k panu prefektovi s oznámením, že tě bolí silně hlava, že tě píchá na straně, že máš prudké hryzení — zkrátka, že ti je špatně. »Nu, což, jděte tedy do nemocnice.« I poslechl jsi srdečně rád této rady.

Nemyslete, že jsme byli prostě simulanty. Přicházely však chvíle a nálady, kdy jsme byli jaksi naklo-

něni poddávati se hypochondrii — bolení hlavy, skutečné bolení, ale takové, že bychom si ho jindy nebyli povšimli, jevilo se nám pak příznakem vážné choroby — A proč by jím nemohlo býti?

Seminářská nemocnice! Jakž bych mohl při líčení konviktu pominouti toho blahodárného zařízení, útulného toho asylu, sídla tiché blaženosti! Nechci upírati, že tam bývali časem i vážně, ba těžce nemocní; ale já s mnohými bývalými soudruhy vzpomínám toho místa svých krátkých nemocí a někdy tím delších rekonvalescencí jen s radostí a upřímnou vděčností.

Chvátáme tedy se svou nemocí od pana prefekta dolů do přízemí semináře, do začmoudlé světničky, kde nás pan Jakub vítá obvyklým bručením a vykazuje nám v sousedním pokoji na pravo, určeném pro konviktisty, naši pacientskou postel s ošumělou plentou. Tento strážce nemocnice, bývalý voják, chybný na nohy, měl vzezření starého mrzutého profousa, ale byl dobrák od kosti. Měl také žertovné příjmí »Tubus«, souvisící s jeho zvláštním zalíbením a vedlejším zaměstnáním: shánělť rád a prodával (ovšem kupcům mimo seminář) staré malby a jiné antikvity a rarity, mezi nimiž proslul starý tubus, od něho samého (byltť pravý všeumělec) tak důkladně znovu zřízený, že jím ani nejbystřejší oko nic nevidělo. Nad postelí v jeho pokojíku visel obrovský obraz, nevím od kterého starého malíře, notně začazený; představoval Adama a Evu v ráji, oživeném čtvernožci a ptáky všeho druhu. Tato malba byla největší Jakubovou pýchou a říkal o ní, že mu ji nikdo zaplatiti nemůže. Kromě toho zdobilo světnici ještě několik menších starých obrazů, tak začmoudlých a zatmělých, že jsi sotva rozeznával, co představují.

Když nám ošetřovatel vykázal naše »lože bolestí«, jal se hned hotoviti hořčičný obkladek. V obvyklou hodinu přišel pak seminářský doktor, šedovlasý joviální starý pán, který vzal nejprve šňupec, ohmatal na to naši tepnu, prohlédl jazyk, vyptal se přívětivě na to ono a předepsal obyčejně onen již připravený hořčičný obkladek, který byl v seminářské nemocnici takořka universálním léčivým prostředkem. A myslím, že na obvyklé naše nemoci úplně postačoval. Z léků vnitř užívaných nejhlavnější byl jaterní tuk, jehož spotřebovala se v semináři spousta; někteří pacienti tak mu přivykli, že i mimo nemocnici pilně ho popíjeli.

Po odchodu lékařově přikládal Jakub s velikou vážností své hořčičné placky na tu neb onu část těla, těše nováčky, aby si z pálení nic nedělali. My zkušenější jsme útěchy nepotřebovali; věděli jsme, že »kdo chce něčeho užit, musí také něco zkusit«.

Často předpisoval pan doktor také »dietu«, jíž byly rozličné stupně a druhy. Tu pak přinášel Jakub v poledne nejšťastnějším pacientům leckdy zadělávané telecí s knedlíčky a jiné podobné lahůdky, o kterých se nám jindy v konviktě ani nezdálo. Ale velikou vadou bylo, že dle starého, tradicí posvěceného zvyku ne-li celá, alespoň polovice krmě zbýti musila Jakubovi; kdo té zvyklosti nešetřil, nemohl se nadíti zvláštní protekce Jakubovy a ta značila mnoho, poněvadž jeho referáty o stavu nemocných měly u pana doktora velikou váhu; neskromný jedlík býval obyčejně úplně pozdraven, nežli se nadál. Za to však rekonvalescence střídmějších značně se protahovala a ti, které tóho uznal za hodné, směli se i účastniti večerních dýchánků v jeho ložnici; tu sedával nebo lehával oblečen na své posteli, která mu sloužila zároveň za pohovku,

a nemocní u něho kolem starého, kulatého stolu, na němž stál žbánek piva vedle měchuřiny s tabákem. A pan Jakub vypravoval o svých patáliích, o znamenitých obrazech starých malířů, které dle té neb oné známky objevil, a jiných svých zamilovaných věcech, že někdy v horlivosti vypravování ani nepozoroval některého postranního napití nebo zabafnutí pacientů.

Nemocnice požívala jaksi v semináří práva exteritoriálnosti; bylo to místo vyňaté ze seminářských a konviktských řádů i zákonů. Představení tam nepřicházeli; tam vládli jen pan doktor s Jakubem. Byl jsi v ní jako zabedněn v ochranné arše, nestaraje se o věci, které se dějí kolem do kola. Časně ráno zbudil tě hlas zvonce shora: to konviktisté musejí vstávat a chystati se do oratoře; ty klidně obracíš se na druhou stranu a sladce dřímáš dále. Později slyšel jsi hřmot kroků po chodbách a schodech: to soudruzi tvoji, mnohý se strachem před hrozící zkouškou, ubírají se do gymnasia; ty můžeš čísti na posteli svůj román a časem snivě pohlížeti na široké lupeny vína, jež se plazí z venčí kolem oken nemocnice, obrácených do sadu velkého vnitřního dvora. Pro tebe nebije ani hodina, volající do musea ke studiím, nemusíš na nešpory, na společnou vycházku . . . Jsi tu bezpečen přede vším. Magna quies, veliký nebeský klid!

Příliš nadužívati jsme ovšem nesměli dobroty starého doktora, který patrně zamhuřoval shovívavě oči i nad leckterou vleklejší nemocí. Za několik dní musely přece jeho hořčičné odkladky nebo náplasti vykonati svůj léčebný úkol. Šťastnější s nějakým tvrdošíjným otokem palce mohli se ovšem těšiti z kury delší — ale konečně omrzí všechno, i sama nemocnice! Takž jsme se tedy na konec s povzdechem stěhovali

z útulného Tuscula Jakubova nazpět do vřavy bitevní, před hrozící katalogy patera D., professora Sch. a některých jiných »zlých« professorů!

Vedle nich bylo ovšem také dosti professorů »hodných«. Ostatně nebyli snad ani onino tak zlí, jak se nám jevili. Bývaly doby, kdy jsme i samému pateru D. jeho přísnost odpouštěli, ba i sympatii k němu pociťovali; zejmena zamlouvalo se nám jeho vlastenecké smýšlení, u tehdejších našich piaristských professorů vzácné. Hned po přeměně našeho dotud německého gymnasia v utrakvistické začal nám náboženství též česky přednášeti, ačkoliv češtinou dosti kostrbatou.

Ona změna stala se na vyšším gymnasiu a přivedla k nám také tři světské supplenty. Bylo pro nás pravým osvěžením spatřiti na katedře po samých piaristských černých talárech pojednou také obyčejné světské oděvy. A jakoby odtud nový duch zavál. Zvláště dva z těch světských učitelů jednali s námi zcela jinak, než jsme dotud byli uvykli: laskavě, skoro družně, jako starší přátelé.

Jeden z nich, professor Sm., černovlasý mladý muž jiskrných očí, ruměnný a čilý, přicházel k nám vždy s veselou tváří, začínal svou matematickou přednášku srdečným »milé dítky« nebo »milí mladí přátelé«, a zasvěcoval nás téměř hravě, beze všech suchopárných výkladů a přísného zkoušení, do svého předmětu. Seznamoval nás hned i s českým názvoslovím a s Čechy opakoval celou přednášku po česku. Soukromě pěstoval vedle matematiky s oblibou i jiné obory: nabádal nás, abychom pro něho sepisovali zvláštní slova a rčení, užívaná v naší krajině, a povzbuzoval nás ke sbírání starých českých mincí, jsa horlivým numismatikem.

Druhý, professor Po., okouzloval nás vážnou laskavostí a neobyčejně jemným způsobem svého chování. Ale i na třetího z nich, professora V., vzpomínám s upřímnou sympatií. Byl sice poněkud upjatější než oba předešlí, a přísně vyžadoval od nás pilného studia v oborech filologických, které přednášel a jimž sám celou duší byl oddán; ale s dokonalou spravedlností spojoval horlivou snahu, vpraviti nám skutečně řádné vědomosti, zejmena pak seznámiti nás důkladně s českou mluvnicí a skladbou.

Za to malé obliby požíval jiný výpomocný učitel, mladý křižovník Pe—. Byl Němec a velkoněmeckého smýšlení, které projevoval při každé příležitosti. Zaváděl k nám novou, pravou německou výslovnost, v níž »Liebe« znělo skoro jako »lífe« a »tragen« jako »dráchn«, a touto nám dvojnásob nesympatickou němčinou díktoval v hodinách německé literatury samé panegyrické úvahy o nedostižné velikosti a závratné hloubce německého ducha a p. Ale když jednou — měl u nás také dějepis — dospěv k husitským válkám, pronesl — ovšem zcela dle tehdejší naší učebnice — větu, že císař Sigmund byl na Vítkově hoře poražen »fanatickou, cepy ozbrojenou lůzou«, tu ozvalo se kdesi pod lavicí dupnutí, k němu přidružilo se jiné a za chvilku rozléhala se třída všeobecným hromovým dupotem, že professor všecek ustrnulý v přednášce ustal. Když hlomoz utichl, chtěl, hněvem bled a drtě nás přísnými pohledy, onu větu tím důrazněji opakovati, avšak nový dupot přehlušil jeho slova a již neustával. Zlostí se třesa přivedl Pe. na nás ředitele gymnasia, také Němce, od něhož jsme utržili přísnou důtku; ale když v následující hodině dějepisu professor začal zkoušeti, marně se namáhal, aby ze zkoušeného dostal

onu větu o »fanatické, cepy ozbrojené lůze«, ač jsme jindy dějepis vždy do slova dle učebnice odříkávali.

* * *

Avšak již končí vláda professorů, zlých i dobrých, na dva měsíce vymyká nás z jejich moci celoroční vysvědčení, které máme šťastně v kapse; vesele sestupujeme po schodech seminářských k fortně a vítězoslavně hledíme na Cerbera v zasklené budce, který nás musí na celé dva měsíce propustiti z přísné konviktské klausury. Zdá se nám, že je trochu kyselosti v přívětivém úsměvu, s nímž potřepává za námi rukou na rozloučenou.

Ale dnes usmívá se na nás všechno. I ta zubožená babice venku, naproti vchodu semináře, choulící se za svými umouněnými houskami a padavkami, pokouší se o veselé usmání, dávajíc nám s bohem živým kýváním své zachumlané, na jednu stranu stočené hlavy. Chudák, ztrácí na dva měsíce své hlavní odběratele, ale chce nám přece dáti na jevo, že má radost z naší radosti.

Vycházíme již z hlavní brány vnějšího seminářského dvora na Křižovnické náměstí — jsme volni na dlouhý čas, volni jako ti ptáci pod modrou oblohou!

Avšak nechci se rozepsati o všech slastech prázdnin, které jsem trávíval tam v milém V., kde naše rodina bydlela v přízemí jednopatrového, dosti velkého, ale ne právě nádherného zámku, stojícího uprostřed prostě zařízeného parku, na výšině vedle kostela, za kterým níže leží skromný městys. Nechci líčiti své styky s obyvatelstvem v . . . ském, jehož některé sympatické postavy těsně jsou sloučeny s mými nejmilejšími vzpo-

mínkami, ani mladé soudruhy studenty naší krajiny, v níž jsme zakládali a po nekonečných, vášnivých poradách o jednotlivé články stanov tuším i založili krajinský studentský spolek »Oharku« s nezbytným psaným časopisem téhož jména.

Ba, odolám i pokušení, vypisovati své rozličné feriální cesty, ač bych mohl použiti deníku, zachovaného dosud mezi mými sežloutlými papíry o cestě, kterou jsem tuším jako kvintán s mladším bratrem podnikl na Sněžku. Otec, který velmi přál takovým studentským cestám, opatřil nás na ni vším potřebným, zejmena také dopisem na jednoho svého známého na Mělníce a radou, více žertovnou, abychom po starém studentském obyčeji tu a tam zaklepali na farách, se svým vysvědčením v ruce. Ale bohužel dal nám též přese všechny mé protesty zhotoviti zvláštní cestovní kabelu na řemenech, kterou jsme měli střídavě nésti na zádech. Byla sice praktická, ale tehdáž kvetla právě nejbujněji po celých Čechách píseň »Ať se pinkl hází« — proto byl onen vak, svojí úpravou a zejmena umístěním na zádech vandrovnickému zavazadlu podobný, krůpějí pelyňku do naší radosti z nastávající cesty. Kus dal nás otec vyvézti, tuším až za lázeňské místečko Mšeno; ostatní cestu — vyjma asi tříhodinný kus, kdy nás jednou svezl kočí, jedoucí týmž směrem s prázdným kočárem — vykonali jsme pěšky na Sněžku a zpět v osmidenním pochodu. První den vystoupili jsme na Řip a dorazili na Mělník, kde nás vlídně pohostil a po svých vinnicích provedl onen otcův známý, starý poštmistr. Druhý den putovali jsme přes město Mšeno, tehdáž ještě téměř celé ze dřeva vystavěné, pak rozsáhlými, krásnými lesy Bělskými a přes Bakov do Mnichova Hradiště, kde jsme se několik dní zdrželi

u strýce. Na to vedla nás cesta přes Turnov a Železný Brod do Vysokého — noclch nás obou v hostinci, ve zvláštním pěkném pokoji stál tu dle záznamu v denníku dvacet krejcarů.— a odtud přes Jablonec a Rokytnici vzhůru na hlavní hřeben krkonošský. Z několika vět denníku poznávám, jak jsem byl nadšen smaragdovou zelení horských údolí, výše plazící se klečí, roztroušenými dřevěnými »boudami«, křišťálovými prameny a velikolepou vyhlídkou do Slezska, kterou nám však brzy zastřela hustá, krápající mlha, v níž jsme se dále plahočili na vrchol Sněžky. Zapsal jsem si také, že cestou nějaké dámy ze Slezska, konající tu horskou partii v nosítkách, daly se s námi do řeči, vyzvídajíce, odkud přicházíme; soudily prý z našeho divného kroje — měli jsme oba čamary — že jsme asi hodně z daleka. Po všech cestovních trampotách spokojili jsme se v drahém hostinci na Sněžce polévkou a noclehem na podlaze, kde nám poskytli za lože slamník a houni. Že byly tehdáž ještě jiné národnostní poměry, svědčí poznámka v denníku, dle níž jsme se — ve svých čamarách! — při večeři přátelsky bavili s nějakými německými studenty Slezáky, kteří mluvili zle o Prusku, blouznili o Praze a uznávali oprávněnost našich českých snah. Poněvadž i druhého dne mlha tvrdošijně zastírala proslavenou vyhlídku, sestoupili jsme za deště a větru do Vrchlabí, došli toho dne do Jilemnice a nazejtří nazpět do Mnichova Hradiště, odkud nás po novém několikadenním pobytu a odbočce na Bezděz dvoudenní pochod uvedl opět do milého domova.

Hle, neodolal jsem přece zcela pokušení, použiti svého nevydaného studentského cestopisu, na jehož sežloutlých stránkách nalézám i pokusy illustratorské:

vyobrazení Řipského kostelíka, silhouettu Mělníka, Bezděz, Trosky, Fridštein, Malou Skálu a Sněžku. Podrobné náčrtky jednotlivých ornamentů z bezdězské hradební kaple jsou důkazem, jak hluboký na mne učinil dojem zvláště tento zpustlý klenot gótiky.

Leč jak odolati onomu pokušení, když tyto cesty byly tak rozkošné! Toť bylo zcela jiné cestování, než jaké se obyčejně provádí nyní, kdy železniční síť již na všechny strany protkala Čechy. Vycházeli jsme za časného jitra, svěží jako to jitro samo, hledíce do širé dálky před sebou podnikavě a v radostných nadějích jako dobyvatelé neb objevitelé nového světa. A leckdy museli jsme si jeho krás vskutku perně dobývati únavnými pochody jednotvárným krajem, v úpalu na zaprášené silnici nebo v dešti a vichřici; ale tím více nás pak těšil s některého pahorku náhlý pohled v rozkošné údolí, tím větším požitkem byl po vedru v holé krajině vstup do hustého lesa, kde božsky chutnal doušek z jasné studánky, nebo po bouřlivém nečase zázračné vzplání osvěžené přírody v nové, tím skvostnější krásc. Plně jsme využili všech půvabných krajinných scenerií, byli jsme vděčni za každou jen trochu zajímavější episodu, a večer, dostihše nějakého nám dotud neznámého města, plni zažitých dojmů, uléhali jsme ztrmáceni téměř do úpadu, ale těšíce se již napřed, co nového zase uvidíme a zažijeme zítra.

A jak lacino jsme cestovali při svých tehdejších skromných požadavcích! Nejbujnější naše »vyhození z kopýtka« na oné krkonošské cestě bylo v Jilemnici, kde jsme si k večeři poručili guláš; jindy večeřeli jsme obyčejně chléb se syrečkem a k obědu stačila nám houska s uzenkami nebo jen ovocem — tohoto jsme ovšem požívali s dostatek po celou cestu, neboť byla

právě doba česání švestek. Pamatuji zejmena na lukullský oběd v Tatobitech u Kozákova, kde švarná selská dívčice natrhala nám plný klín nejkrásnějších čerstvých plodů a se smíchem odmítla naše krejcary. Zlou trampotou cesty byla nám jen osudná kabela na zádech a užil jsem ji jak náleží, neboť bratr uvolil se pronésti ji každým městem a každou vesnicí jen za tou podmínkou, když ji celý ostatní čas ponesu sám. A před jednou vesnicí, jejíž mládež nás již z daleka vítala písní o »pinklu«, byli bychom málem oba nešťastný vak prostě zůstavili v silničním příkopu. —

Avšak dosti již touristické odbočky. Chci tuto kapitolu svého mládí ukončiti již jen několika z těch feriálních obrázků, v nichž se obrážejí první milostné a národní vzněty. Ano, opět národní — nelze jinak — neboť líčení oné doby bez tohoto živlu bylo by prostě nepravdivé, poněvadž bylo jím tehdáž prosyceno všecko, všecko.

První beseda, kterou jsme pořádali — jaké to bylo rozkošné vzrušení! Vše se tu spojovalo k opojení našich mladých duší. Nyní možno s úsměvem — třeba útrpným — ohlížeti se po všem tom, co nás tehdáž uchvacovalo nadšením; avšak vmyslete se nazpět v onu dobu před čtyřiceti bezmála roky, kdy nebylo idey mocnější než právě národní a kdy po dlouholetém utlačení v plné svěžesti a mladosti vystupovala před oslněné zraky lidu. A vmyslete se v naše mladické duše, toužebně letící v ústrety všemu krásnému a vznešenému, co naše illuse tkaly do mlh budoucnosti, v neznámé dosud kraje života, do něhož jsme teprv ostýchavě vstupovali. — Zdálo se nám, že připínajíce si bělorůžové odznaky besedních výborů stáváme se bojovníky oné idey, pro nás tehdáž nejsvětější a celého ducha

té doby ovládající, a že svým dílcem, na vykázaném nám bodu velkého bojiště, přispíváme čackým zápasem k jejímu vítězství. A také formy, jimiž se projevovala, roucho, v němž do světa vstupovala, všechny ty nyní vybledlé a otřepané fábory a pentličky, prapory a národní kroje, obraty řeči a písně — vše to působilo ještě kouzlem novosti a bylo prodchnuto živým dechem myšlenky, jíž sloužilo.

O čamarách již jsem mluvil. Pamatuji se živě, když poprvé objevily se v ulicích pražských. Po zimě absolutismu byly to jako první květy nového národního jara — ze začátku vyskytovaly se jen ojediněle, budíce zlobný úšklebek jedněch, pohrdlivý neb shovívavý úsměv jiných, ustrnutí třetích, ale také radostné zajiskření v přemnohém oku — musily ještě zápasiti s mrazivým vanem prchající zimy, se zlobou zarytého Čechožrouta, policejního ředitele Päumanna, který pořádal na ně pravé razzie, ale marně: houstly vůčihledě, rozšiřovaly se s úžasnou rychlostí a za krátko hemžila se jimi celá Praha, z Prahy rozlétly se vítězně po krajích českých, až konečně obetkali se jejich šňůrami i mnozí ti, kdož ze začátku mluvili o dětinské malichernosti. Našli byste v českých krajích asi málokteré staré album, jehož vybledlé fotografie z let šedesátých a sedmdesátých by výmluvně nehlásaly tu slavnou dobu čamary. A mladíka bez ní byste snad na těch fotografiích vůbec nenašli. Marně snažil se ten onen starší snížiti nám její šňůry poznámkou, že nezáleží na tom, co nosíme *na* prsou, ale co chováme *v* nich, a že tento kroj beztoho není šatem skutečně národním, nýbrž pouhým libovolným výmyslem; my odpovídali, že co chováme v prsou, chceme jeviti zřetelně i na

*

venek, a že nejde o národní střih čamary, nýbrž o národní smýšlení, kteréž se jí manifestuje.

A nebyla tato věc jen dělaná, nýbrž měla základ zcela přirozený. Když povolilo jařmo germanisující reakce, měl každý uvědomělý Čech touhu projeviti zřejmě uprostřed zněmčilého šosáctva své smýšlení — zpočátku bylo to v Praze, tehdáž na venek převahou německé, i kusem hrdinství; ale když příklad vzbudil následovníky, stala se ta krojová demonstrace nejlepším prostředkem, aby se stejně smýšlející na vzájem poznali a počet svůj změřiti mohli. Přátelsky zářícím okem pohlédli tu na sebe dva jinak sobě neznámí chodci v čamarách, kterými si navzájem pověděli: »Rozumíme si, bratře! Hleď, přibývá nás! Jen chutě dále!« A čím více čamar v ulicích se objevovalo, tím více rostla odvaha a radostná naděje stejně smýšlejících, tím více mizela nadutost a bojovnost odpůrců. A pak bylo to i jakousi kontrolou a pojistkou: kdo se jednou okázale oblekl do té tehdejší národní uniformy, nemohl již tak snadno při kterékoli příležitosti, kdy se octl ve společnosti, na veřejném místě, v obchodě atd. uprostřed našich odpůrců, zastrčiti své Credo do kapsy, nýbrž musil po případě odhodlaně proti nim hájiti prapor, k němuž se hlásil šatem svým. Jsem přesvědčen, že i čamara má některý díl zásluhy o mohutný vzrůst našeho národního uvědomění a že nyní, kdy za poměrů změněných již pozbyla účelnosti, alespoň nezasluhuje velkopanských úsměšků. Ba jsem tak naivní, že bych nepokládal za pražádné neštěstí, kdybychom byli v čamarách zůstali; nynější střihy fraků, sak a císařských kabátů nejsou také vzory dobrého vkusu a trochu rozmanitosti v nynější všeevropské garderobní jednotvárnosti by snad neškodilo.

Hrdě tedy vypjati ve svých čamarách chodili jsme s pozvánímí na první besedu v naší krajině. Chodili jsme ve své obci i v sousedních. K rolníkům, řemeslníkům, obchodníkům, učitelům, kněžím, hospodářským úředníkům, pokud jsme se od těchto nadáli vlídného přijetí. Někde, kam již paprsky uvědomění pronikly, vítali nás radostně, se slovy vřelého souhlasu, jinde s překvapením a udivením, někde s úsměvem shovívavým, ba tu a tam i s chladem neb nechutí nedosti utajenou. Ale dívky bez výjimky jen s potěšením.

A s jakými pocity konali jsme poslední přípravy! Když jsme v čistě vybíleném a vydrhnutém »sále« prostého venkovského hostince přibíjeli na stěny pletence čerstvé chvoje a draperie běločerveného organtinu, rozvěšovali zrcadla týmž způsobem ozdobená a podobizny národních vůdců, svíčky v nástěnných svícnech upevňovali do pěkně vystříhaných papírových krajek —: tu bylo nám, jako bychom zdobili chrám k posvátné, radostné slavnosti.

A pak nadešel veliký, slavný den. Napjati a rozechvěni čekali jsme v osvětleném, vykrášleném sále na příchod prvních hostů. A přicházeli, sami nedočkavi, slavnostně vzrušeni. Jak prudce bilo mi srdce, když zářící prostor znenáhla naplňoval se svátečně oděnými lidmi, z nichž mužští byli většinou již v čamarách, a lahodnými zjevy dívčími v lehounkých, bělorůžových a bělomodrých oděvech plesových. Byl jsem jako přenesen do čarovného sadu, jímž se chvěly milostné víly v zářivých, oblačných řízách. Vždyť octl jsem se poprvé mezi tolika vyfintěnými, krásnými dívkami, s nimiž jsem tu měl baviti se a tančiti na svém prvním plese — já, který dosud většinou jen ostýchavě, úkradkem si troufával pohlednouti na vzrostlou slečnu. A měl

jsem brzy vystoupiti na podium v pozadí sálu, před ty všechny dívčí zraky, deklamovati tam poprvé před shromážděným obecenstvem, které se mi zdálo širou veřejností.

Ale dříve očekával mě úkol jiný. Když byl sál hosty již naplněn, odebral jsem se za podium do koutka, zastřeného oponou, abych tam sloužil jako napověda slečně, která měla přednésti proslov.

Proslov! Kdykoliv nyní čítám neb slýchám toto slovo, vždy se divívám, že za dobu, v níž tolik věcí se přežilo, tento starobylý, dávno již bezúčelný obřad nijak nepozbyl moci své, nýbrž posud se pokládá za mrzuté sice, ale nezbytné příslušenství každého shromáždění, v němž se něco oslavuje nebo manifestuje, ba i zcela prostých a nevinných zábav spolkových Kdyby byl alespoň roucho změnil, kdyby se byl proměnil v krátkou řeč, jíž by se prostě objasnil úkol shromáždění a vzbudilo přiměřené smýšlení obecenstva; ale nikoli: dosud musí to býti vzletné rýmování, které některý nešťastný autor (nejlépe zvučného jména) z prožluklé vlastenecké neb jiné povinnosti v potu tváři urobí, které pak deklamator pracně do paměti vpraví a po jehož slušném nebo špatném odříkání obecenstvo bouřlivě zatleská, již z radosti, že je ta nudná a zbytečná formálnost odbyta.

Ale tenkrát, na začátku let šedesátých, měl takový proslov ještě svůj pravý smysl a význam. Býval často také všelijak slátán, ale říkal vždy alespoň něco, co bylo posluchačstvu nové: zaznívala z něho slova o lásce k národu a vlasti, mnohým posluchačem nikdy dříve neslýchaná, o slavnější minulosti a slavnější bohdá budoucnosti — slova, kterých krátce před tím, v době utlačení a ponížení pod bičem poněmčujícího absolu-

tismu, žádná ústa česká veřejně pronésti nesměla. Proto odříkávány tehdáž proslovy s nadšením a poslouchány pobožně jako verše nového evangelia.

Stál jsem tedy v zastřeném koutku za podiem s knihou proslovů v ruce, očekávaje, až vystoupí přednášečka, dcera mlynáře z okolí, která již měla pověst vlastenky. Konečně přišustila na podium ve svém slavnostním úboru, poklonila se zcela bez rozpaků a začala přednášeti. Viděl jsem se svého stanoviska jen rub její postavy a neznal jsem ji dosud; nemohl jsem tedy ani věděti, je-li hezká či škaredá. Ale když zazněl její libozvučný altový hlas, když začala s důrazem a pathosem deklamovati verše proslovu, tu rázem zamiloval jsem se do ní. Byl jsem nadšen již tím, že vybraná básnická slova česká, mluvící o třistaletém spánku a zázračném probuzení národa, zaznívají z úst dívčích, a byl jsem u vytržení nad jistotou, rázností a ohnivostí, s jakou plnila před tolika lidmi svůj deklamatorský úkol, kdežto já s tesknosti pomýšlel, jak asi na témž jevišti sám za malou chvíli obstojím. Skončila bezvadně a za hlučného potlesku sestoupila s podia za oponu. Tu jsem teprve spatřil její obličej. Nevynikal krásou, ale nerozplašil mou illusi, vzbuzenou jejím hlasem; zůstal kolem ní nimbus, kterým ji obetkalo před chvílí mé vlastenecké nadšení. Blaho mne prochvělo, když jdouc mimo prohodila ke mně několik slov, vyjadřujících uspokojení, že jí mé soufflérské pomoci třeba nebylo. Ten den a ještě nějaký čas potom zůstala zářivým středem mých tužeb; ale na skutečnou lásku jsem si netroufal pomysliti, poněvadž se mi zdála příliš povznešenou nade mne mladičkého studentíka: bylať o několik roků starší, zdála se mi navzdor mé kvintě nebo sextě vzdělanější a vůbec duchem po-

výšenější nežli já, a kromě toho udržovalo mne v uctivé vzdálenosti její vážné, poněkud hrdé vzezření a chování.

Střídaly se pak jiné deklamace se zpěvy, až jsem okusil i já trému prvního vystoupení před veřejností a závratné blaho prvního potlesku. Na tomto jsem si snad zakládati nemusil; vždyť naše obecenstvo tleskalo za každým výkonem. Ale byl jsem přesvědčen — přiznávám se k té ješitnosti, — že můj výkon byl nejzdařilejší a potlesk, za něhož jsem s podia sestupoval, zdál se mi pravým orkánem. Dalším postupem večera musel jsem ovšem uznati, že nejhlučnější úspěch z nás měl hospodářský přírucí, neodolatelný náš komik, svým frajtrem Kalinou; ale to mne nikterak nehnětlo, poněvadž jsem komiku pokládal sice za chvilkově působivější, ale co do pravé hodnoty vnitřní méně cennou. Celý ráz mé povahy a mého smýšlení byl v neshodě s tímto oborem; nehodlal jsem se v něm ani zkoušeti.

Po ukončení části deklamatorní a pěvecké odstraněny ze sálu řady židlic i pohovky honoracemi zapůjčené a zůstaly jen prosté lavice u stěn, na něž se uvelebily paničky a panímámy, aby zálibně pozorovaly a kritisovaly taneční rej mládeže. Nevím, jak jsem překročil Rubikon — ale jisto je, že tu také moje ruka s ostychem poprvé spočinula na boku jedné z bělorůžových víl a že jsem tu tedy učinil první obvyklý »krok do světa«.

Z doby před tím pamatuji jen málo význačnějších styků s druhým pohlavím. Jedna malá veselá Němkyně z Litoměřic, která se jakožto spolužačka v tom městě s mou sestrou spřátelila a s ní na několik prázdných dní k nám přijela; sestra jednoho mého přítele a spolukonviktisty, syna hospodářského úředníka v okolí pražském, která mne zaujala zvláštním aristokratickým

rázem něžné tváře a postavy v rámci vkusně a vybraně upravené domácnosti, činící u porovnání s naším prostším domácím zařízením na mne dojem bytu šlechtického; dvě, tři jiné dívky, s kterými jsem se za svých feriálních cest a návštěv u příbuzných setkal — toť asi součet dívčích zjevů, které v tom čase prvního jinošství buď více smyslným neb více ideálním způsobem krátkou dobu zaměstnávaly moji mysl.

Kdyby nebylo značnějšího rozdílu věku a jiných okolností, vylučujících i jen pomyšlení na nějakou lásku, mohl bych sem počítati i mladičkou choť starého, šedovlasého podivína, u něhož jsem jednou o prázdninách dva neb tři dny prodlel. Jeden náš hospodářský přírucí, jehož byl strýcem, vyžádal si od mého otce asi týdenní dovolenou pro urovnání nějakých rodinných záležitostí a vzal mne studentíka s sebou na tuto cestu, která ho vedla k několika příbuzným, usídleným na různých místech Středohoří. Přírucí ten i jeho příbuzní byli Němci. Nejprve navštívil svého strýce v jedné z nejkrásnějších krajin »českého Švýcarska«. Čím strýc ten byl, již se určitě nepamatuji; vím jen, že jsem byl přímo oslněn skvělým zařízením jeho domácnosti a že mluvil nejvíce o věcech obchodních, z čehož soudím, že byl buď zámožným samostatným obchodníkem či průmyslníkem neb dobře placeným vyšším úředníkem nějakého velkého podniku toho druhu. Ale zevnějškem a způsoby budil v mé romanticky naladěné mysli spíše představu středověkého válečníka. Byl kostnatý, vytáhlý, hubené tváře neobyčejně výrazných rysů; rázovitost tuto zvyšovala snědá, jako zvětralá pleť, dlouhé huňaté bělavé kníry, takové též obočí a krátce střižené šedé vlasy, pokrývající hustě jeho pěkně utvořenou lebku a vybíhající ostrou špičkou do vysokého,

hrdě zklenutého čela. Ač stár, byl ohnivě čilý a zosobněná takořka energie v každém slově a pohybu.

Jako v tom věku všude, pídil jsem se i zde nejdříve po nějaké četbě a náhodou byl to německý překlad některého Scottova historického románu, co mne především zaujalo z knih, jež mi hostitel náš ze své bohaté bibliotéky přinesl; rytířské ovzduší, jímž tato kniha hned první půldne celou moji duši pronikla, jen ještě vydatněji pomohlo mé fantasii přetvořiti počestného obchodníka nebo průmyslníka v bojovného hradního pána, kterýžto přelud byl dovršen tím, že obýval skutečně budovu romantického rázu, buď v pravdě křídlo starobylého zámku neb alespoň stavení ve slohu středověkém zbudované, z jehož oken byla rozkošná vyhlídka na Labe, malebně se vinoucí překrásným údolím mezi tlupami různotvárných hor, s nichž tu a onde shlížela zasmušilá zřícenina.

Pravým kontrastem svého muže byla mladistvá choť, jejíž vzácný půvab vtiskl se mi nesmazatelně do paměti. Vzpomínám na ohnivou svěžest jejích ruměných rtů, na sladkou skvoucí záři jejích očí ... byla jako čerstvá jarní květina v nejkrásnějším rozpuku. Vzpomínám na líbezný prohyb její dlouhé, zářivě bílé šije, na ztepilost její celé, dosud právě dívčí postavy, na jasný, laskavý úsměv, stále zářící z její tváře, a měkkou, řekl bych sametovou, svrchovaně ženskou něhu ve všem jejím konání. Prochvěla mnou zvláštní rozkoš, když táhlé, jemné její prsty v laskavém pohladění hebce, teple přejely po vlasech mé chlapecké hlavy.

Ač jsem poznal na první pohled, že by věkem spíše se hodila za milenku mého průvodce, mladistvého příručího, nežli za manželku jeho strýce, přece

jsem měl dojem, že ji k tomuto nepřivábilo pouze bohatství, jevící se v celé domácnosti a ve skvostech, jimiž vkusná toiletta mladé paní se třpytila. Zdálo se mi zcela pravdě podobno, že skutečně cítí k němu lásku, kterou mu rozličnými něžnostmi projevovala; vždyť dle mého náhledu byl ve své mužné drsné rázovitosti opravdu zajímavý a krásný navzdor svému stáří, navzdor těm šedým vlasům, které pro mne jen tím více poutavosti přidávaly jeho pěkné hlavě bohatýra, s mladickými blesky v černých očích, s neutlumeným dosud žárem v energických pohybech.

Shora pojmenoval jsem našeho hostitele podivínem. Ale nemyslil jsem to ve špatném smyslu; dojem nezvyklý, zajímavě podivný učinil na mne právě jen svým zevnějškem a leda i trochu neobyčejnou živostí svých různých pohybů. Po několika letech jsem ovšem zvěděl od onoho hospodářského příručího, že starý jeho strýc upadl v duševní chorobu; možná tedy, že právě to, co na starém pánu nejvíce mě zajímalo a jako zabloudilého do našich dob hrdinu Scottova románu mi jej představovalo, byly první předzvěsti jeho choromyslnosti.

Lahodná podoba jeho mladé choti — ovšem beze vší příměsi smyslnosti — provázela mne ještě dlouho po návratu z onoho výletu do Středohoří. —

Ale nejkrásnější milostnou písní, kterou jsem ovšem nikdy nenapsal a s náležitým zachycením toho mžikem vzniklého a mžikem zaniklého jarního paprsku citového ani napsati nemohl, kterou jsem jen prožil v jediné krátké chvíli, aby odtud navždy prozníval jako echo nejblaženější mladosti mou duší — touto první milostnou písní, ba spíše jen lehounkým prvním

vánkem ze sadů neznámé ještě lásky, bylo jedno setkání o prázdninách v mých prvních gymnasiálních letech.

Bylo to asi na samém začátku znovu oživlého národního ruchu. Vím, že krátce před tím z kterési odlehlé zásuvky pečlivě dosud ukryté podobizny Husa a Žižky přestěhovaly se na stěnu našeho bytu a za nimi již bez ostychu vyšly na světlo boží rozličné jiné věci, které dříve jen za zvláštních, vzácných příležitostí na okamžik objevovaly se našim zrakům, jako zaprášené balíky starých novin, stočený obraz, představující hlavní účastníky Slovanského sjezdu, hůl, v jejíž dutině skrýval se dlouhý tenký kord a p. Mezi těmi věcmi byla i zvláštní čapka, která mne očarovala hned na první pohled. Byla trochu podobná čikoši, ale více splesklá, podlouhlá a užší, celá z černého sametu a vyšintěná přívěskem sametových pomponků, visících po straně od hořejšího předního k zadnímu rohu. Nebyla to tedy ani svornostka ani jiná ze známějších národních čapek, jimiž zkvetly Čechy roku osmačtyřicátého jako jarní sád mnohobarevnými tulipány. Snad v té době bujné krojové nevázanosti dal si ji někdo zhotoviti po vlastní své fantasii. A nevím vůbec, jak se k nám dostala: nebylať ani na otcovu hlavu, nýbrž náhodou jako schválně šita na hlavu moji. S radostí jsem se jí proto zmocnil — bezpochyby jsem tehdáž již nosil i první svou čamaru — a první příležitost, zablesknouti se jí před širší veřejností, naskytla se mi slavností, odbývanou v nedalké Peruci na památku setkání knížete Oldřich s Boženou, první národní slavností, na kterou se pamatuji.

Jak známo, dosud na Peruci ukazují Oldřichův dub, a studánce prýštící se ve vsi pod zámkem, odedávna říkali »Božena«. Za svých let chlapeckých vídal

jsem ještě tuto studánku v úpravě zcela primitivní; později byla však nákladně obezděna a střechou na způsob altánu opatřena. Nevím, zda nová tato úprava stala se již v dotčené době a zda ukončení její či něco jiného dalo podnět k oné slavnosti. Sešlo a sjelo se tu mnoho lidu z širého okolí, namnoze již v novém národním kroji, a hlavním jeho shromáždištěm bylo prostranství za tím účelem koly ohrazené a množstvím červenobílých praporů okrášlené, na travnaté stráni na sever za Oldřichovým dubem pozvolna k lesu stoupající.

Zamířil jsem především tam a radostně vzrušen nevídaným dosud slavnostním divadlem, procházel jsem se mezi rozjařenými zástupy. Byl to jeden z těch zlatých okamžiků mládí, kdy všechno se spojuje, aby nás opojilo čirým blahem. Radost z nastalých prázdnin, kdy zbaven školních a konviktských pout a starostí jako volný pták létati mohu za vším, co mne těší; pocit jaré svěžesti ve všech žilách, jimiž mladická krev lehce probíhala a slastně hrála jako opojné víno; veselý jas letního slunce, ozařující a prozařující všechno vůkol; smavá pestrost praporů a svátečně ozdobeného množství v rámci půvabné krajiny s nádherným zámkem a přívětivou dědinou, s množstvím ovocných stromů a širými, krásnými lesy; na všech obličejích jako jediný odlesk téhož ideálního zápalu, který mi prohříval jinošská prsa — to vše sdružovalo se k vytvoření chvilky tak šťastné, jakých nebývá mnoho v životě.

Každý mladík má větší neb menší dávku marnivosti a takž musím se přiznati, že k mému tehdejšímu štěstí přispíval i nový oblek a zejmena ona malebná, fantastická čapka, jakou jsem se honosil samojediný v celém valném shromáždění, ač bylo v něm již hojně

rozmanitých ukázek národního úboru, tehdáž ještě neustálenéhio a zejmena v pokrývkách hlavy v nejrůznější směry zabíhajícího. Nesl jsem ji hrdě, přesvědčen, že mi sluší velmi dobře a že jí platně přispívám k malebnému dojmu slavnostního celku.

Takto zastavil jsem se na volnějším místě prostranství a zrak můj padl na skupinu stojící opodál. Byl to bezpochyby nějaký mlynář nebo bohatý rolník s rodinou. Obě jeho dcery měly šat panštější, nežli jaký se tehdáž ještě nosíval i v zámožných selských rodinách. S uspokojením postřehl jsem, že můj úbor vzbudil jejich pozornost. Starší dotkla se loktem mladší a obě zahleděly se na mne. Můj pohled na vzájem spočinul na nich a soustředil se na mladší. Byla jedva patnáctiletá, útlého štíhlého vzrůstu, s podlouhlým obličejem, tenkým rovným nosem nad malými svěžími ústy — ale co mne rázem zaujalo, ba okouzlilo, byly její oči, zářivé a modré jako ten letní blankyt nad námi — na chvíli ztopil jsem se do toho hlubokého lesklého modra a již nezdálo se mi nic krásnějším na světě. Její pohled byl rozkošně prostomilý, dětsky dumavý — z počátku tkvěl patrně s naivní zvědavostí pouze na mé malebné čapce (těšilo mě, že nepostřehl jsem v něm žádného úsměšku, spíše cosi jako zálibné podivení), ale pak svezl se níže a její oči setkaly se na chvilku s mými, na delší chvilku... Vzpomínám krásné úvahy Schopenhauerovy o prvním setkání dvou párů očí, kteréž se dotud ve světě toužebně hledaly a v tom náhlém shledání s opojnou rozkoší do sebe se ponoří s poznáním, že jsou určeny pro sebe na věky. Snad bylo něco z toho jásavého splynutí dívčího a jinošského pohledu v oné chvilce, než dívka oči na

mne upřené sklopila... Ale ještě několikrát zakmitl z pod nakloněných řas modrý blesk stranou ke mně...

V tom rozdělil nás slavnostní průvod, který se zatím na shromáždišti utvořil a středem zhustlých zástupů jako pestrá řeka se valil. A v hemživém tom víru zanikla mi skupina s oběma dívkami. Marně jsem po nich pátral na shromáždišti a později ve vsi na místech slavnosti a po hostincích. Zmizely mi na dobro a již nikdy jsem je nespatřil.

Zůstal mi v duši pouze ten jeden pohled modrých očí a září ve vzpomínce dosud jako nejkrásnější azur jarního nebe. A kouzlo jeho je tím právě snad větší, že zůstalo při něm jediném, že ten blankytný pozdrav neznámé dívčí duše — neoděl se ani v určitý výraz milosti. —

V téže Peruci — památné pro naši rodinu jakožto staré sídlo její, kde na selském statku hospodařil otec mého otce, jeho děd a snad i onen praděd, který dle rodinného podání jakožto potomek českého exulanta z Německa nazpět do vlasti se přistěhoval — spatřil jsem také poprvé dívku, která byla již řádně nastolenou, několikaletou panovnicí mého srdce, ačkoliv ani tato první láska neprobrala se z poetických mlh k určitějším, hmotným obrysům.

Při jednom ze dvorů velkostatku, ve vesnici K., asi hodinu cesty od V. vzdálené, byl pivovar, do něhož právě v době, kdy jsem na vyšším již gymnasium přijel na jedny velké prázdniny, přijat byl nový sládek. Když pak můj otec z nejbližší inspekce dvoru a pivovaru K... ského se vrátil, vypravoval o rodině nového sládka, jací jsou to veselí a zábavní lidé, a s potutelným úsměvným pohledem na mne chválil zejména krásu a čipernost obou sládkových dcerušek. Hned

také oznámil, že s rodinou touto umluvil na příští neděli setkání v Peruci, kteréžto nejkrásnější místo ve svém novém okolí především rádi by poznali. Pojedeme tam tedy v neděli po obědě ke »krásné vyhlídce«, kdež se sládkovic se shledáme a potom v jejich společnosti lesem do hostince »v lázních« se projdeme.

V oné době uznal již otec za vhodné, mluviti se mnou o věcech lásky. Vždyť věděl, že jsem již vyspěl v jinocha a že zajisté v četbě a rozmluvách se soudruhy často se toulám touto oblastí. Snažil se jen, zachovati mé vzněty v náležitých mezích a uvésti je na pravou dráhu. Neustával varovati mne před nízkou vášní smyslnou, ale ve slušných společenských stycích mladíka s hodnými, vzdělanými dívkami spatřoval ušlechtující vychovávací prostředek. Mému seznámení s oněmi sládkovými dcerami patrně přál, ač mísilo se k tomu i trochu škádlivého žertu; bavily jej asi mé rozpaky, když s úsměvem stranou na mne pohlížeje vychvaloval jejich roztomilost.

A mluvil o nich tak, že v neděli po poledni s napjetím blížil jsem se k umluvenému místu setkání, na stráni za peruckou myslivnou, pod mohutnými lipami u samého lesa. Ale sládkovic tam ještě nebyli. Naše rodina procházela se tedy prozatím sama na pokraji lesa, a pěšinou mezi starými modříny zašli jsme již napřed na »krásnou vyhlídku«, či »krásovid«, jak otec toto místo obyčejně nazýval. Je to malý, patrně kdys uměle upravený výstupek nad příkrou lesní strání, spadající do hlubokého příčního údolí, na jehož dně v hustém stínu stromů teče potok. Ale za nižší protější strání toho údolí otvírá se úchvatná vyhlídka na Středohoří, zajisté jedna z nejkrásnějších vyhlídek v Čechách.

Sem býval otcův nejoblíbenější výlet. Kdykoli si chtěl dopřáti chvíle zvláště milé, vždy vyjel si s celou rodinou na Peruc a odebral se s námi na toto místo. A na ten výlet vždy jsem se zvláště těšíval. Znal jsem již napřed zevrubně všechny zastávky a podrobnosti té pouti, které se pokaždé téměř na vlas stejně opakovaly. Nejprve vzhůru cestou mezi starými ořechy, pak po travnaté pláni ve stínu košatých lip, na to onou modřínovou alejí, při čemž otec pokaždé podotknul, jak miluje tento originální krásný strom lesní — a pak jsem se již předem těšil na radostné pohnutí, jakým zazáří otcova tvář, až ohybem stezky mezi lískovím a habřím vystoupí na volnou skalní plošinku nad srázem a jako vždy z hluboka vydechnutým: »Ah, to je krása! to je krása!« uleví svému nadšení nad velkolepým obrazem, který náhle jako kouzlem široko daleko rozvine se před námi. Širodálný koberec z rolí, sadů a dědin a v pozadí v ohromném půlkole hustě nakupená spousta různotvárných sivých, zahnědlých, zelenavých a zamodralých hor, špičatých, baňatých, vyšších, nižších, bez počtu a konce.

Pro mé rodiče měl tento pohled ještě zvláštní, intimní půvab Tam pod ohromným modravým kuželem Milešovky bylo rozkošné Skalecké údolí, v němž moje matka prožila svá dívčí léta, a vždy ukázal otec i na kostelní vížku kmitající se na boku modré Sutomské hory, kde byli oddáni... »Vidíš ji tam?« obracel se k matce, hledaje ruku její, a matčin zrak zarosil se vždy vzpomínkami.

Dlouho dlívali jsme před vzácným divadlem — na výstupku bývala též březová lavička, ovšem již tehdáž schátralá — a pak sestupovali jsme vždy pěšinou, klikatě se vinoucí po příkrém lesnatém svahu ke dnu údolí, přešli po březovém můstku, který se poeticky probělával hlubokým soumrakem lesním, v němž

i potok vypadal jako zasmušilá černá říčka podsvětí, načež nás vedla cesta dále hustým lesem k tak zvaným »lázním«, kdež býval tehdy malý hostinec.

Takový byl program i tenkráte. Jenže prozatím musili jsme na »krásné vyhlídce« očekávati příchod rodiny sládkovy. Otec vycházel časem netrpěliv nazpět k okraji lesa pohlédnout, nejdou-li již, a dovésti je za námi na vyhlídku, pro neznalého dosti ukrytou. Konečně ozval se v modřínové aleji hlasitý hovor a švevel, a když jsme tam s matkou povyšli, spatřili jsme otce přicházeti s živě gestikulujícím pánem a starší paní, za nimiž kráčely dvě mladičké slečny a dva mladíci či spíše odrostlejší hoši.

Srdce mi prudčeji zatlouklo, když jsem shlédl slečny. Na první pohled mě sice neoslnily — představoval jsem si je dle líčení otcova ještě sličnější — ale musil jsem uznati, že jsou opravdu hezké, a když jsem z blízka pohlédl v jejich svěží, čilým životem hrající tváře a vesele zářící oči, bylo rozhodnuto, že tyto nově přibylé krasavice zastíní všechny dívky našeho okolí.

Nastalo vítání. Matka hned se sdružila s paní sládkovou, otec zabral se do živého hovoru s »panem starým« a mně ovšem již společenská povinnost velela, státi se galantním a dle možnosti zábavným průvodcem jeho dcer. Byl jsem v úkolu tom zeleným nováčkem a nevedlo se mi v něm valně.

Z počátku, na »krásné vyhlídce« ještě nebylo zle. Otec upozorňoval nadšeně na všechny krásy pohledu a sládek s celou rodinou dávali ovšem na jevo svůj souhlas stejně horlivými projevy obdivu. Nepokládal jsem ani za slušné, vyrušovati slečny nějakým oslovením z požitku tak vzácného, ač jsem tentokráte sám věnoval pramálo pozornosti velkolepé horské scenerii v dáli, prohlížeje si postranními pohledy pilněji obě dívky vedle sebe.

Hůře bylo, když jsme pak sestupovali příkrou lesní stezkou dolů k březovému můstku přes potok. Dívkám klouzaly nohy na hladké lesní půdě — se smíchem, ještě ztlumeným, chytaly se obě kmenů, ale mladší začala již vystrkovati růžky dokonalého šotka, kterého jsem brzy v ní poznal. Smála se již hlasitě, i celý její mladičký snědý obličej smál se k tomu, a černé oči, jen jen hrající veselostí, pošilhávaly šibalsky na mne, smutného rytíře, kterýž se sice zmohl na poznámku o krásném dnu, ale pak živou mocí nemohl připadnouti na nějaké kloudné pokračování a kterého do rozpaků ještě větších uvedl otec pokáráním, že slečny jaksi špatně baví. Starší byla vážnější, ale i z jejích sklopených očí prokmitávaly pod hebkými černými řasami veselé jiskry.

Nevím již, jak jsem ztrávil ostatek toho dne. Jako galantuomo jsem se bezpochyby ani v dalším průběhu výletu neosvědčil, neboť vracel jsem se z něho domů sice s mnohými vábnými dojmy, ale rozhodně nespokojen sám s sebou.

Avšak některý den potom přišla paní sládková s dcerami návštěvou k mé matce, při čemž již pouta mé ostýchavosti poněkud povolila, a později dostavily se na naši studentskou besedu, kde starší z obou dívek stala se uznanou královnou plesu, jíž jsem se i já horlivě kořil...

Avšak tím dostihuji hranice, kterou jsem vytknul těmto svým upomínkám z prvního jinošství. Asi odtud začíná nová perioda mé mladosti, mocnějších vznětů vnitřních a živějších styků se skutečným životem, k níž se snad ještě vrátím jindy.«

6. Závěrek.

Přišlo jaro. Vyhlídka z oken Svobodových dávno již se změnila: Zimní bělost ustoupila černi rozmoklé

půdy a holých stromů, zasivělé žluti suchých trávníků; později začaly v tom ponurém obraze prosvítati zelené tečky, vločky, obláčky a prouhy; zelenost se množila a nabyla znenáhla vrchu, ta světlá, čerstvá, jako úsměv mládí zářící zelenost, kterou právě jen příroda má mezi barvami své zázračné palety. A veliká malířka vrátila se opět i k nejčistší běli, namočila do ní zálibně štětec a natrousila do zeleni tu řídčeji, tam hustěji liliových vloček. Zde v malé zahradě mezi skupinou posledních městských domů jakoby s jasného blankytu divem byl spadl hustý oblak sněhu na větve stromů; tam dále, již mezi zelenými poli, nad cestou po obou stranách vznášejí se podobné bílé obláčky dvěma souběžnými řadami; na stráních a pahorcích v pozadí bělají se rovněž četné stromy ovocné, že ty pojednotlivé i hustě skupené chomáčky skýtají tam na zelené půdě polí podobný pohled jako nad nimi lehcí »beránkové« v modru nebeském.

A veselé paprsky neodolatelnou mocí vábily z domu. Ani nevěda jak, ocitl se Svoboda venku a zamířil v tu stranu, kde rozpínající se obvod města nehotovými dosud ulicemi a začátky příštích bloků vtíral se do zeleného kraje jako rozstříknutá pěna příboje.

Kráčeje mezi dostavěnými a vznikajícími domy, bezděky připomenul si chodec, jak prožil konec zimy a počátek jara. S trpkým úměvem vzpomněl novoročního rozmachu energie, jak začíti chtěl život zcela nový a jak se domníval, že pociťuje v sobě neobyčejné osvěžení a vzpružení, od něhož si určitě sliboval novou periodu zdárné práce a plného souladu vnitřního. A co z toho se uskutečnilo? Chorobné chmury, jež ulehly na ducha ochablého a rozličnými ranami sudby rozrušeného, se tehdáž sice rozptýlily; ale pošetilé blouznění, které hned v zápětí zaujalo na několik dní celou jeho mysl, zdaž nebylo také chorobným záchvatem, třeba

že místo spiritistických přízraků mámilo jej lahodným obrazem neznámé dívky?! — A rozmach do práce? Jeho výsledky? Začátek literárního díla, který za krátko putoval do podložky mezi podobné, na ukončení marně čekající náběhy, — a hrstka prostých vzpomínek z mládí, suše načrtnutý, o sobě malicherný materiál, který by mohl nabyti ceny jen uměleckým zpracováním a psychologickým prohloubením. A z těch skrovných prací vlastní volby vyrušil jej brzy nátlak okolností prací jinou, jednou z těch prací, kterou konáme právě jen pod bičem nutnosti a s vědomím, že ztracena je každá chvíle jí věnovaná. Po ukončení toho protivného pensa, vlekoucího se pod neochotnou rukou do nekonečna, marné napínání sil k nové vděčnější činnosti — chabé piplání se s lehkou churavostí, která se dostavila s pošmournym, blátivým začátkem jara — pak dřívější peripatetické přemítání o plánech, jež nebudou nikdy provedeny — naslouchání místním zprávám a kritikám paní Stříbrné — časem osamělé ubíjení večera za sklenicí v koutě opuštěného hostince . . .

Taková je bilance první třetiny roku, který byl zahájen tolika dobrými úmysly a nadějemi. Zkrátka, vše skončilo jak obyčejně.

»A přece ne!« — obhajoval se sám před sebou Svoboda. — »Přece vykonal jsem něco a nechť si jedna z těch prací zůstala neukončena, druhá se nezdařila a třetí byla vůbec s mého stanoviska jalová, jen okolnostmi vynucená — přece byly tu práce a namnoze i snaha, vykonati, nač stačily mé síly. Že seslábló ty síly stačí pouze na málo, není mojí vinou.« — Připadly mu znovu myšlenky, které v něm kdysi vzbudil spokojený, pod fésem se smějící obličej officiála Malocha. Přišla mu na mysl theorie, že člověk jest živým automatem, jehož výkony určuje pouze vnitřní, neznámou

mocí nebo prostě přírodou do něho vložený mechanismus ve spojení s okolnostmi a vlivy zevnějšími. Snad tedy i to, co se nazývá vůlí, jest pouze hybným pérem, jakousi pružinou onoho mechanismu, na níž člověk sám nic měniti nemůže. Je-li toto péro silnější a pružnější či slabší a mdlejší, není ani naší zásluhou ani naší vinou. »Nuže, pokud stačila síla mé vůle,« pokračoval Svoboda ve své obraně, »napjal jsem ji skutečně. Nahodilou a nezměnitelnou vnější překážkou, churavostí, byla na čas ochromena docela; ale pak znovu se sbírala — období pokleslosti nebylo tak zlé, jak jsem si je shora sám líčil, a netrvalo dlouho — již delší dobu cítím opět čerstvou chuť k práci a pracuji opravdu. A pracuji tak, jak dle sil svých pracovati mohu. Že tyto síly jsou slabé, není mojí vinou. Právě v tu dobu nemám si co vyčítati.«

Upokojen, jasným zrakem pohlížel na široké vějíře mladých kaštanových listů, jejichž krásná zeleň účinně se odrážela od temné barvy mohutných kmenů a větví. Prošel Bubenčem a vesele se rozhlížel venkovskou již krajinou, tu prodlévaje na zeleni polí, tam na spoustě bělorůžových květů v korunách jabloňového sadu, onde na velikých květech broskve, zářících jednotlivě ze špalíru na stěně osamělého stavení jako červené hvězdy.

Minul pahorek s malou zříceninou u Podbaby, ústí stromovým květem bílého Šáreckého údolí, a kráčel po silnici dále k Selci. Lehce a měkce šlo se mu po vyšlapaném okraji cesty, bez prachu, v lahodně hřejícím slunci; sliboval si, že tak půjde stále, do neurčita dále tou silnicí, třeba celý den, nechť dorazí kamkoli. Po pravici provázel jej osloněný proud Vltavy, u níž tu a tam seděl s udicí trpělivý rybář-ochotník a za níž vysoké skalnaté pásmo protějšího břehu i ve své holosti bylo způvabněno jarním osvětlením, místy pak vyšperkováno ostrůvky svěží zelenosti, sem tam i kve-

toucím strůmkem nebo keřem jako osamělým sněhobílým či růžovým obláčkem. Ale mnohem nádherněji okrášlen byl břeh levý: tu dole všechno se zelenalo a kvetlo, zeleň s obělenými křovisky plazila se někde i vzhůru hlubokými výmoly různotvárného skalí a na tomto svítila hojnými kyticemi tařice, divotvorná ta květina, která každého jara holé srázy slunnějších skal povltavských obsypává kouzelným zlatem.

Svoboda, kochaje se pohledem na zlaté ty květy, zářící s každého výstupku a hrbolu, z každé štěrbiny, všude, kde čarodějná ona rostlina jen píď živné prsti nalezla na rozervaných a rozbrázděných sklonech neb stěnách skalních — dívaje se na jasnou žluť pampelišek, svítících u jeho nohou z mladé trávy, na lesklé střevlíky a různobarevné motýly, oživující půdu a vzduch kolem — pravil sám sobě: »Hle, jak mladá příroda hýří a plýtvá barvami, světly, krásami! V překypující bujnosti plnými hrstmi sype vůkol zářivé skvosty, není místečka, jež by nepostýlala a nevěnčila smavými vděky. Však i jí brzy nadejde doba vystřízlivění a ochabnutí. Jasná tato zeleň za krátko zbledne, pokryje se prachem letních cest, zlaté kytice zmizí s holých skal, květ za květem opadne s větví... a chodec, jda tudy kolem sežloutlé vedrem trávy, marně bude křísiti v upomínkách všechnu krásu a rozkoš, jíž ho okouzlil tento nyní zprahlý kraj za první májové procházky. A tak i sestárlý člověk nadarmo se snaží, obnoviti v paměti svěží půvab všeho toho, co bylo září a vůní jeho mladosti!« —

Výšiny levého břehu odstupovaly od řeky, místo holého, rozervaného skalí zjevil se opodál na stráni hájek. Svoboda minul Selc a kráčel dále k Roztokům, libuje si v příjemném letním teple, které ho již dříve přimělo, že svlékl a přes ruku přehodil zbytečný svrch-

ník. Přešel cestou přes koleje železné dráhy na druhou její stranu; ale po krátké chůzi pojednou stanul.

Bylo tu dlouhé třešňové stromořadí, vlastně po levici zároveň celý třešňový sad, neboť tam posázeno bylo těmito stromy i travnaté prostranství, táhnoucí se od silnice až k listnatému lesíku, jenž vystupoval po úbočí táhlého pahorku.

Tato spousta třešňových stromů, právě v plném, nejkrásnějším květu, zastavila Svobodovy kroky. Zdálo se mu, že v tom obraze soustředil se a vyvrcholil všechen půvab jara. Jako by tu i chodce nejméně vnímavého Vesna mocí chtěla zastaviti, přinutiti k radostnému obdivu, shrnuvši valem kolem něho, ze všech stran mu přímo vtírajíc všechnu krásu, které si snad před tím náležitě nepovšiml rozptýlené sem tam po širé krajině. Řekl bys, že v pádu zachytila se tu nad zemí, v jasném vzduchu, ohromná strž nejčistšího, třpytného sněhu alpského; ale květný ten sníh nebudí představu mrazného chladu, nýbrž kypící vřelosti, je čirý blažený úsměv, září nejsladší radostí a rozkoší života. V nesčíslných nádherných kyticích svítí mezi mladým listím neb obaluje větve tak hustě, že zeleň zcela mizí v něm a že větve vztyčují a rozpínají se vzduchem jako obrovské chocholy ze samých běloskvoucích hvězd. A zevšad obletují roje bzučících včel sněžnou tu nádheru.

Svoboda postál drahnou chvíli, nemoha se nasytiti rozkošného pohledu. Pak zahnul od silnice i mezi řady třešňových stromů na palouku po levici a procházel se zvolna tím sadem, pohlížeje chvílemi vzhůru v zářivá oblaka květů, jejichž sněhobílé chocholy, krajky a třásně překrásně se odrážely na hlubokém modru oblohy nad nimi.

Tak došel k zelenému lesíku, jehož okraj zdobily ještě některé květiny prvního jara a v němž nějaké

ptáče notovalo svou sladkou melodii májovou U velkého omšeného kamene byla tu studánka či snad jenom nahodile povstalá tůňka jarní vody. Svoboda položil na kámen svrchník a usednuv na něm, blažil se dále pohledem na květnou krásu před sebou.

V tom vyrušil jej hlasitý hovor společnosti, která se objevila na silnici. Patrně výletníci z Prahy, dvě tři spřátelené rodiny, jež si umluvily společnou celodenní výpravu na venek. Snad ujely kus drahou a další kus do Roztok nebo Klecan konají pěšky. Radost z volné potulky půvabnou jarní krajinou projevují veselými pokřiky a hlasitým smíchem.

Na začátku třešňového stromořadí oddělila se od společnosti dívka, hbitě k předu kráčející. Zrychlenou chůzí, téměř běžíc, zamířila od silnice hlouběji pod kvetoucí stromy a celé její vzezření i konání jevilo dětinskou, jásavou rozkoš z té zářivé bělostné spousty nad její hlavou. Smějíc se, lehce tleskajíc v ruce, otáčela hlavu vzhůru na všechny strany a těkala jiskřivým zrakem od stromu k stromu.

Hned, jak se s hloučkem výletníků objevila, pohnul sebou prudce Svoboda a pak ztrnule, s utajeným dechem, pohlížel neodvratně jenom na ni, jak se od společnosti oddělila a mezi kvetoucími stromy blíže přicházela. Byla to — ona. Táž neznámá dívka, kterou tehdáž v zimě jako pomaten sledoval celou Prahou až na předměstské nádraží a jež odtud zmizela z jeho obzoru. A hle! nyní vynořila se pojednou opět, z nenadání, na zcela jiné straně, na blízku Prahy. Je tedy bezpochyby přece Pražanka a tehdáž jela pouze na krátko kamsi na venek, s oněmi dvěma muži a churavou dívkou, snad příbuznými, kterých tu Svoboda nespatřuje ve společnosti na silnici. Ale je to ona! Má sice nyní jiný ústroj, lehounký koketní oděv jarní s jas-

nými barvami motýlů a prvních květů háje; ale poznal ji na první pohled. Jakž by nepoznal tu graciósní útlou postavu s tím roztomile energickým držením hlavy, ten podlouhlý, jemně rázovitý, subtilní obličej pod hlubokou černí vlasů a ty bystré černé oči pod tenkými, líbezně rozepjatými obloučky černého obočí!

Jaký kontrast byl mezi krásnou hlubokou černí těch očí, řas, vlasů a sněžnou, zářivou bělostí květových spoust, do nichž s veselou radostí vzhůru pohlížela! A přece jak dokonale hodil se sem celý její zjev! Přišlo-li mu dříve na mysl, že tento dav kvetoucích třešní je soustředěním a vyvrcholením jarních půvabů, opravil nyní onu myšlenku tím, že k dovršení přece ještě něčeho se nedostávalo — právě té svěží, lahodné dívčí postavy, jež teprve obraz překypujících májových vděků doplnila a oživila i kouzlem lidského jara.

Zrak jeho, všecek upoután dívkou, nebyl ani zpozoroval, že neodbočila od společnosti sama, ale že v patách za ní následoval mladý muž, který jen proto poněkud zůstal pozadu, poněvadž téměř skokem pospíšila mezi stromy. Nyní však i on zbystřil krok a brzo jí dostihl; kráčel po jejím boku dále, sdíleje živě její nadšení z té krásy kolem. Ukazovali si chvilkami některý zvlášť bohatě květy obsypaný strom, vyměňovali prostá slova radostného obdivu, žertovali spolu a smáli se. Ostatní společnost nevšímala si jejich odbočky a rovně ubírala se dále silnicí. Patrně byl mladý ten muž hned od začátku výletu zvláštním společníkem a průvodčím mladičké krasavice, čemuž nasvědčovala i dívčí kabela a nějaká část ženského oděvu, které galantně nesl. A že nebyl jejím rytířem jen z pouhé zdvořilosti a společenské povinnosti, zřetelně projevovaly pohledy, které na ni upíral, ton jejich rozmluvy, štěstí, které zářilo na tváři obou.

Ani nejlehčí stín nelibosti z toho nemihl se duší Svobodovou. Nic nebylo v něm z onoho záchvatu, který tehdáž v zimě několik dní zmítal jeho oblouzenou myslí. Teď byla mu ta dívčí postava v pravdě pouhou krásnou myšlenkou, opozdilým snem mladosti, při němž bylo lhostejno, zdali ve skutečnosti přijal náhodou na se podobu oné dívky. Spíše byl Svoboda spokojen, že vedle ní objevil se v tom kvetoucím rámci i mladý muž a že krásný obraz jara docelen i tím, co k němu nejlépe se hodilo: výjevem šťastné lásky. Bezděky vytanul mu na paměti z daleké minulosti palouk pod peruckým lesem, slavnostně ozdobený prapory, a chvilkový zásvit překrásných modrých očí, kterých pak již nespatřil nikdy... Jinak ti dva tam! Již přešli mimo, nepozorujíce ho — kráčejí dále třešňovým sadem, jehož kmeny a sněžné chomáče květů mu časem zakrývají hezký párek — ale dobře postřehl, kterak ruka mladého muže v klamném bezpečí zabloudila k ruce dívčí a jak ty dvě ruce zůstaly spojeny. A snad spojily se tím pro celý život. Snad zůstane těm dvěma chodcům povždy nejvýznamnější a zároveň nejkrásnější vzpomínkou tento nezapomenutelný májový den, kdy kvetouce mládím vedli se rozkošným jarním krajem a pod zářivými květy třešní v jejich srdcích kvetlo opojné štěstí lásky. —

A on sám? Svědek jejich blaha? Svoboda bezděky svěsil čelo a zahleděl se do malého zrcadla vody u svých nohou. Spatřil tam svůj obličej pod šednoucími vlasy... Ano — pravil si — zde na skráních, toť ten jediný druhý květ lidského života! Nic kromě upomínek nezbývá z uprchlého životního jara.

Ale nebylo mu teskno při té myšlence. Jasně, spokojeně pohlédl opět na skvostnou běl třešňových stromů, za nimiž se mu již ztratil mladý párek. Cítil,

že již se nadobro zajizvily hlodavé rány, kterými postupující stáří kdys tak často rozdíralo jeho nitro, i tkal dále pásmo svých myšlenek: Náhradou za vše uprchlé jest nám resignace. Není to resignace truchlivá, ale klidně veselá, nekalící nám radosti z krás přírody a života kolem, na které — nechť si pro mdlejší naše oči ztratily leckterý svůj kouzelný přísvit — hledíme tím pozorněji a vděčněji, že snad již dlouho diváky nebudeme. Těšíme se z každého nového jara země i z jara nových pokolení, které stále rozkvétá kolem nás. Náš vlastní život jest za námi, jako děj už hotový, nezměnitelný; připadá nám téměř, jako by to byl život někoho jiného, toho mladšího člověka, kterým již nejsme, a s uklidněnou myslí pohlížíme zpět na jeho zdary a nezdary, zápasy, viny, snahy a práce. Ano, pracovali jsme také, v dychtivém a klopotném snažení, a mezi planými bylo snad i některé dobré dílo; měli jsme radost z práce, která se nám dle soudu našeho zdařila, a časem slyšeli jsme snad i rádi potlesk jiných. A když sil ubývalo, tu milosrdným zařízením stávaly se i skromnějšími naše touhy a ochabovala ctižádost. I hanu a úsměšek, které by nás dříve do hlubin duše byly zranily, přijímali jsme na konec klidně a třeba s úsměvným přikývnutím. Vždyť sami dobře známe své slabosti. A nyní pracujeme již jen, aby ruce neležely v klínu — a snad přece i z té práce vzejde nějaký, nechť sebe menší užitek celku. Není třeba ničeho více. Však-tě kolem nás kypí nové svěží síly, nová a nová pokolení bouří v před novými nadějemi, snahami, myšlenkami, jako jaro přírody rok co rok přilétá v bujarém tanci na zelené nivy, ověnčeno novými opojnými květy .... Evoe, jaro obojí!

Bd 1-30+
DM 240
ant
461 789/1

PG
5038
C45
1899
díl 1

✓
Čech, Svatopluk
Sebrané spisy

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY